

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscript Library

No. ^{Ref.}
_{1900.} 508

Title: *Tritiyashikha
Samhita*

तृतीयाष्टक संरिता (ऋग्वेद)

508

ः	Tritiyashtaka Samhita	Title
ः	of Rgveda.	Author
ः	:	Editor
ः	Saka 1713	Year, Vols.
ः	:	Publisher
508	:	Remarks

॥ इति रतीयाष्टकसंहिताप्रारंभः ॥
॥ कौण्डिनद कव्यं करुणं स्तवैः संपूर्णं ॥

508

सं० २५

श्रीमहागणपतये नमः ॥ हरिः ओम् ॥ प्रयः आरुः शिति एष्टस्य धासेरा
मातरा विविशुः सप्तवाणीः ॥ परिक्षिता पितरा संचरेते प्रसस्नाते दीर्घमायुः
प्रयक्षे ॥ दिवक्षसो धेनवो वृष्णोऽश्वदेवीरातस्थो मधुमदहन्ती ॥ कुत
स्यत्वा सदसि क्षेमयंतं पर्येका चरति वर्तनि गौः ॥ आसीमरो हस्तुयमाभव
तीः पतिश्चिक्त्वा नयिविदयीणां ॥ प्रनील एष्टोऽतसस्य धासेस्ताः
अवासयत्पुरुषप्रतीकः ॥ महिवाष्टमूर्जयती रजुर्गस्तभूयमानं बह
तो व हन्ति ॥ व्यंगेभिर्दिद्युतानः सधस्थः एकामिव रोदसीऽआविवेश ॥
जानन्ति वृष्णोऽरुषस्य रोवमुत ब्रभस्य शासने रणंति ॥ दिवोरुचः सु

रुचोरो च मानाऽइळायेषां गण्या माहिनागीः ॥ १५ ॥ उतो पितृभ्यां प्रविदानुघो
षं महो मदह्या मनयंत शूषं ॥ उक्षाहयत्र परिधानमक्तो रनुस्वंधामजरि
तुर्ववक्ष ॥ अध्वर्युभिः पंचभिः सप्तविप्राः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः ॥ प्रांचो
मदंत्युक्षणेऽअजुया देवा देवानामनुहवता गुः ॥ दैव्या होतारा प्रथमा
न्युते सप्त एक्षासः स्वधया मदन्ति ॥ कुतंश संतः कुतमित्तऽआदुरनुब्र
तं ब्रतपा दीध्यानाः ॥ वृषायन्ते महेऽअर्याय पूर्वै वृष्णे चित्राय रश्मयः
सुयामाः ॥ देव होतर्मे इतरश्चिक्त्वा नमो देवानो रदसीऽएहवक्षि ॥ ए
क्षप्रयतो इविणः सुवाचः सुकेतवः उषसो रेवदूषुः ॥ उतो चिदग्ने महि

सं० त०

नाष्टिः कृतं विदेनः संमहे दशस्य ॥ इळा मग्ने पुरु दं संसनि गोः नृश्व
तमं हवमानाय साध ॥ स्यान्तः सुतुस्तनयो विजावाग्ने साते सुमतिर्भूतस्म
॥ २ ॥ अंजंति त्वामध्वरे देवयंतो वनस्पते मधुना देव्येन ॥ यद्वर्धस्तिष्ठाद
विणे हधत्ता द्वाक्षयो मातुर स्याऽउपस्थे ॥ समिद्धस्य श्रयमाणः पुर
स्ताद्ब्रह्मवन्वानोऽअजरं सुवीरं ॥ आरेऽअस्मदमतिं बाधमानऽउच्छ्र
यस्व महते सौमगाय ॥ उच्छ्रयस्व वनस्पते वर्षमनृथिव्याऽअधि ॥ सु
मितीमीयमानो वर्चो धायुश्च वाहसे ॥ युवा सुवासाः परिवीतऽआ
गात्सऽउश्रया भवति जायमानः ॥ तंधीरासः कृवयऽउन्नयंति स्वा

२

धोऽहमनसा देवयंतः ॥ जातो जायते सुदिनत्वेऽअङ्गो समर्थऽआविदथेव
दमानः ॥ पुनंति धीराऽअपसो मनीषा देवयो विप्रऽउदियर्त्तिवाचं ॥ ३ ॥
यान्चो नरो देवयंतो निमिम्युर्वनस्पते स्वधितिर्वातुतक्षे ॥ ते देवासः स्वर
वस्तस्थिवांसः प्रजावदस्मदिधिषंतुरत्नं ॥ ये वृक्णा सोऽअधिक्षमि
निमिता सोयुतस्वचः ॥ तिनो व्यंतु वार्ये देवत्राक्षेत्र साधसः ॥ आदित्या
रुद्रावसंवः सुनीथा द्यावा क्षामाष्टिवीऽअंतरिक्षं ॥ सजोषसोयुज
मवंतु देवाऽऊर्ध्वं कृण्वंतु धुरस्य केतुं ॥ हंसाऽइव श्रेणिशोयतानाः
शुक्रावसानाः स्वरवो नऽआगुः ॥ उन्नीयमानाः कविभिः पुरस्ताद्

सं. ८

वा देवानामपि यंति वार्थः ॥ अंगीणी वेद्युगिणा संदृष्टे च पातवतः स्वर
क एधि वा ॥ वाद्यद्विर्विहवे श्रोषमाणा अस्मा अंतुष्टत नाज्येषु ॥
वनस्पते शतवल्गो विरोह सहस्रवल्गु विवयं रुहे म ॥ यं त्वामपे स्वर्धिति
स्ते जमानः प्रणि नायमह ते सो भगा य ॥ ५ ॥ सखाय स्वावृ महे देवं
मर्तो स उत ये ॥ अपा नृपाते सुभगं सुदीर्घितं सुप्रहर्षि मनेह सं ॥ का
यमानो वृनात्वं यन्मातृ रजग नृपः ॥ नत ते अग्ने प्रम चेति वर्तनं य
दूरे सन्निहा भवः ॥ अतिरुष्टं वव क्षि था ये वसु मना असि ॥ प्रब्रा न्ये यं
ति पर्य न्य आस ते ये वा सख्ये असि श्रितः ॥ इयि वां समति स्विधः श

॥३॥

ध्वतीरति सञ्चतः ॥ अन्वीम विंद निचिरा सोऽ अदुहो सुसिं हर्मि वञ्चितं ॥ स
सवांसमिव तनाग्नि मिथ्या तिरो हितं ॥ ऐ नं न यन्माते रिष्वा परावतो देवभ्यो म
थितं परि ॥ ५ ॥ तं त्वामतोऽ अगभ्यत देवभ्यो रुव्य वाहन ॥ विश्वान्यद्यशोऽ अ
भिपासि मातुषत वक्र लाय वि ष्य ॥ तद्द्र दंतवृ दंसना पाकाय चिच्छ दयति
॥ त्वां यदग्ने पशवः समासते समिद्ध मपि शर्वरे ॥ आजु होता स्वध्वरं शी र्षा
वक्रो विषं ॥ आशु दूतमजिरं प्रलमी ड्यं श्रुष्टी देवं सपर्यत ॥ त्रीणि शता त्री
सहस्राण्यु जिं त्रिंशच्च देवानवचा सपर्यत ॥ औ ह न्यते रस्तं न च हि
रस्माऽ आदि होतारं न्यसा दयंत ॥ ६ ॥ त्वामग्ने मनीषिणः समाजं चषण
नां ॥ देवं मतो स इंधते समध्वरे ॥ त्वां यदौ धृ बिजमग्ने होतारमीळते ॥

सं०।८०

गोपाः कृतस्य दीदिह स्वेदमे॥ सघायस्ते द दान्ति सामधा जतिवदसे॥ सोऽग्नि
ने धत्ते सुवीर्यं सपुष्पाति॥ सकेतुरध्वराणां अग्निदेवाभिरागमत्॥ अजानः स
प्त होतृभिर्ह विष्मते॥ प्रहोत्रे पूर्यै वक्तो गनये भरता हृत्॥ विपांज्या तीषि वि
षतेन वेधसे॥ ७॥ अग्निं वेदं तु नो गिरो यतो जायत उक्थ्यः॥ महेना जायद
विणाय दर्शतः॥ अग्नेय जिष्ठोऽध्वरे देवा देवयते यज॥ होता मंद्रो विराजस्य
ति स्त्रिधः॥ सनः पावक दीदिह द्युमदस्म सुवीर्यं॥ भवा सोतभ्योऽन्तमः स्व
स्तये॥ तं वा विप्र विपुन्य वे जागृवांसः समिधते॥ हव्यवा ह ममर्त्यं स होत
यं॥ ८॥ अग्निर्होता पुरोहितो ध्वरस्य विचर्षणिः॥ सर्वदय इमा नृषक्॥
सहव्यवाधमर्त्यः उशिक दूतश्च नो हितः॥ अग्निर्धिया समृण्वति॥ अग्नि

४

र्धिया स चेतनति केतुर्यस्तस्य पूर्वः॥ अर्थं ह्यस्य तरणि॥ अग्निं सूनुं स
नं श्रुतं सह सो जात वेदसं॥ वदं देवा अष्टवत॥ अदाभ्यः पुर एता विशा
मग्निर्मनुषीणां॥ तूष्णि रथः सदानवः॥ ९॥ सा द्वाविश्वो अक्षि युजः के
तुर्देवाना ममत्तः॥ अग्निस्तु विश्वस्तमः॥ अक्षि प्रयां सिवाह सा दाभ्यो
अभ्योति मर्त्यः॥ क्षयं पावक सोक्षिषः॥ परि विश्वानि सुधिताग्ने रथ्या
मम मक्षिः॥ विप्रो सो जात वेदसः॥ अग्ने विश्वानि वार्या वा जेषु सत्रिषा
महे॥ स्वे देवास एरिरे॥ इंद्राग्नी आगतं सुतंगी किर्न भो वरण्यं॥ अस्थपा
तं धिये विता॥ इंद्राग्नी जारितुः सचाय सो त्रिगाति चेतनः॥ अया पातमि

॥ १०॥

सं. त.

मिमंसुतं॥ इन्द्रमग्निं कविष्ठ दायज्ञस्य ज्ञत्यावृणे॥ तासो मस्येहतं पतां॥ तो
शारत्रहणा हुवे सजित्वा नापराजिता॥ इन्द्राग्नी विजसातमा॥ प्रवामर्चं युस्थि
नो नीथा विदो जारि नारः॥ इन्द्राग्नी इष आवृणे॥ ११॥ इन्द्राग्नी नवतिंपुरोदा
सपत्नी रधनुतं॥ साकमेकै न कर्मणा॥ इन्द्राग्नी अप सव्य र्यु पत्रयंति धीत
यः॥ ऋतव्य पथ्या इ अनु॥ इन्द्राग्नी त विषाणि वांसध स्था त्रिप्रयंसि च॥ यु
वोरसूर्ये हितं॥ इन्द्राग्नी रोच नादिवः परिवाजे षु भूषथः॥ त दं चिति प्रवी
र्य॥ १२॥ इत्यनुवाकः॥ ॥ प्रवो देवा याग्नये बर्हिष्ठ मर्चो म्ये॥ नम देव सि
रास नो यजिष्ठो बर्हि रास दत्त॥ ऋता वायस्य रो दसी दक्षं स चंत ऊत यः॥

॥५॥

रुविष्मंतस्तमीळते तं स निष्यंतो वसे॥ सयंता विप्रः एषां सयज्ञानामथा हिषः॥
अग्निं तं वो दुवस्य तदा तायो वनिता मधं॥ सनुः शर्मा णिवी तये ग्निर्ये छवुशंतमा॥
यतो नः प्रुष्ण वदसु दिवि क्षिति म्योऽ अस्वा॥ दी दिवांसम पूर्ये वस्वी भिरस्य धी
तिभिः॥ ऋको णोऽ अग्नि मिंधते होतारं विरपतिं विशां॥ उत नो ब्रह्म न विषऽ उ
क्थे षु देव हूतमः॥ शानः शोचाम रु दधो ग्नै सहस्र सातमः॥ नूनो रास्व सहस्र
वत्तो कवत्पुष्टि मद्रसु॥ द्युमदग्ने सुवीर्यं वर्षिष्ठ मनु पक्षितं॥ १३॥ आहोताम
दो विद थान्य स्थात्स तयो यज्वा कवितमः सवेधाः॥ विद्युदथः सहस्रसुत्रोऽ अ
ग्निः शोचिष्ठे नः पृथिव्यां पाजोऽ अश्रत॥ अयामिते नमऽ उक्तिं जुषस्वऽ ऋता
वस्तुभ्यं चेतत सहस्वः॥ विद्वाऽ आवक्षि विदुषो निषसि मथ्यऽ आबर्हि रूतये

सं. त.

यजत्र॥ इवतांत उषसा वाजयंतीऽअग्नेवातस्य पथ्याऽभिरण॥ यत्सीमं जंति पूर्व्यह
विभिंरावं धुरवतस्थतु दुरोणे॥ मित्रश्चतुष्यं वरुणः सह स्वाग्ने विश्वं मरुतः सुम
मर्चन्॥ यच्छे चिषा सह सस्पुत्रतिष्ठाऽअभिक्षितीः प्रथयत्स्यो नृन्॥ वयं तं अ
घरि रमाहिकाममुत्तानरस्ता नमसोपसद्य॥ यजिषे नमनसा याक्षि देवानस्त्रे
धताममना विप्रोऽअग्ने॥ त्वदि पुत्रसहसो विपूर्वदेवस्य यत्पूतयो विवाजाः॥
त्वं देहि सहस्रिणं रथिनो द्रोघेण वचसा सत्यमग्ने॥ तुभ्यं दक्षकविक्रतो यानी
मा देवमर्तो सोऽअध्वरेऽअकमे॥ त्वं विश्वस्य सुरथस्य बोधिसर्वत दग्नेऽअ
मृतस्वदेह॥ १४॥ विपज्जुसा एधुना शोमुचानो बाधस्व द्विषोरक्षसोऽअमी
वाः॥ सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्यामग्ने रहं सुहवस्य प्रणीतो॥ त्वं नोऽअस्याऽ

उषसो बृष्टै त्वं सूरऽउदिते बोधिगोपाः॥ जन्मेवानित्यंत नयं जुषस्व स्तोमं मेऽअ
ग्ने तन्वा सुजात॥ त्वं नृचक्षा वृषभानुपूर्वः कृष्णास्वग्नेऽअरुषो विभाहि॥ व
सो नो विचपार्षिन्वात्यहः कृधं निरायऽउशिजो यविष्ठ॥ अषाह्लोऽअग्ने वृषभो
दिदीहि पुरो विश्वाः सोमगा संजिगीवान्॥ यज्ञस्य नेता प्रथमस्य पायो जात
वेदो बृहतः सुप्रणीते॥ अष्टिद्रुशर्म जरितः पुरूणि देवाऽअष्टा दीद्यानः सुमे
धाः॥ रथानसस्तिरभि वक्षि वाजमग्ने त्वरो दसीनः सुमेके॥ प्रपीपय वृषभ
जिन्ववा ज्ञानग्ने त्वं रोदसीनः सुदोघे॥ देवाभि देवसुरुचारुचानो मानो मर्त्त
स्य दुर्मतिः परिष्ठात॥ इष्टा मग्ने पुरुदंसं सनिंगोऽ०॥ स्यान्नस्तु सनयो
॥ १५॥ अयमग्निः सुवीर्यस्येश महः सोमगस्य॥ रायऽद्रोस्वपत्यस्य गोम

सं० ८०

तर्होवन्नहथानां॥ इमं नरो मरुतः सश्वता रथं यस्मिन्नायः शोचं धामः॥ अग्नि ये स
तिष्ठत ना सुदृजो विश्वाहा शत्रुमादधुः॥ सत्वं नो रायः शिशिहिमीदो अग्ने सुवी
रस्य॥ तु विद्युन्मवर्षिष्य प्रजावतो नमी वस्य भुवि णः॥ चक्षुर्यो विश्वा भुवना
न्नि सा सहिश्वा क्रिदे वेषादयः॥ आदेवेषु यतंत आ सुवीर्य आशंसु तनुणां॥ मा
नो अग्ने मेतये मा वीरतायेरीरधः॥ मा गोताये सहस्यु न्मनि देषु द्वास्या
रुधि॥ शग्धिवा जस्य सुभग प्रजावतो मे बृहतो अध्वरे॥ स राया न्यसा स जम
यो भुना तु विद्युन्मय शस्वता॥ १६॥ समिध्यमानः प्रथमानु धर्मा समुक्तु निरज्य
ने विश्ववारः॥ शोचिक्के शोष्टत निर्णिक्यावकः स यज्ञो अग्निर्यजथा यदेवान्॥
यथा यजो होत्रमग्नेष्टथिव्या यथा दिवो जात वेदश्चिक्कि चान्॥ एवाने न हविषा

9

यक्षि देवान्मनुष्यद्वं प्रविरेम मृद्य॥ त्रीण्या यूषितव जात वेदस्ति सः॥ आजानी रु
षसं स्तेऽग्ने॥ ताभिर्देवानामवायाक्ष विद्वानथाभव्यत मानाय शंयोः॥ अ
ग्निं सुदीतिं सुदृशं गृणतो नमस्यामस्तेऽज्जात वेदः॥ त्वां दूतमरतिं हव्यवाह
देवाऽअकृण्वन्मृतस्य नाभिः॥ यस्तु द्वाता पूर्वोऽग्ने यजीया न्निता च सता
स्वध्या च शंभुः॥ तस्यानु धर्मप्रयजा नि कितो शानो धाऽअध्वरं देव वीतो॥
॥ १७॥ भवानोऽग्ने सुमनाऽउपेतो सरवे वसरये पितरे वसाधुः॥ पुरुदुहे
हि क्षित योजनानां प्रतिप्रतीची दहता दरातीः॥ तपो षग्नेऽअंतराऽअग्नि
चांत पाशं समर रुषः परस्य॥ तपो वसो चिकितनोऽअचित्ता न्वितेतिष्ठ

से. त.

तामजराऽश्रयासः॥ इधेनाग्न इष्टमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तरे से बला
य॥ यावदीशे ब्रह्मणा वंदमानऽइमां धियं शतसेयाय देवी॥ उष्टो विषास
हसस्पुत्रस्तुतो हृदयः शशमानेषु धेहि॥ रे वदन्ने विश्वामित्रेषु शंयो मे म
ज्जाते तन्वं॥ भूरि कृते॥ रुधिरलं सुतितर्धनां सचेदग्ने भवसियत्साम स
द्वः॥ सोतुर्दुरोणे सुभगस्य रे वत्स प्राकरस्त्रा दधिषे वपूंषि॥ १८॥ अग्निं
होतारं प्रष्टोमिये पे गत्सं कविं विश्वविदममूरं॥ स नो यक्ष देवताता
यजीया नामेवाजाय वनते प्रघानि॥ प्रतऽअग्ने हविष्मती मियु म्येषा
सुद्युम्नां रातिनीं पृता च॥ प्रदक्षिणि देवतातिमुराणः संरातिभिर्वसु

भिर्यज्ञमश्नेत्॥ स ते जीय सामनसा तोतऽउत शिखस्वपयस्या शिखोः॥ अग्ने
रायो नतमस्य प्रभूतो भूयामते सुष्टुतयश्च वस्वः॥ भूरिणि हिते दधिरेऽअनीका
ने देवस्य यज्यवो जनासः॥ सऽआव ह देवतातिं या विष्टशब्देभ्य दद्यदिव्यं य
जासि॥ यत्ता होतारम नजन्मिये धे निषादयंतो यजथाय देवाः॥ स त्वनोऽ
अग्ने विते हवो ध्यधि श्रवां सिधे हिनस्तनूषु॥ १९॥ अग्निमुषसं प्रश्विना
दधिकां व्युष्टिषु हवते वाक्किरुक्थेः॥ सुज्योतिषो नः शृण्वंतु देवाः सजोष
सोऽअध्वरं वा वशानाः॥ अग्ने त्रीते वातिना त्रीषु धस्था तिस्रस्ते जिह्वा
ऽऽकृतजातपूर्वाः॥ तिस्रऽउते तन्वो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरोऽअप्रयुष्मन्॥

सं. त.

अग्नेभूरीणितवजातवेदो देवस्वधावो मृतस्य नाम ॥ या अर्वमायामयिनां विश्वमि
न्वले पूर्वैः संदधुः एष्टवधो ॥ अग्निर्नेता भगः इव क्षितीनां देवीनां देवः कृतुपा
कृतावा ॥ सर्वत्र हासनयो विश्ववेदाः पर्वीष्ट्वा तदु रिता गृणंतं ॥ दधिक्राम
ग्निमुषसंच देवीं हृहस्पतिं सवितारंच देवं ॥ अश्विना मित्रावरुणा भगंच वसु
धुर्द्वौ आदित्यौ इह हुवे ॥ २० ॥ इमं नो यज्ञममृतेषु धेही मा हव्या जातवेदोऽनु
षस्व ॥ स्तोकानां मग्ने मे दसोऽष्टस्य होतः प्राज्ञान प्रथमो निषद्य ॥ अष्टवंतः
पावकते स्तोकाश्चोतंति मे दसः ॥ स्वधर्मं देववीतये श्रेष्ठं नो धेहि वार्य ॥ तुभ्यं
स्तोका अष्टश्रुतो मे विप्राय संस्य ॥ ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्य प्राविता भव ॥

७

३

तुभ्यंश्चोतंत्यग्निगोराचीवः स्तोका सोऽग्ने मे दसोऽष्टस्य ॥ कविना स्तो
हता मा नो गा हव्या जुषस्व मे पिरा ॥ ओजिष्ठं ते मध्यतो मे दः उद्भूतं प्रते
वयं दे दामहे ॥ श्वोतंति ते वसो स्तोकाः अधित्वं चिप्रतितां देव शो विहि ॥
॥ २१ ॥ अयं सोऽग्निर्यस्मिन् सोममिंद्रः सुतं दधे जुहरे वा वृशानः ॥ स
हस्त्रिणं वाजमस्य न सप्तं ससवा ह्सस्त्वयसे जातवेदः ॥ अग्ने यत्ते दिवि
वर्चः एथि व्यामदोषधीषु स्वायजत्र ॥ येनांतरि ह्यमुर्वीत तंथ त्वेषु
समानुरणं वो न च क्ष्मा ॥ अग्ने दिवोऽसृणं प्रष्ठाजिगा स्यष्ठा देवोऽ
ऊचिषे धिष्ण्याये ॥ यारो चने परस्तात्सूर्यस्य याश्चावस्ता दुपतिष्ठतः

सं. ८.

आपः॥ पुरीषासोऽग्नयः प्रावणेभिः सजोषसः॥ जुषंतां यज्ञमुद्रुहो नमी
वाऽश्वो महीः॥ इक्षामग्ने॥ स्यान्नः॥ २२॥ निर्मेथितः सुधितः आसध
स्थे युवाकवि रध्वरस्य प्रणेता॥ जूर्यस्वग्निरजरो वनेष्वत्रादधेऽम
तं जातवेदाः॥ अमंथिष्ठां भारता रेवदाग्निं देवश्रवा देववातः सुदक्षः॥
अग्ने विषस्य हृताभि रायेषां नो नेता भवता दनुधून्॥ दशक्षिपः पू
र्यं सीमजीजनत्सुजातमातृपुत्रियं॥ अग्निं स्तुहि देववातं देवश्रवो
योजना नाम सद्गुणः॥ निवा दधे वरः॥ आप्यव्याऽइक्ष्वायास्य दे सुदिन
त्वेऽक्रा॥ दृषदस्यां मानुषऽआपयायां सरस्वत्यां रेवदग्ने दिदीहि॥

१०

इक्षामग्ने॥ स्यान्नः॥ सन्तु॥ २३॥ अग्ने सहस्व एतनाऽअभिमाती रपास्य॥ दुष्ट
रस्त रन्नरातीर्विचो धायुस्तवाहसे॥ अग्नेऽइक्षामसमिध्यसे वीतिहोत्रोऽअमर्त्यः॥
जुषस्व सूनोऽअध्वर॥ अग्ने द्युम्ने न जागृवे महसः सूनवा हुत॥ एदं बर्हिः
सदो मम॥ अग्ने विश्वेभिरग्निभिर्देवैर्भिर्मह्यागिरः॥ यज्ञेषु यऽउचा
यवः॥ अग्ने दादाशुषे रायिं वीरवंतं परीणसं॥ शिशीहनेः सन्तु मतः॥ २४॥
अग्ने दिवः सन्तु रसि प्रचेतास्तना एथिव्याऽउत विश्ववेदाः॥ ऋधक देवाऽ
इह यज्ञाचिकित्वाः॥ अग्निः स नोति वीर्याणि विद्वात्स नोति वाज ममृता
यभूषन्॥ स नो देवाँऽएहवऽहा पुरुक्षो॥ अग्निर्घोवा एथि वी विश्वज

सं. ८

ये आभाति देवी अमृतं अमरः ॥ क्षयं न्वा जैः पुरुषं शोन मोक्षिः ॥ अ
ग्र इन्द्रश्च दाम्भुषो दुरोणे सुतावतो यज्ञमिहोपयातं ॥ अमर्धं ता सोमये
याय देवा ॥ अग्रे अपां समिध्यसे दुरोणे नित्यं सतो स हो जातवेदः ॥
सधस्त्रा निमहयमान कुती ॥ २५ ॥ वैश्वानरं मनसाग्निं त्रिवाय्या हविषं
तो अनुषत्यं स्वर्विदं ॥ सुदानुं देवं रश्मिं वसू यवो मीषा रण्वं कुशिका
सो हवामहे ॥ तं शुभ्रमग्निमवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वा नमुक्यं ॥
बृहस्पतिं मनुषो देवता तये विप्रं श्रोतारं मतिश्चिरं घृथदं ॥ अश्वोन
ऊर्ध्वं जनिभिः समिध्यते वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगे युगे ॥ स नो अग्निः ॥ २६ ॥

सुवीर्यस्वश्च दधातु रत्नममृतेषु जागृ विः ॥ प्रयं तुवाजास्तविषीभिरग्नयः
सुभेसं पिभुः ॥ एष तीरयुं सते ॥ बृहदुक्षो मरुतो विश्ववेदसः प्रवेपयंति
पर्वतां ॥ अदाभ्याः ॥ अग्निं प्रियो मरुतो विश्वकृष्टयः ॥ आत्वेष्टमुग्रमवः
ईमहे वयं ॥ ते स्वानि नोरुद्रिया वर्ष निर्जिजः सिंहान हेष कृतवः सुदान
वः ॥ २६ ॥ ब्रातं ब्रातं गणं गणं सुशस्तिभिरग्रेभीमं मरुतो माज ईमहे ॥
एष दश्वा सोऽनवभरा धसो गंतारो यज्ञं विदथे शुधीराः ॥ अग्नि रत्न
स्मिजन्मना जातवेदा घृतं मेचक्षुरमृतं मः आसन् ॥ अर्कस्त्रिधातू
रजसो विमानो जस्रो धर्मो हविरोऽस्मि नाम ॥ त्रिभिः पवित्रैरपुषोऽभ्य १

सं-२-

कैहृदामतिज्योतिरनुप्रज्ञानं॥ वर्षिष्ठं रत्नमस्तस्वधासि रादिद्यावा
एशिवीपर्यपश्यत्॥ शतधारमुसमक्षीयमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्राणां॥
मेकिं मदंतं पित्रो रूपं स्तेतं देसीपिष्टं सत्यवाचं॥ २७॥ प्रवोवाजा अग्नि
द्यवो हविष्मंतो घृताच्या॥ देवां जिगाति सुमनुः॥ ईळे अग्निं विपश्चितं जि
रायज्ञस्य साधनं॥ शुचीवानं धितावानं॥ अग्ने शक्ये मते वयं यमं देवस्य
वाजिनः॥ अति देवां सितरेम॥ समिध्यमानो अध्वरे अग्निः पावक ईशः॥
शोचि केशस्तमीमहे॥ पृथुपाजा अमर्त्यो घृतनिर्गिष्वा हुतः॥ अग्नि ॥ २८॥
यज्ञस्य हव्यवाद्॥ २८॥ तं सबाधो यतस्तु च इत्याधिया यज्ञवतः॥ आ

चक्रुरग्निं मृतये॥ होता देवो अमर्त्यः पुरस्तादेति मायया॥ विदथानि
प्रचोदयन्॥ वाजीवाजे वा पुधीयते ध्वरेषु प्रणीयते॥ विप्रो यज्ञस्य
साधनः॥ धिया॥ चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमादधे॥ तक्षस्य पितरं त
नां॥ त्रित्वा दधे वरेण्यं दक्षस्येका सहस्रत॥ अग्ने सुदीति मुनिजं॥
॥ २९॥ अग्नियं नुर मचुर मृतस्य योगे वनुषः॥ विप्रावाजेः समिधते ऋ
जोनपातमध्वरे दीदिवं समुपघवि॥ अग्निमीळे कविक्रतुं॥ ईळे न्यो
नस्य स्तिरस्तमां सिदर्शितः॥ समग्निरिध्यते रषा॥ रषो अग्निः समि
ध्यते भोन देववाहनः॥ तं हविष्मंत ईळते॥ रषणं त्वावयं रषं च रषणः

सं. २.

समिधीमहि॥ अग्ने दी द्यते बृहत्॥ ३०॥ अग्ने जुषस्व नो हविः पुरोकाशं जा
तवेदः॥ प्रातः सावेधियावसो॥ पुरोका अग्ने पचतस्तुभ्यं वाघा परिष्कृतः॥
तं जुषस्व यविष्य॥ अग्ने वीहि पुरोकाशमाहुतं तिरो अहम्॥ सहसः स नुर
स्य ध्वरे हितः॥ माध्यंदिने सवने जातवेदः पुरोकाशमिह कवे जुषस्व॥ अ
ग्ने यद्भूतवभागधेयं न प्रमिनंति विदथेषु धीराः॥ अग्ने तृतीये सवने हि
कानिषः पुरोकाशं सहसः स नवाहुतं॥ अथा देवे ब्रध्वरं विपन्यया धारुत
वंतममृतैषु जायं विं॥ अग्ने रधान आहुतिं पुरोकाशं जातवेदः॥ जुषस्व
तिरो अहम्॥ ३१॥ अस्तीदमधि मंथनमस्ति प्रजननं हतं॥ एतां विश्व

॥३३५

लीमाभराग्निं मंथामपूर्वथा॥ अरण्यो निर्हितो जातवेदागर्भ इव सुधितो
गर्भिणीषु॥ दिवे दिव ईड्यो जायते द्विर्हविष्यद्विर्मनुष्ये विरग्निः॥ उत्ता
नाया मवभराचिकित्वा सद्यः प्रवीता वृषणं जज्ञात॥ अरुषस्तपो रुश
दस्य पातु इकाया सुत्रो वयुने जनिष्ठ॥ इकाया स्वापदे वयं नाभो वशि
व्या अधि॥ जातवेदो निधीमह्यग्ने हव्याय वो हूवे॥ मंतो र्ये नरः कवि
मह्यंतं प्रचेतसममृतं सुप्रतीकं॥ यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादग्निं न
रो जनयता सुशोचं॥ ३२॥ यदी मंथंति बाहुस्त्रिर्विरोचते श्वोनवा ज्यरुषो
वनेष्वा॥ चित्रो नयामं न श्विनो रवि रतः परिरणत्त्य रमनस्तृणा रहन्॥

सं. ह.

जातो अग्नीरोचते चेकितानो वाजीविप्रः कविशस्तः सुरानुः ॥ यंदेवा सर्वे उग्रं वि
श्वविदं हव्यवाहमदधुरध्वरेषु ॥ सीदहोतः स्वर्गलोके चिकित्वा न्सादयायुतं
सुहृतस्य योनौ ॥ देवावी देवान् विषाय जास्य मे हृदय जमाने वयोधाः ॥ रुणा
तधुमं वषणं सखायो संधत इते न वा जमछ ॥ अयमग्निः एतनाषाट् सर्वराये
न देवा सो असह तदस्य न ॥ अयं ते योनिर्न खियो यतो जातो अरोचथाः ॥ त
जाने ननु आसीदथा नो वर्धया गिरः ॥ ३३ ॥ तनूनपादुच्यते गर्भे आसुरो नरा
रां सो भवति यद्विजायते ॥ मातरि श्वायदमिमीत मातरि वा तस्य सगो अभव
त्सरीमणिः ॥ मुनिर्मथानिर्मथितः सुनिधानिहितः कविः ॥ अग्ने स्वध्वरा रु

१४

उदेवां देवयुते यज ॥ अजीजन ननु मृतं मर्त्यो सो स्रेमाणं तरणिं वीरुजं भं ॥
दशस्वसारो अगुवः समीचीं पुमां संजातमसि संरभंते ॥ प्रसूत होता स
नकादरो च तमातुरुपस्थे यदशो वृद्धनि ॥ न निमिषति सुरणो दिवेदि
वे यदसुरस्य जग्राद जायत ॥ अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथमजा
ब्रह्मणो विश्वमिदं दुः ॥ द्युमन्वद्वह्नुकुशिकासुररिर एक एकोदमे अ
त्रिसमीधरे ॥ यदद्यत्वा प्रयतियुते अस्मि नोतश्चिकित्वा रणीमही
ह ॥ ध्रुवमया ध्रुवमुता शमिषाः प्रजानन्विहं उपयाहिसोमं ॥ ३४ ॥ ॥
इति तृतीयाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ ॥ हरिः ओ ३ म ॥ ॥ इच्छंति त्वा सोम्या

सं. ८.

सः सखायः सु-वंति सोमं दधति प्रयांसि ॥ तिति क्षंते अस्ति शस्ति नना
नामिंद्रवदाकश्च नहि प्रकेतः ॥ न ते दूरे परमाचिद्रता स्यात्तु प्रया
हि हरि वो हरिभ्यां ॥ स्थिराय वृद्धे सर्वनाहुते मायुक्ता यावाणः समि
धाने अग्नौ ॥ इन्द्रः सुशिप्रो मघवातरुत्रो महाव्रातस्तु विवृमिर्क
घावान् ॥ यदुग्रो धावाधितो मर्येषुक् ॥ त्याते वषभवीर्यो नि ॥
त्वं हि माध्यावयन्नच्युता न्येको रत्रा चरसि जिघ्रमानः ॥ तव
धावा वृष्टिर्वी पर्वता सो नुव्रताय निमितेव तस्थुः ॥ उता भये पुरु
हूतश्च वो भिरे कोटुहू मवदो रत्र हासन् ॥ इमे चिदिन्द्रो दसी

॥१५॥

अपारे यत्संगृह्णा मघवन्काशिरित्ते ॥ १॥ प्रसूतः इन्द्रप्रवता हरिभ्यां
प्रतेवज्रः प्रमृणन्नेतुनात्र नू ॥ जहि प्रतीवोऽनूचः पराचो विश्वं सत्यं क
णुहिविष्टमस्तु ॥ यस्मै धायुरदधामत्योया मक्तं चिद्रजते गेत्वं ॥ सः ॥
मद्रातः इन्द्रसुमतिर्घृताची सहस्रदाना पुरुहूतरातिः ॥ सहदानुं
पुरुहूतक्षियंतमहस्तामिंद्रसंपिणकुणारं ॥ अस्मि वत्रं वरुमा
नं पियारुमपादमिंद्रतव सजघंथ ॥ निसामनामिषिरामिंद्रम
मिंमहीमपारांसदने ससथ्य ॥ अस्तन्नाद्यां वषभोऽन्तरिक्षे
मर्षत्वापस्वयेह प्रसूताः ॥ अलातृणा वलः इन्द्रव्रजागाः पुराहता

सं. ल. र्मेयमानो व्यार ॥ सुगान्धयोऽमरुणो निरुजेगाः प्रावन्वाणीः पुरुहूतं ध
मंतीः ॥ २॥ एको देवसु मती समचीऽइंद्रऽआप प्रोष्ट शिवी मुत द्या ॥ उ
तां तरिक्षादभिर्नः समीकऽद्वारयोः सयुजः शूरवा जानू ॥ दिनाः स
दिष्टा योनिमिनातिप्रो देवे दिवे ह्येभ्य प्रसूताः ॥ संयदानलध्वनऽआदि
पु द्ध्वे विमोचनकं ते तत्त्वस्या ॥ दिदृक्षंतऽउषसा यामनुक्तो विवस्वत्या
महिचित्रमनीकं ॥ विश्वे जानंति महिनायदागादिद्रस्य कर्मसुक
ता पुरुणि ॥ महिज्योतिर्निहितं वृक्षणा स्वामा पृथक् चरति बिभ्र
ती गोः ॥ विश्वं स्वाद्भु संभृत मुस्त्रियायां यत्सीमिंद्रोऽअदधाद्रोज

१६

नाय ॥ इंद्र ह्ययामको शा अश्वव न्यता यशिक्ष गणते सखिभ्यः ॥ दुर्मा
यवो दुरेवा मर्त्यो सो निषंगिणो रिपवो हं त्वा सः ॥ ३॥ संघोषऽश्वेव नैर
मित्रैर्जही न्येषु शनित पिछा ॥ इश्वे मधस्ता हिरुता सहस्व जहिरक्षो म
घव न्रं धयस्व ॥ उहृरक्षः सह मूलमिंद्र इश्वामध्यं प्रत्ययं शृणीहि ॥
आकीर्ततः सल्लूकं च कथं ब्रह्म दिवेत पुषि हेति मस्य ॥ स्वस्तये वाजि
क्षिश्च प्रणेतः सय न्मही रिष आ सस्ति पूर्वीः ॥ रायो वंता रोहृतः स्यामा
स्मे अस्तु भग इंद्र प्रजावान् ॥ आ नो भार भग मिंद्र द्युमेतं नितं दे द्यस्य
धीमहि प्र रेके ॥ उर्व इव पप्रथे कामोत माष्टणव सुयते वस्तनां ॥ इमं का

अस्मे

सं. त.

मंमं दया गोक्षिरश्चैश्चंद्रवता राधसा पत्रयश्च॥ स्वयं बो मति वि
स्तुभ्यं वित्रा इंद्राय वाहः कुशिका सो अक्रन॥ आनो गोत्राद दृहि गो
पते गाः समस्तभ्यं सुनयो यंतु वाजाः दिवक्षा असिरुषभसस्य शुषो
स्तभ्यं सुमद्यवन्बोधि गोदाः॥ भुनं हुवे म मद्यवानमिंद्रमस्मिभ
रेन तं मुं वा जसा तो॥ शृण्वंत मुग्र मृतये समस्त्युधंतं वृत्राणि सं
जिधं तं नाना॥ ४॥ शासद्वद्रिर्दुहितुर्नस्य गादि द्वां क्रत॥ स्यदी
धितिसपर्यन्॥ पिताय त्रदुहितुः सेकम् ज संशग्येन मनसा दध
वे॥ ननामयेतान्बोरिक्थं मारै कृचकारुगर्व सन्नितुर्निधानं॥

॥३७॥

पदा मातरो जनयंतु वद्रि मयः कृती सुहृ तोरन्य क्रंधन॥ अग्निर्जज्ञे जुक्ता
रेजमानो महसु त्राः अरुषस्य प्रयक्षे॥ महाना भो मह्या जात मेवां महा
प्रहृद्यं चस्य यज्ञैः॥ अभिज्ञै रीर सचंत सृधानं महि ज्योतिस्तमसो नि
रजानन्॥ तं जानतीः प्रत्युदाय नृपासः पतिर्गवामभवदेकु इंद्रः॥ वीको
सतीरभिधीरा अतंदन्त्रा चाहि न्वं मनसा सुत वित्राः॥ विश्वाम विंदय
थ्या पृतस्य प्रजान न्नितान मसा विवेश॥ ५॥ विदद्यदी सुरमारुणामद्रे
महि पाथः पूर्वं सध्रकूः॥ अयं न यत्सु पद्यक्षराणा मछारवं प्रथमा
जानती गात्र॥ अगच्छदु विप्रतमः सखी यन्न स दयत्सु सते गर्भमद्रिः॥

सं. ल.

सप्तानमर्थो युवकिर्मखस्यन्तथाभवदंगिराः सद्योऽर्चनम्॥ सतः सतः
प्रतिमानं पुरो भूविश्वावेदजनिमाहं तिसृष्वाम्॥ प्रणोदिवः पदवीर्गव्युरत्र
स्वखासखीरमुचं निरवधात्॥ निगव्यतामनसासेदुरैकैः कृण्वानासा
ऽअमृतत्वाय गतुं॥ इदं विन्दुसदनं भयेषां येन मासाऽअसिषासन्ते
न॥ संपश्यमानाऽअमदन्नाभिस्वपयः प्रलस्यरेतसो दुधानाः॥ विरोद
सीऽअतपुद्गोषऽएषां जाते निष्ठामदधुर्गोषु वीरान्॥ ६॥ सजातेभि
र्वज्रहासे दुह्यैरुदुसियाऽअसृजुदिदोऽअर्कैः॥ उरुच्यस्मै घृतवद्
रंती मधुस्वान् दुदुहेजे न्यागोः॥ पित्रे चिच्चक्रुः सदनं समस्मै महिषि

१८

षी मत्सुहृतो विहिरव्यन्॥ विष्णुश्चतः स्तंभनेनाजनित्री आसीना ऊ
र्ध्वं रभसं विमिचन्॥ मुहीयादधिषणाग्निश्च धात्सद्यो रधं विश्वं
रोदस्योः॥ गिरो यस्मिन्नवध्याः समीचीर्विश्वा इन्द्राय तविषीरनुत्ताः॥
मह्याते सुख्यं वशिष्ठात्की॥ राट्त्रये त्रिपुतो यतिपूर्वः॥ महिस्तोत्रम
वुआगमसुरे रस्माकं सुमघव बोधिगोपाः॥ महिश्चेत्रं पुरुश्चंद्रं वि
विदनादित्सखिभ्यश्चरयं समैरत्॥ इन्द्रो न सिरजनदीद्यानः साकं
सूर्यं मुषसंगतुमग्निं॥ ७॥ अपश्चिदेष विश्वोदमनाः प्रसुधिची
रसजदिश्चश्चंद्राः॥ मध्वः पुनानाः कविभिः पवित्रैर्द्युभिर्हि नवस्य

सं. ८.

कुक्षिर्धनुर्जीः॥ अनुब्रूते वसु धिती जिहाते उभे सूर्यस्य मेहना यज्ञत्रे॥
परियत्ते महीमानं रजध्वे सखा य इन्द्रकाम्या ऋत्विष्याः॥ पतिर्भवत्तदह
स्तुनृतां गिरां विश्वायुर्दृषभो वयोधाः॥ आनोगहि सख्येभिः शिवे
क्षिमेहा महीक्षितिभिः सरण्यन्॥ तमंगिरस्वनमसा सपर्यन्तं यं हृणा
मिसन्य से पुराजा॥ दुहो वियाहि बहुला अदेवीः स्वश्वनो मघव स्मातये
धाः॥ मिहः पावकाः प्रतता अभव स्वस्तिनः पिष्टहि पारमासां॥ इन्द्रस्व
धिरः पाहि नोरिषो मक्षरमक्षरदणुहि गो जितानः॥ अदेदिष्टत्तु हागा
पतिर्गो अंतः वृष्णं अह वै धीमक्षिर्गात्॥ प्रस्तुनृतादिशमान ऋतेन

॥१९॥

दुरश्व विश्वाः श्रवणो दपस्वाः॥ धुनं हुवेम ऋण्वंतमुग्र॥ ८॥ इन्द्रसोमं सोम
पते विवेम माध्यंदिनं सवनं चारुयत्ते॥ प्रपुश्या शिप्रमघव नृजीषिन्विमु
व्या हरीः इह मादयस्व॥ गवा शिरं मंथिनेभिर्दशुक्रं पिबा सोमं ररिमातेम
दाय॥ ब्रह्मरुता मारुतेनागणेन सजोषारुदे स्तपदा दृषस्व॥ येते शुभं
येत विषीमवर्द्धन् चैतः इन्द्रमरुतस्तः ओजः॥ माध्यंदिने सवने कज्रह
स्तपि वारुदेभिः सगणः सुशिप्र॥ तः इन्वस्य मधुमद्विप्रः इन्द्रस्य
शर्द्धी मरुतो यः आसन्॥ येभिर्दृत्रस्ये पितो विवेदामर्मणो मन्य
मानस्य मर्म॥ मनुष्यादि इ सवनं जुषाणः पिबा सोमं शश्वते वीर्या

सं. ८

य ॥ स ॥ आवरुस्वरुयश्चयज्ञैः सरुष्यभिरुपोऽअर्णसिसर्भिः ॥ १ ॥ त्वमुपोय
दुवृत्तं जघुन्वौऽअर्योऽइव प्रासृजः सत्तवाज्ञो ॥ नायानभिद्रुचरतावधेनव
त्रिवांसपरिदेवीरदेवं ॥ यजामऽइन्नमसावृद्धमिंद्रुहं नमृष्यमजरं यु
वानं ॥ यस्यप्रिये ममनुयुक्त्यस्यनरोदसी महिमानं ममाते ॥ इद्रस्य
कमुसिक्तापुरुषिब्रूतानि देवानमिनेति विष्टे ॥ दाधारयः पृथिवीया
मुतेमाजुजानुसर्वमुषसंसुदंसाः ॥ अद्रोघसुसंतवनमहितं सुद्यो
यज्ज्ञातोऽअपिबोहसोमं ॥ नद्यावऽइद्रतवसस्तऽओजोनाहोनमासाः
नारः ॥ दोवरंत ॥ त्वंसद्योऽअपिबोजातऽइद्रमदायसोमपरमेव्योमन ॥

॥ २० ॥

यद्दद्यावापृथिवी आविवेशीरथाभवः पूर्व्यः कारुधायाः ॥ १० ॥ अहन्न
हिं परिशया नमर्ण ओजायमानं तु विज्ञातु तव्यान् ॥ नते महित्वमनु
भूदधुद्यौर्यदन्ययास्थिग्याश्क्षामवस्थाः ॥ युज्ञोहितं इद्रवर्द्धनो
भृदुतप्रियः सुतसोमोमियेधः ॥ युज्ञेनयज्ञमवयुज्ञियः सन्युज्ञ
स्तेवज्रमहिहस्य आवत ॥ युज्ञेनेंद्रमवसाचक्रे अर्वागै न सुम्नायन
व्यसेवदस्यां ॥ यः स्तोमेभिर्वीरुधे पूर्व्येभिर्योमध्यमेभिर्दुतन्तने
भिः ॥ विवेषयन्मधिषणाजुजानुस्तवपुरापायादिंद्रमद्रुः ॥ अहस्य
यत्रपीपरुद्यथानोनावेवयांतमुभयैरुवंते ॥ आपूर्णो अस्य कुल

सं. त.

शः स्वाहा से त्ते वको शंसि सिचे पिबध्ये ॥ समुप्रिया आवृत्र नमदाय प्रदक्षि
णिदक्षिसोमा सइंद्रं ॥ नत्वा गभीरः पुरु हूतसिंधुर्नद्रयः परिषतो वरंत ॥ इ
श्वासविभ्य इषितो यदि द्राह्मं चिदस्तु गव्यं मवे ॥ शुनं हवे म ॥ अ
व्वंत ॥ ११ ॥ प्रपर्वताना मुशती उपस्थादे च इव विषिते हासमाने ॥ गा
वे व शुभ्रे मातरा रिहाणे विपाटु धुतुद्री पयसा जवते ॥ इंद्रिये प्रसवं
क्षिप्तमाणे अघा समुद्रं रथ्यवयोथः ॥ समाराणे उर्मिलिः पिबमाने अ
न्या वामन्या मयेति शुभ्रे ॥ अष्टासिंधु मातरं मामया संविपाशमुवी
सुभगा मगन्म ॥ वत्समिव मातरा संरिहाणे समानं योनिमनु सं चरंती ॥

॥ २१ ॥

एनावयं पयसा पिबमाना अनु योनिं देववृत्तं चरंतीः ॥ नवर्त्तवे प्रसवः
सर्गतः किं युर्विप्रो नद्यो जोहवीति ॥ रमध्वमेव च से सोम्या युक्ता वि
रीरुपमुहूर्तमेवैः ॥ प्रसिंधुमच्छा बृहती मनीषा वत्स्यरं देकुशिकस्य सु
नुः ॥ १२ ॥ इंद्रो अस्मा अरं दह ज्वबाहुरपाह च त्रं परिधिं नदीनां ॥ देवा
नयत्सविता सुपाणिस्तस्य वयं प्रसवे याम उवीः ॥ प्रवाच्यं शशुधावी
र्यं तदि स्यं दे कर्म यदा हि विवृ श्वतः ॥ विवज्जेण परिषदो जघाना युना
पो यनमिच्छमानाः ॥ एतद्वचो जरितुर्मापिमृषा आयत्ते घोषा नुत्तराष्ट
गानि ॥ उक्थे पुकारो प्रति नो जुष स्वमानो निर्वः पुरुषाना नमस्ते ॥ ओष

सं-८

स्वसारः कारवे शृणोत युयो वो दूराद न सारयेन ॥ निष्पन्नमध्वं भवता सु
पारा अधो अक्षाः सिंधवः स्त्रो त्यासिः आते कारे शृणो वामावचो सिय
पाथ दूराद न सारयेन ॥ नितेनं सेपीप्या नेव योषा मयी येव कन्या शश्वचे
ते ॥ १३ ॥ पदं गला भरताः सुतरे युग्मं ननाम इषित इंद्रजुतः ॥ अर्षादि
ह प्रसवः सर्गतं आवो रणे सुमतिं यज्ञियानां ॥ अतारि पुर्ष इता गव्यवः
समभक्तु विप्रः सुमतिं नदीनां ॥ प्रवि न्ध्वमिषयंतीः सुराधा आवक्षणाः
पुणध्वं यात शीर्षं ॥ उहं कुर्मिः शंभ्या हं वापो यो क्राणि मुंचत ॥ मादुष्टता
व्येन साघ्नो भूत मारता ॥ १४ ॥ इंद्रः पुर्षि दातिर द्वा समर्के विदद सुदय

॥ २२ ॥

मानो विशं नृन् ॥ ब्रह्मजं तस्तु वा वा रूधा नो भूरि दातु आरण्यो दसी उभे ॥
मुखस्य ते तविषस्य प्रजुतिमियमि वा च मम ता य भूषन् ॥ इंद्र क्षिती नाम
सिमानुषीणां ॥ विशां देवीनां सुत पर्वया वा ॥ इंद्रो वृत्र मरणो चर्द्धनीतिः
प्रमायिना ममिना दर्पणीतिः ॥ अहं न्यं समुश धुग्वने प्राविर्धेना अह
नो द्राम्याणां ॥ इंद्रः स्वर्षा जुनय न्न हानि जिगा यो शि ग्निं एतना अक्षिष्टः ॥
प्रारोच युन्मनवे केतुम द्वा मविदु ज्योति र्हते रणाय ॥ इंद्रस्तु जो बर्हणा
आविवेश नुव द्धा नो न र्या पुरुणि ॥ अचेत यद्वि य इमा ज रित्रे प्रेमं वर्ण
मतिर श्चु क्रमासां ॥ १५ ॥ महो महा निप न यं स्येन्द्र स्य कर्म सुहता पुरुणि ॥

सं. ८

रुजनेनरुजिनां संविषेयमायासिर्दस्यैरक्षिभूत्योनाः॥ युधेन्द्रो मद्रावरि
वश्चकार देवेभ्यः सत्यतिश्वर्षणिजाः॥ विवस्वतः सदेने अस्य तानि विप्रो
कथेभिः कुवयो गणेति॥ सुत्रासाहं वरेण्यं सहोदां ससवां संस्वरपश्चदेवीनां
ससानयः पृथिवी घामुते मामिदं मदं सनुधीरणासः॥ ससानासां उत स
यं ससानेन्द्रः ससानपुरुभोजसंगां॥ हिरण्ययमुत भोगं ससानहत्वीदस्य
भार्यैवर्णमावत्॥ इन्द्रोषधीरस नोदहानिवनस्य तौरस नोदंतरिक्षं॥
विभेदवत्वं नु नुदे विवाचोथाभवद्मितासि कृतनां॥ शुनं ह॥ अष्टव
त॥ १६॥ तिष्ठाहरीरथ आयुज्यमानाया हि वायुर्न नियुतो नो अद्य॥

॥२३॥

पि वासंधो अक्षि सद्यो अस्मेः इन्द्रस्वाहारि माते मदाय॥ उपातिरापु
हुताय सस्तीहरीरथस्य धूर्वायुनज्मि॥ इवद्यथा संभृतं विश्वतश्चिदु
पेमे यज्ञमावहात इन्द्रं॥ उपो नयस्वरुषणा तपुष्यो ते मवत्वं रुषभस्व
धावः॥ प्रसेतामश्वा विमुचेह शोणादिवेदिवेसदृशीरद्विधानाः॥ ब्रह्म
णाते ब्रह्म युजायुनज्मि हरी सखाया सधमाद आश्रु॥ स्थिरं रथं सुखमि
द्राघितिष्ठ प्रजानन्विदां उपयाहि सोमं॥ माते हरीरुषणा वीत पृष्ठानि
रीरमन्यमाना सो अयं॥ अस्यायाहि शश्वतो वयं ते रंसुतेभिः क्षणवा
मसोमैः॥ १७॥ तवायं सोम स्वमेह्यर्वाङ् शश्वत्तमं सुमना अस्थं पाहि॥

सं. ८

अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्या दधि श्वे मे न ठर इंदु मिंद्र ॥ स्त्रीर्णते बर्हिः सुत इंद्र
सोमः सुता धाना भक्त वेते हरिभ्यो ॥ तदो कसे पुरु शा काय वृष्टे मरुत्वं तनुभ्यं
एता हवी बि ॥ इमन्नरः पर्वतास्तुभ्य मापः समिंद्र गो सिर्मधु मंत मक्रुन ॥
तस्या गत्या सुमना क्रुश पाहि प्रजा नं निदान्यथा अनुस्वाः ॥ यो आ
भजो मरुत इंद्र सोमे ये त्वामवर्धं न भव नाणस्त ॥ तन्नरे तं स जोषा वाव
शानो इमेः विबजिद्रु या सोम मिंद्र ॥ इंद्र पिब स्वधया चित्सुतस्या ग्रे वीषा
हि जिद्रु यजत्र ॥ अध्वर्यो वो प्रयतं श क्रुहस्ता द्योतुर्वा यज्ञं हविषो नुष्व ॥ ॥ २४ ॥
शुनं हुवे ॥ शृण्वंते ॥ १८ ॥ इमाम् पुत्र भृतिं सातयेधाः श श्वच्छ श्व

दूति क्षिर्पादमानः ॥ सुते सुते वा वृधे वर्धे नो ब्रुयः कर्म क्षिर्महद्रिः सुश्रुतो
भक्त ॥ इंद्राय सोमाः प्रदिवो विदाना क्रुभुर्ये क्षिर्हृष पर्व विहायाः ॥ प्रय
म्यमाना न्यतिषृष्ट शोये इद्र पिब वृषधृतस्य वृष्टः ॥ विवावर्धं स्वतवघा
सुता सु इंद्र सोमासः प्रथमा उत मे ॥ यथा विबः पूर्यो इंद्र सोमा एवापा
हि पन्यो अद्या नवीयान् ॥ महोऽममत्रो रजनै विरपुय १ ग्रं शवः पत्यते
धृष्ट्वो जः ॥ नाह विव्या चष्टि वी चने नं य सोमा सोहयं श्वममंदन ॥
महां उग्रो वारधे वी र्यो य समा च केरषभः काव्येन ॥ इंद्रो भगो वाजदा
अस्य गावः प्रजायंते दक्षिणा अस्य पूवः ॥ १९ ॥ प्रयस्तिंधवः प्रसवं य

सं. त.

थायं नापः समुद्रं रथ्ये कजगमुः॥ अतश्चिदिंद्रः सदसो वरीयान्यदी सो
मः पृणति दुग्धोऽश्वसुः॥ समुद्रेण सिंधवो यादमानाऽइंद्राय सोमं
सुषुतं भरतः॥ अश्वं दुहति हस्तिनो भरित्रैर्मध्वः पुनंति धारया
पुवित्रैः॥ द्वादशैव कुक्षयः सोमधानाः समी विव्याच सवना पु
रूणि॥ अन्नाय दिंद्रः प्रथमा व्यात्रा दत्रं जघन्वाऽअदृणीत सोमं
॥ आत्सु रमा किरुत तरिषा द्विष्मा हित्वा वसुपतिं वसुनां॥ इंद्र
यत्ते माहि नु दत्रमस्य समभ्यंत द्रयश्च प्रयधि॥ अस्मे प्रयधि मघ
वन्त जीषि न्ति इंद्रा वी विश्ववारस्य भरेः॥ अस्मे शत शरदोजी

२५

वसेधाऽअस्मे वीरान्छश्चतऽइंद्रा पित्र॥ शुनं हुवे म॥ अण्वंत॥ २०॥
वार्त्रहत्या यत्रा वसे पतना पात्या यच॥ इंद्रत्वा वर्तयामसि॥ अर्वाची
नं सुते मनऽउत चक्षुः शतक्रतो॥ इंद्रकृण्वंतु वाघतः॥ नामानितेशत
क्रतो विश्वाभिगुभिरीमहे॥ इंद्राभिमातिपात्ये॥ पुरुष्टुतस्य धाम
भिः शतेन मरुयामसि॥ इंद्रस्य चर्षणी धृतः॥ इंद्रं दत्राय हंत वे पुरु
तमुपब्रुवे॥ भरैषु वा न सातये॥ २१॥ वालेषु सासहिर्भवत्वामीम
हे शतक्रतो॥ इंद्रं दत्राय हंत वे॥ द्युमेषु पतना ज्येष्ठसु तेषु अवं सु
चे॥ इंद्रसाक्ष्या पिमातिषु॥ शुभिन्तमनऽउतये द्युभिन्तं पाहिजा

सं. त.

ष्टविं॥ इंदुसोमं शतक्रतो॥ इन्द्रियाणि शतक्रतो याते जनेषु पंचसु॥ इंदुता
वित आरुणे॥ अगनिं द्रश्रवो हृद्युमं दधिष्वदुष्टं॥ उत्तं शुष्मं तिराम
सि॥ अर्वावतो न आगद्यथो शक्रपरावतः॥ उल्लोको यस्ते अद्रिव इंदुहृत
त आगहि॥ २२॥ अक्षित एव दीधयामनीषाम योनवाजीषु धुरो जिहानः॥
अक्षिप्रियाणि मर्मशसराणि कवीरिष्णामि संदृशो सुमेधाः॥ इतो त एछज
निमा कवी नो मनो धृतः सुहृतस्तक्षत द्यां॥ इमा उते प्रण्यो इव ईमानाम
नो वाता अधनुधर्मणि गमन्॥ त्रिषीमिदं गुह्यादधाना उत क्षत्राय
रोदसी समं जन्॥ समात्राणिर्ममिरे ये मुरुवी अंतर्मही सम ते धाय सेधुः॥

॥ २३ ॥

आतिष्ठंतं परिविश्वे अभूषंस्त्रियो वसानाश्चरति स्वरोचिः॥ महत्तदृष्टो अ
असुरस्यनामा विश्वरूपो अमृतानितस्तो॥ असुत पूर्वो हृषभो जयायानि
मा अस्य शुरुधुः संति पूर्वः॥ दिवो न पाता विदधस्य धीभिः क्षुत्रं राजाना प्रदि
वोद धाय ॥ २३॥ त्रीणि राजाना विदधे पुरुषाणि परिविश्वानि भूषथुः सदांसि
॥ अपश्य प्रमन सा जगन्वा नृते गंधर्वो अपि वायु के शान्॥ तदि न्वस्य
हृषभस्य धेनो राजाना ममिर्ममिरे सवस्य गोः॥ अन्यद न्यदसुर्य इव सा
नानि मायिनो ममिरे रूपमस्मिन्॥ तदि न्वस्य सवितुर्न किर्म हिरण्य
यी ममतिं यामशि श्रेत्॥ आसुष्टु तीरोदसी विश्वमिन्वे अपी वयोषा ज

सं. ल.

त्रिमात्रवत्वे॥ पुर्वे ब्रह्मस्य साधथो महोयद्देवी स्वस्तिः परि नस्याते॥ गोपा
त्रिद्वस्य तस्युषो विरूपा विश्वे पश्यंति सायिनः हृतानि॥ शुनं हुवे म॥ २४
व्वंत॥ २५॥ इत्यनुवाकः॥ इंद्रं मतिर्हृद आवच्यमाना छापतिं स्तोमं तष्टा
जिगाति॥ या जा गृविर्विदथे शस्यमाने द्रय ते जायते विद्वितस्य॥ दिवाश्चि
दा पुर्व्या जायमाना विजा गृविर्विदथे शस्यमाना॥ भद्रा वस्त्राण्यर्जुना
वसाना सेयमस्मे स न जापि आधीः॥ यमाचि दत्र यमस्तरस्तजि द्वाया
अग्ने पतु दाह्य स्यात्॥ वपूंषि जाता मिथुना स चेते तमो हना तपुषा बु
ध्म एता॥ न किरेषां निदिता मर्त्ये पुये अस्माकं पितरो गोषु योधाः॥

॥२७॥

इंद्रं एषां हिता माहि नावानु द्रोत्राणि सस्र जेदं स नावान्॥ सखा हयत्रस
खिभिर्न वगै रसिज्वा स खभिर्गा अनुमन॥ सुत्यंत दिंद्रो दशसिर्देश
ग्वेः सूर्ये विवेद तमसि क्षियंतं॥ २५॥ इंद्रो मधुसंभृत मुस्त्रियायां पद
दिवे दशपव नमे गोः॥ गृहाहितं गुह्यं गृह्ण मस्य हस्ते दधे दक्षिणे दक्षि
णावान्॥ ज्योतिर्दृष्टी ततम सो विजान नारे स्याम दुरिता दभी कोइ माणि
रः सोमपाः सोमवृध्य जुषस्वे द्र पुरुतमस्य कारोः॥ ज्योतिर्यज्ञाय रोद
सी अनुष्या दारे स्याम दुरितस्य भर्तरेः॥ भर्तृ चिद्धि तु जतो मर्त्यस्य सु
पारा सो वसवो बर्हणा वत॥ शुनं हुवे म॥ २६॥ ॥ ॥

सं. २.

॥ इति तृतीया एके हित्ति यो ध्यायः ॥ हरिः ओ ३ म ॥ ॥ इन्द्रो वा एष सवयं
सुते सोमं हवामहे ॥ स पाहि मध्वो अंधसः ॥ इन्द्रं क्रतुविदं सुते सोमं हर्यं पु
रुष्टं ॥ पिबा एष स्वता तपि ॥ इन्द्रं प्रणो धिता वानं यज्ञं विश्वे भिर्देव सिः ॥
तिरस्तवानविशपते ॥ इन्द्रो सोमाः सुता इमे तव प्रयंति सत्यते ॥ क्षयं चेद्रा
सु इन्द्रवः ॥ दुधिष्वा जुठरे सुते सोमं मिन्द्रवरेण्यं ॥ तव द्युक्षासः इन्द्रवः ॥ १ ॥
गिर्वणः पाहिनः सुते मध्वो धारा सिरज्यसे ॥ इन्द्रो दातुमिच्छाः ॥ अस्मि
द्युम्ना निवन्ति न इन्द्रं स चंते अक्षिता ॥ पीत्वा सोमस्य वा एधे ॥ अर्वावतो
न आगहि परावतश्चरन्न हन् ॥ इमा जुषस्व नो गिरः ॥ यदंत रापराव

॥ २८ ॥

तमर्वावतं च हयसे ॥ इन्द्रो हततः आगहि ॥ २ ॥ आतूनः इन्द्रमुद्रुगुवानः सोमं
पीतये ॥ हरिष्यां यात्यादिवः ॥ सुतो होतानः क्रतुवियंति स्तिरे बहिरानुषक् ॥
अयुजन् आतर इयः ॥ इमा ब्रह्म ब्रह्म वाहः क्रियंतः आबुर्हिः सीद ॥ वी
हिर्हिरपुरोवात्रां ॥ रारं धिसवनेषुणः एषु स्तोमेषु वृत्रहन् ॥ उक्थेयं विंद
गिर्वणः ॥ सुतयः सोमपा मुहं रिदंति शवसस्पति ॥ इन्द्रं वसं न मातरः ॥ ३ ॥
समं दस्वात्वं धसो राधसेतन्वा महे ॥ नस्तोतारं निदेकरः ॥ वयमिन्द्रो
यवो हविष्मंतो जरामहे ॥ उत त्वमस्म्युर्वसो ॥ मारेऽअस्मदिमुमुचो ह
रिप्रिया वीर्याहि ॥ इन्द्रस्वधा वो मत्स्वेह ॥ अर्वा चंत्वा मुखे रथे वहता

सं. ल.

मिंद्रकेशिना ॥ घृतस्त्रुबर्हि रासदे ॥ ४ ॥ उपनः सुतमागदिसोममिंद्रग
वाशिरं ॥ हरिभ्यां यस्तेऽस्मयुः ॥ तमिंद्रमदमार्गदिवर्हिषां यावभिः सुतं
॥ कुविन्वस्यत्पणावः ॥ इंद्रमिथ्यागिरोममाछागुरिषिताऽदुतः ॥ आ वृ
ते सोमपीतये ॥ इंद्रसोमस्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे ॥ उक्थभिः कु
विदागमत् ॥ इंद्रसोमाः सुताऽइमेतां दधिष्मन्त कतो ॥ जुठरे वाजिनी
व सो ॥ ५ ॥ विन्माहिल्वधनं जुयं वजिषु दधृषं कवे ॥ अधीते सुम्नमी
महे ॥ इममिंद्रगवाशिरं यवाशिरं च नः पिब ॥ आगत्या दृषभिः सुतं
॥ तुभ्येदिंद्रस्व ओ क्ये इ सोमं चादामि पीतये ॥ एष रोरं लुते हृदि ॥

२६

त्वां सुतस्य पीतये प्रत्नमिंद्रहवामहे ॥ कुशिकासो अवस्यवः ॥ ६ ॥ अया
द्युर्वोऽपवंधुरेष्ठास्तवेदनुप्रदिवः सोमपेयं ॥ प्रिया सखा या विमु
चोपबर्हिस्त्वा सिमे हव्यवा होवंहते ॥ अया हि पूर्व रति चर्षणी रां अ
यं आशिष उपनो हरिभ्यां ॥ इमा हिल्वामतयस्तोमतया इंद्रहवते सुख्यं
जुषाणाः ॥ आनो युजं नमो रधं सुजोषा इंद्र देव हरिभिर्यो हितयं ॥
अहं हिल्वामतिभिर्जो हवीमि घृतप्रयाः सधुमादु मधुना ॥ आचुत्वा
मेता दृषणा वहातो हरी सखा या सुधुरा स्वगा ॥ धानावदिंद्रः सर्वन
जुषाणः सखा सख्युः शृणव दंदनानि ॥ कुविन्मा गोपां करसुजन

सं. ल.

स्य कुविद्राजीनं मद्यवन् जीविन् ॥ कुविन्मन्त्रविपयि वा संसृतस्य कुवि
मेव स्वो अमृतस्य शिक्षाः ॥ आलो बहंतो हरयो युजाना अर्वा गिद्रसधुमादो
वहंतु ॥ प्रयोदुतादिव क्रंजत्याताः सुसंमशासो रषभस्य मुराः ॥ इंदुपिबु
रषभतस्य रषभ आयेतं येन उरुते जभार ॥ यस्य मदे च्यावयसि प्रकृष्टी
र्यस्य मदे अपगोत्राववर्थ ॥ शुनं हवेम ॥ शुण्वंत ॥ ७ ॥ अयेतं अस्तुर्य
तः सोम आहरिभिः सुतः ॥ जुषाण इंदु हरिभिर्न आगह्यातिषु हरितं रथं ॥
हर्य जुषसमर्चयः सूर्यं हर्यं नरोचयः ॥ विदांश्चि वि त्वान्हर्यं श्ववर्धसु
इंदु विश्वा अक्षि श्रियः ॥ घामिंद्रो हरिधाय संष्टि वी हरि वप सं ॥ अधा

॥३७॥

रथ हरितो भरी भोजनं ययोरंत हरि श्वरत ॥ जज्ञो नो हरितो रषा वि श्वमाभा
तिरोचनं ॥ हर्यं श्वो हरितं धत्त आयुध मा वज्रं बोद्धो हरिं ॥ इंदो हर्यं तमर्जुनं
वज्रं शुक्रे रषी रतं ॥ अपा रणा हरि रिरिद्रिभिः सुतमुद्रा हरि रिराजत ॥
॥८॥ आमुं दे रिद्र हरि रिरिद्रि हि मयूररोमसिः ॥ मा त्वा केचिन्नियमन्विन्न
पाशिनेति धन्वे वतां इ हि ॥ वृत्र खा दो वलं रुजः पुं दमो अपा मजः ॥ स्थाता रां
रथस्य हयो रप्ति स्वर इंदो दृक्का चिदा रुजः ॥ गुंभी रं उदधौ रिव कर्तुं पु
ष्प सिगा इव ॥ प्रसु गो पायव संधेन वीयथा द्रु दं कु ज्या इवा शत ॥ आन
सुजं रयिं भरां शं न प्रति जानते ॥ वृक्षं पुष्कं कलं मंकी वधनु हींद्रं संपार

सं. तः

कं गं वसु॥ स्वयुतिंद्र स्वराकसि स्मद्विष्टिः स्वयं शस्तरः॥ सवावधानो
जसा पुरुषु तभवा नः सुभवस्तमः॥ ६॥ युध्मस्य ते वषभस्य स्वराज उग्र
स्य यूनः स्वविरस्य च नैः॥ अजूर्यतो वज्रिणो वीर्यां ३णींद्र श्रुतस्य महतो
महानि॥ महो असिमहिष वृष्यैभिर्धनस्य दुग्धसहमानो अन्यान्॥ ए
को विश्वस्य भुवनस्य राजा स यो धया चक्षुष्या च जनान्॥ प्रमात्राभी
रिरिचरो च मानः प्रदेवेभिर्विश्वतो अप्रतीतः॥ प्रमज्मना दिव इंद्रः पृथि
व्याः प्रोरो मही अंतरिक्षा दृजीषी॥ उरुंगभीरं ननुषाभ्युग्रं विश्वव्य
च संभवतं मतीनां॥ इंद्रं सोमसः प्रदिविसुता सः समुद्रं न स्रवत आ

॥३१॥

विशंति॥ यं सोममिंद्र पृथिवी द्या वागर्ध्वेन माता बिभृतस्साया॥ तं ते
हि चेंति तमुते मजं सध्वर्यवो वषभपातवा उ॥ १०॥ मरुत्वा इंद्र वषभो
रणा युपि वा सोममनुष्वधं मदाय॥ आसिंचस्व जुठरे मध्वं कुर्मि त्वेरोसि जा
प्रदिवः सुतानां॥ सुजोषा इंद्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूरवि
दान्॥ जुहि शंरु पृथो नुद स्वाथा भयं वणुहि विश्वतो नः॥ उत क्र
तुभिर्ऋतुपाः पाहि सोममिंद्र देवेभिः सखिभिः सुतं नः॥ यां आभजो
मरुतो येत्वा न्वहन् वृत्रमदधुस्तुभ्यमोजः॥ येत्वा हि हत्ये मघव नव
द्वेये शो बरे हरि वो ये गविषो॥ येत्वा नूनमनुमदंति विप्राः पिबेद्रसो

सं. ८

मंसगणो मरुद्भिः॥ मरुत्वंत एष भंवा एधानं मकवारि दिव्यं शाखमिंद्रं॥
विश्वासाह मरुसे नूतना यो ग्रं स हो दामिहतं हुवेम॥ ११॥ सद्यो ह जाते
एष भः कनीनः प्रभर्तुमावदं धंसः सुतस्य॥ साधोः पिव प्रतिकामं यथाते
रसाशिरः प्रथमं सोम्यस्य॥ यज्जायथास्त दहरस्य कामं शोः पीयूषमपि
बोगिरिष्ठां॥ तं ते माता पारियोषाजनित्री महः पितुर्दं म आसिंच दग्ने॥ उ
पस्थाय मातरं मे न मे दृतिगममपश्यदक्षि सोममूधः॥ प्रयावयन्न च
रुद्रसो अन्त्या न्महानिचक्रे पुरुध प्रतीकः॥ उग्रस्तुराषाळ भिभू सोजा
यथावशं त्वंचक्र एषः॥ त्वष्टारमिंद्रो जनुषाभिभूया मुष्या सोममपि

॥३२॥

वज्रं मरु॥ शुनं हुवेम॥ शृण्वंत॥ १२॥ शंसा मुहामिंद्रं यस्मिन् विश्वा आ
वृष्टयः सोमपाः काममव्यन॥ यं सुक्रतुं धिषणे विश्वत एं घुनं रुद्राणां जनु
यंत देवाः॥ यं नुनकिः एतना सुस्वराजं हितातरति न तमं हरिष्ठां॥ इनतमः
सर्वभिर्यो ह श्रुषेः ए॥ युज्या अमिना दायुर्दस्योः॥ सुहावा एत्सुतरणि
नीर्वीच्यानुशीरो दसी मेहनावान्॥ भगोन कारे हव्यो मतीनां पितेव चारुः
सुहवो वयोधाः॥ धृत्ता द्विबोरजं ससृष्टुध्वो रथोनवा युर्वसुभिर्नियुत्वान्॥
धृपां वस्ता जनिता सूर्यस्य विभक्तभागां धिषणे ववाजं॥ शुनं हु॥ शृण्व
त॥ १३॥ इंद्रः स्वाहा पिवतु यस्य सोम आगत्यातु मोरुष भो मरुत्वान्॥

सं. ८.

ओहमवाः एण तामेजिर नैरास्य हविस्तु च ५ः कामसध्याः ॥ आते सपुय
जुवसे युन ज्मिययोर नु प्रदिवः शुष्टि मावः ॥ इह लो धेयु हे रयः सुशि प्रपि
बाल १ स्य सुषुतस्य चारोः ॥ गो निर्मि मिशुं दधि रे सुपार मिं द्रं ज्यै ज्ञा यधा
यसे गण नाः ॥ मं दानः सोमं पापि वाः ॥ जीषि स्म मस्मभ्यं पुरुधा गा इष
प्य ॥ इमं कामं मंदया गो निर भै श्रुं दवं ता रा ध सा पु प्रथं श्र ॥ स्वयं वीम
ति सिस्तु भ्यं विप्रा इंद्रो युवाहः कुशिका सो अ क्रन ॥ शुनं हुं ॥ शृण्वंत ॥
॥ १५ ॥ चर्षणी धतं मधवा न मुक्थ्य १ मिंद्रं गिरो रहती रभ्यं न पत ॥ वारु
धानं पेरु हतिं सुरुक्ति सि रम र्त्त्यं न र माणं दिवे दिवे ॥ शतं क्रतु मर्णवं शा

॥ ३३ ॥

किनं नरुं गिरो मुद्रं मुपयंति विश्वतः ॥ वाजसनि पुर्नि दं तूणि मुचुरं धाम
सा च मक्षि वा चं स्वर्विदं ॥ आकुरे व सो र्ज रिता प न स्य ते ने ह स सुभ इंद्रो दु
वस्यति ॥ विवस्वतः स द नु आहि पि विप्रिये स ज्ञा सा ह मक्षि माति ह नं सुहि ॥
नृणा मुत्वा न तं मं गि र्नि हुक्थ्यै रभि प्रवी र म चं ता सु बा धः ॥ सं स ह से पुरु
मा यो जि हा ते न मो अ स्य प्र दि व ए क ई शो ॥ पू व र स्य त्रि ष्वि धो म र्त्त्यं पु पुरु
वस्त्र नि ष्ठि वा वि भर्ति ॥ इंद्रो युवा व ओषधी रुता पो रुयि र क्षं ति जी र यो
व ना त्रि ॥ १५ ॥ तुभ्यं ब्रह्माणि गिर इंद्र तुभ्यं स ज्ञा दधि रे हरि वो जुष स्व ॥ बो
ध्या इति र व सो न त न स्य स खे व सो ज रि त भ्यो व यो धाः ॥ इंद्र म रु त्व इरु पा

सं. ८

मायनृणां॥ दिवेदिवेसुदृशीरिंदुतुभ्यं वचैतुत्वा सोमपेयायधच्छो॥१८॥
इंद्रोपर्वतावतारथेन वामीरिष आवहंत सुवीराः॥ वीतं हव्या न्यध्वरेषु दे
ववर्धेथांगीर्षिरिक्त्या मदेता॥ तिष्ठा सुकं मघवन्मापरागाः सोमस्य नुत्वा
सुषुतस्य यक्षि॥ पितुर्न पुत्रः सिचुमारभेत इंद्रः स्वादिष्ठया गिरा शचीवः॥
शंसा बाधयो प्रतिमे गणीही दायवाहः लणवावनुष्टं॥ एदं बर्हि यजमा
नस्य सीदाथा बाभ्रु क्य मिद्राय शस्तं॥ जायेदस्तं मघवन्सेदुपोनि
स्तदित्वा युक्ता हरयो वहंतु॥ पुदाकुदा च सुनवांसो मम गिरिष्ठा दुतो ध
न्वा सच॥ परायाहि मघवन्ना च याही द्रभ्रातरुभय त्राते अर्थं॥ यशार

॥३५॥

यस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो रासभस्य॥१९॥ अपाः सोममस्त
मिंद्रप्रयाहि कल्याणीर्जाया सुरणं गृहते॥ यशारथस्य बृहतो निधानं वि
मोचनं वाजिनो दक्षिणावत॥ इमे भोजा अंगिरसो विरूपाद्रिवसुत्रासो
असुरस्य वीराः॥ विश्वामित्रा युददतो मघानि सहस्रसावे प्रतिरंत आ
युः॥ रूपं रूपं मघवा बोधवीति मायाः क्षण्वानस्तु चं परिस्वा॥ त्रिर्यदि
वः परिमुहूर्तमा गास्वे मे त्रैरन्तु पाकृतावा॥ मुहोऽक्रुषिर्देवता देवजुतो
स्तभ्रासिंधुमर्णवं चक्षाः॥ विश्वामित्रो यदवहत्सु दासमप्रियायतेकु
शिकेभिरिंद्रः॥ हंसा इव वणुथु श्लोकमद्रि सिर्मदंतो गीर्षिरध्वरेषु ते

सं. त.

सन्वा॥ देवेभिर्विप्राऽरुषयो न च क्षसो विपिवध्वंकुशिकाः सोम्यं मधु॥ २०॥
उपप्रेतकुशिकाश्चेतयध्वमश्वं राये प्रमुचता सुदासः॥ राजा वृत्रं जयन्
त्प्रागपारुदगथा यजाते वरऽप्रापे धिव्याः॥ यऽदमेरोदसीऽनुभेऽश्व
रुमिंद्रमनुष्टवं॥ विश्वामित्रस्य रक्षति ब्रह्मे दं भारतं जनं॥ विश्वामित्रा
ऽअरासतु ब्रह्मे द्रायवज्रिणे॥ करिदिनः सुराधसः॥ किं ते कृण्वन्ति
कीकटेषु गावो नाशिरंदुहे न तपंति घर्म॥ आनो भरप्रमगंदस्य
वेदो नैवाशा रवं मघवन्न ध्यानः॥ ससर्परी रमति बाधमाना बृ
हन्मिमाय जमदग्निहता॥ आस्त्यस्य दुहिता ततानुः श्रवो देवेषु मृत

३५

मनुयं॥ २१॥ ससर्परी रभरत्तय मेभ्यो धिः श्रवः पोच ज न्या सुवृष्टिषु॥
सापक्ष्या नव्यमायुर्दधो नायां मे पलस्ति जमदग्नि यो ददुः॥ स्त्रिंशो
गावो भवतां वीरक्षो मे पावि बर्हिमायुगं विशारि॥ इंद्रः पातयेददतां
शरीतो ररिष्टने मे अक्षिनः सच स्व॥ बलं धे हित नृषु नो बलमिंद्रात्
कुत्सु नः॥ बलं तो काय तनं याय जीवसे त्वं हि बलदा असि॥ अक्षि
व्यय स्व त्वदिरस्य सारमो जो धे हि स्पंदने शिंश पायां॥ अक्षवी को वी
कित वी कय स्व मायामा दस्मा दव जी हि पो नः॥ अयमस्मान् वनस्पति
र्मा ब्रह्मा चरी रिषत्॥ स्वस्या गृहेभ्य आवसाऽआविमोचनात्॥ २२॥

सं. त.

इंद्रोति निर्वहृत्तामि नो अद्य याष्टु शाभिर्मघवन्धरजिन्व॥ यो नो देष्टु ध्यः
सस्य दीष्टु यमुदिष्टु स्तमुप्राणो जहातु॥ पुरंभुं चिदितपति शिंबुलं चिदित
श्रुति॥ उखा चिदिंद्रु येषती प्रयस्ता फेनमस्यति॥ नसाय कस्य चिकितेज
ना सो लोधनं यति पशुमन्यमानाः॥ नावाजिनं वाजि नो हासयति न गदं फे
पुरो अश्वा नयति॥ इमं इंद्र भरतस्य पुत्रा अपि पितृ चिकितुर्न प्रपितृ॥
हि चं त्यश्च मरणं न नित्यं ज्या वाजं परिणयं साजो॥ २३॥ इमं महे विदुष्या
यश्च पं शश्च त्वत्तु ईड्या य प्रजभुः॥ शृणोतु नो दम्ये क्षिरनीकैः शृणो
त्तु निदिक्षै रजसः॥ महि महे दिवे अर्चा एधि वै कामो म इच्छं चरति

॥३७॥

प्रज्ञानम्॥ ययो हि स्तोमे विदथेषु देवाः संपर्यवो मादयेते सचायोः॥ युवो
ऋते रोदसी सत्यमस्तु महेषुणः सुविता य प्रभृतं॥ इदं दिवे नमो अग्ने एशि
व्ये संपर्यो मिप्रयसाया मिरत्नं॥ उतो हि वां पुष्याः आ विविद्रुक्ता वरी रोद
सी सत्यवाचः॥ नरश्चि हं स मिथे शूरसा तो व वंदिरे एधि विवे विदनाः॥
को अद्वा वेदु क इह प्रवो च देवाः अछापथ्या इका समेति॥ ददृश एषामव
मासदां सि परेषु या पुष्टेषु व्रतेषु॥ २४॥ कु विर्न च क्षा अभिषी म च ए क
तस्य यो ना विधत्ते म दंती॥ नाना च काते सदनं यथावेः समाने न कृतु
ना संविदाने॥ समान्या विपुते दूरेऽंते ध्रुवे पदेत स तुर्जा गुरुके॥

सं. त.

उत स्वसारा पुवती भवती आदुब्रुवाते मिथुना निनाम ॥ विवेदेते जनिमा सं
विविक्तो महो देवान् बिभ्रती न व्यथेते ॥ एजं वं पत्यते विश्वमेकं चरस्पत
त्रिविषुणं विज्ञाते ॥ सनापुराण मध्ये म्याराम् हः पितुर्जनि तुर्जो मितनः ॥
देवा सो यत्र पनितार एवैरु रो पथि व्युते तस्फुरंतः ॥ इमं स्तोमं रोदसी प्र
ब्रवी म्यदुदराः शृणवन् नग्नि जिज्ञाः ॥ मित्रः सम्प्राजो वरुणो युवान आदि
त्या सः कवयः पश्यन्ताः ॥ २५ ॥ हिरण्यपाणिः सविता सुतिष्ठः सिरा
दिवो विदधे पत्यमानः ॥ देवेषु च सवितः श्लोकुमश्रेयसं दत्तमभ्युमा सुव
सुर्वताति ॥ सुवस्तुपाणिः स्ववोः कृतावा देवस्त्वष्टा वसंतानि नोधात् ॥

॥३८॥

क्षपणं तं क्रभवो मादयध्व मूर्ध्व ग्रावाणो अध्वरमतष्ट ॥ विद्युद्रथाम
रुतं क्रहिमंतो दिवो मर्या कृतजाता अयासः ॥ सरस्वती शृणवन् युज्ञिया
सोधातारयिं सुहवीरंतुरासः ॥ विष्णुं स्तोमासः पुरुदस्म मुक्ता भगस्येव का
रिणो यामनिमन् ॥ उरुक्रमः ककु होयस्य पूर्वर्नमर्धं तियुवत योजनि
त्रीः ॥ इंद्रो विश्वैर्वीर्यैः पत्यमान उभे आपत्रो रोदसी माहिल्या ॥ पुंरुद
रो रत्रहा धृष्टुषेणः संग्रभ्यान् आभरा भरिपुश्वः ॥ २६ ॥ नासत्या मधि
तरा बंधुपृष्ठा सजात्य मन्विनो आरुनाम ॥ पुवं हि स्तेरयि दौ नोरयीणा
द्यत्रं रसे ये अकवैरदध्या ॥ मरुत्तदः कवयः आरुना मयद देवा भवथुवि
श्वे इंद्रे ॥ सव क्रभुभिः पुरुहूत त्रियेभिरिमां धियं सातयेत क्षतानः ॥

सं. ८

अर्यमाणो अदितिर्गुप्तिया सो दध्यानि वरुणस्य वृतात्रि॥ युयोतनो अनप
स्यानि गंतोः प्रजावान्नः पशुमांसं अस्तु गातुः॥ देवानां दूतः पुरुध प्रसूतो ना
गान्नो वोचतु सर्वताता॥ शृणोतु नः पृथिवीद्यौरुतापः सूर्यो नक्षत्रैरुर्वृत
रिक्षं॥ शृण्वंतु नो वषणः पर्वता सो ध्रुवक्षे मास इळ्यामदंतः॥ आदि
त्येनो अदितिः शृणोतु यच्छंतु नो मरुतः शर्मभुद्रं॥ सदा सुगः पितु मांस
अस्तु पंध्यामध्वा देवा ओषधीः संपिष्टा॥ भगो मे अग्ने सुख्ये नमध्या
उद्गायो अश्या सदनं पुरुक्षोः॥ स्वदस्व हव्या समिषो दिदीह्यस्मद्यं॥ वि
मिषीहि श्रवांसि॥ विश्वा अग्ने एत्सु तां जषि शत्रु न हा विश्वा सुमनादी

॥३९॥

दिही नः॥ २७॥ दुषसः पूर्वा अध्र्य ह्युषुर्महदिजं जे अक्षरं पुद्गोः॥
वृता देवाना मुपनु प्रभस्व महदेवानो मसुरस्व मेकं॥ मोषणा अत्र जुह
रंत देवा मा पर्वे अग्ने पितरः पदज्ञाः॥ पुराण्याः सध्रनोः केतु रंतर्महदे
वाना॥ विमे पुरुत्रा पतयंति कामाः शम्य छादीद्ये पूर्याणि॥ समिद्धे
अग्ना वृतमिदं देम महदे०॥ समानो राजा विभ्रतः पुरुत्रा शये शया सुप्र
पुतो वनानु॥ अन्या वत्सं भरति क्षेति मातामह०॥ आक्षि सर्वा स्वपरा अ
त्रुस्सद्यो जाता सुतरुणी वृतः॥ अंतर्वतीः सुवते अत्र वीतामह०॥ २८॥ रा
पुः पुरस्ता दधनुर्दिमाता बंधन श्वरति वत्स एकः॥ मित्र स्यता वरुणस्य त्रै

सं. २५

तानिमुह॥ हिमाताहोताविदथेषुसंम्राकंचयंचरतिश्चेतिबुध्नः॥ प्ररण्या
निरण्यावाचोभरतेमुह॥ श्वरस्यवयुध्यातोअंतमस्यप्रतीचीनंददृशोवि
श्वमायत॥ अंतर्मतिश्चरतिनिष्पिधुं गोर्म॥ निवेवेतिपलितोदूतः आस्व
तर्महोश्चरतिरोचनेन॥ वपुंषिबिभ्रदक्षिनोविचष्टेमुह॥ विष्णुर्गोपाः प
रुमंपातिपाथः प्रियाधामान्युमतादधानः॥ अग्निष्टाविश्वाभुवनानिवे
दमुह॥ २९॥ नानाचक्रातेयुम्याइवपुंषितयोरन्यद्रोचतेसुष्ठमन्यत॥
श्यावीचयदरुषीचस्वसारोमुह॥ मातायत्रदुहिताचधेनूस्वदुग्धेधा ॥४०॥
पयेतेसमीची॥ ऋतस्यतेसदसीकेअंतर्मह॥ अन्यस्याक्सरिहती

च

मिमायुकपाभुवानिदधेधेनुरूधः॥ ऋतस्यसापयसापिचुतेजामुह॥
पद्यावस्तेपुरुषावपुंष्यूर्ध्वतस्थेयविरेरिहाणा॥ ऋतस्यसम्विचरा
मिविहान्मुह॥ पुदेइवनिहितेदस्मेअंतस्तयोरन्यद्रुह्यमाविरन्यत॥
सध्रीचीनापुथ्याइसाविषूचीमुह॥ ३०॥ आधेनवोधुनयंतामशिन्धीः
सबुर्दुग्धाः शश्याअप्रदुग्धाः॥ नव्यानन्यापुवतयोभवन्तीर्मुह॥ यद
न्यासुष्टुभोरोरवीतिसोअन्यस्मिन्पूथेनिदधातिरेतः॥ सहिष्णवावा
त्सभागः सराजामुह॥ वीरस्यनुस्वभ्योजनासः प्रनुवोचामविदुरस्यदे
वाः॥ षोड्वायुक्ताः पंचपंचावहन्तिमुह॥ देवस्सष्टासविताविश्वरूपः पु

सं. ८

पोषप्रजाः पुरुधा जज्ञान ॥ इमा च विश्वा भुवनान्यस्य महः ॥ महीसमे रज्जु
म्वा समीची उभे ते अस्य वसुना न्ये ॥ अष्टमे वीरो वीदमानो वसन्ति महः ॥
इमा च नः पृथिवी विश्वधाया उपक्षेति हितमित्रो नयजा ॥ पुरः सद्यः शर्म
स दोन वीरामहः ॥ निषिध्वरीस्त ओषधी रुतापोरयंत इन्द्र पृथिवी वि
भर्ति ॥ सखायस्ते वासुभाजस्य मम हे देवानामसुरस्वमेक ॥ ३९ ॥ ॥
इति तृतीयाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ हरिः ओ ३९ ॥ नतामिनंति मायिनो
नधीरा व्रता देवानां प्रथुमा ध्रुवाणि ॥ नरो दसी अद्रुहा वेद्याभिर्न पर्वता
निनिर्मिते स्तिवांसः ॥ षड्गाराः एको अचरन्निभस्य तं वर्षिषु मुपगाव

॥४९॥

आयुः ॥ तिस्रो महिरुपरास्तस्युरत्या गुहा द्वे निहिते दर्शयेका ॥ त्रिपाज
स्यो रषभो विश्वरूप उत युधापुरुध प्रजावान् ॥ यनीकः पत्यते माहि
नावांसरे तो धारषभः शश्वतीनां ॥ अनीक आसां पदवीर बोध्यादित्या
नाम देवा रुनाम ॥ आपश्चिदस्मा अरमंत देवीः पृथग्रजंतीः परिषीम
हंत न ॥ त्रीषु धस्या सिंधवस्त्रिः कवीनामुत त्रिमाता विदयेषु संभ्रा
ट् ॥ कृतावरी योषणास्तिस्रो अथास्त्रिरादिवो विदये पत्यमानाः ॥ त्रिरा
दिवः सवितर्योर्योनिदिवे दिव आसुव त्रिर्नो अद्रुः ॥ त्रिधातुराय आसु
वा वसन्ति भग्नान् धिषणे सातयेधाः ॥ त्रिरादिवः सविता सोषवाति

सं. तः

राजा नामिना वरुणा सुपाणी ॥ आपश्चिदस्य रोदसी चिदुर्वी रत्नं भिक्षं तु स
वितुः सुवाय ॥ त्रिरुत्तमा दूण शोरो च नानि त्रयो रत्नं स्य सुरस्य बीराः ॥ क्रुता
वान इषिरा दुःकभा सुस्त्रिरा दिवो विदथे संतु देवाः ॥ १ ॥ प्र मे वि वि क्रौः अ वि
द मनीषा धे नुं चरंती प्रयुता म गोपा ॥ सु धश्चि द्या दु दु हे भरि धा सेरं
दु स्त दग्निः पतिता रो अस्याः ॥ इंदुः सु पूषा रषणा सुहस्ता दिवो न प्रीताः
शश ये दु दु हे ॥ विश्वे य दस्यां रणयंत देवाः प्र वो त्र व सवः सु म्र म रयो ॥ या
नाम यो र ह्य इच्छंति शक्तिं न म स्यंती जी न ते गर्भं म स्मिन् ॥ अछा पुत्रं धे
न वो वा व शा ना म ह् अरंति वि भ्रतं व पं वि ॥ अछा वि व क्षि म रो द सी सु मे

॥४२॥

केया व्वा पुजा नो अध्वरे मनीषा ॥ इमा उत्ते मन वे भरि वारा ऊर्ध्वा भवंति द
शीता यजत्राः ॥ याते जिह्वा मधुमती सु मे धा अग्ने देवेषु च त उरु ची ॥ तये ह
विश्वो अ व से यजत्रा ना सा द य पा य वा चा म ध्वनि ॥ याते अग्ने प र्व तस्ये व
धारा स श्वं ती पी प य दे व चि त्रा ॥ ताम् सभ्यं प्र मतिं जात वे दो व सो रा स्व
सु मतिं विश्व ज न्यो ॥ २ ॥ धे नुः प्र त्त स्य का म्यं दु हा नो तः पुत्र श्व रति द क्षि
णा याः ॥ आद्यो तृ ति व हति शुभ्र या मो ष सु स्तो मो अ श्वि ना व जी गः ॥ सु
यु ग्व हंति प्र ति वा म ते नो र्ध्वा भवंति पित रे व मे धाः ॥ ज रे था म स्म दि
पुणे र्म नी षा यु वो र व श्व सु मा या त म र्वा क् ॥ सु यु ग्मि र श्वैः सु र ता र ये न

सं. तृ०

दस्त्राविमंशुणुतं श्लोकमद्रेः॥ किं संगवां प्रत्यवर्तिगमिष्ठाद्विप्रासो अश्विना
पुराजाः॥ आमन्येथामागतं कच्चिदेवैर्विश्वेजनासो अश्विना हवन्ते॥ इमा हि वां
गोक्तजीकामधूनि प्रमित्रा सो नददुरुस्मा अग्रे॥ तिरः पुरुचिदे श्विनारजास्या
गूषोवां मघवाना जनेषु॥ एहयातं पृथिभिर्देवयानेर्देस्त्राविमेवां नधयो मध
ना॥३॥ पुराणमोकः सख्यं शिवं वां युवाने राद्रविणां जज्ञाव्या॥ पुनः कृण्वानाः
सख्या शिवानि मध्यामदेम सह न समानाः॥ अश्विना वायुना युवं सुरक्षानि
युद्धिश्च सजोषसायुवाना॥ नासत्यातिरो अहं जुषाणा सामं पिवतमस्मि
धा सुदान्॥ अश्विना परिवामिषः पुरुचीरीयुगर्भिर्यतमाना अमध्राः॥ र

४३

य

थो हवा मृतता अद्रिजतः परिद्यावा एधि वीया तिसदाः॥ अश्विना मधुपुतं मोयुवा
कुः सामस्तपातु मागतं दुरोणे॥ रथो हवा भूरिवर्षः करिक्तस्तुता वतो निष्कृतमा
गमिषः॥४॥ मित्रो जना न्यातयति ब्रुवाणो मित्रो दाधार एधि वीमुतया॥ मित्रः
बृहरी निमिषा मिचि मित्राय दयं एत वज्जु होत॥ प्रम मित्रमते अस्तु प्रय
स्वान्यस्त आदित्य शिक्षति व्रतेन॥ न हन्यते न जीतेत्योतो नैनमहो अस्तोत्यंतिता
न दूरात॥ अनुमी वासुखया मरंतो मित जवो यरि मन्ता एधिव्याः॥ आदित्य
स्य व्रतमुपक्षिपंतो वयं मित्रस्य सुमतो स्याम॥ अयं मित्रो नमस्यः सुशो वाराजा
सुक्षत्रो अजनिष्टवेधाः॥ तस्य वयं सुमतो यज्ञियस्यापि भद्रसो मनसस्याम॥

सं. ८.

महां आदित्यो नमसोऽपुस यो यात यज्ज नो गण ते सुशोचः॥ तस्मा एत स न्य तमाय
जुष्टमग्ने मित्राय हविश जुहोत॥ ५॥ मित्रस्य चर्षणी ॥ २ तो वो देवस्य मानसि॥
पुंश्चित्रश्रवस्तमं॥ अभियो महि नारिवं मित्रो बभूव स प्रथाः॥ अभिश्रयो मिः
एधि वी॥ मित्राय पंचये मिरे जना अभिष्टि शवसे॥ स देवानि श्रान्वि नर्ति॥ मि
त्रो देवेषा युषु जनाय वृक्त बर्हिषे॥ इष इष्ट व्रता श्रवः॥ ६॥ इहे हवो मनसा बंधु
तान रुशि जो जग्मुरभितानि वै दसा॥ या मिर्माया मिः प्रति जूति वर्षसः सो ध
न्य नायु सियं भाग मानुश॥ या मिः शची मिश्रवससा अपिं शतयया धियाणा
मरिणी तु चर्मणः॥ ये न हरी मनसा निरत क्षत ते न देयत्वमभवः समानं श॥ ३

४४

द्रव्य सुख्य मभवः समानं शुर्म नोर्न पातो अप सौ दध विरे॥ सौध न्वना
सो अमृत त्वमेरिरे विष्टी शमी मिः सुवतः सुख्यया॥ इंद्रेण यो य सु
रथं सुते स चीः अथो व शानां भवथा सह मित्रया॥ नवः प्रति मे सुह
तानि वा घतः सौध न्वना रुभवो वी यो नि च॥ इंद्रे रुभु सिर्वा ज व द्भिः
समुक्षितं सुतं सो मुमा व प स्वा ग भ रस्योः॥ धिये वि तो म च वं दा भुषो ग
हे सौध न्वने मिः सुह म स्वा न मिः॥ इंद्रे रुभु मा वा ज वा न्म स्वेह नो सिं
सर्व ने श च्या पुरुष्टुत॥ इमानि तु भ्यं स्व स रा गिये मिरे व्रता देवानां मनु
ष्य भु धर्म मिः॥ इंद्रे रुभु मिर्वा जि सिर्वा ज य नि ह स्तो मं ज रि तु रूप

सं. ८.

वाहियुजिये॥ शतं के ते निरिबिरेभिरायवे सुहस्रणीथो अध्वरस्य हो
मनि॥७॥ उषो वाजेन वाजिनि प्रचेतास्तो मे नुषस्व गणतो मे घोनि॥ पुरा
णी देवि युवतिः पुरंधिरनुव्रतं चरसि विश्ववारे॥ उषो देव्यमर्या विभ्रा
हि चंद्ररथा सुनता रयंती॥ आत्मीव हंतु सुयमा सो अश्वा हिरण्यवर्णा
एथु पाजसो ये॥ उषः प्रतीची भुवनानि विश्वोर्ध्वो तिष्ठस्य प्रतस्य कुतुः॥
सुमानमर्थं चरणीयमाना चक्रमिव नव्यस्या वरस्व॥ अवस्य मे वचि
चती मधो न्युषा पाति स्वसरस्य पत्नी॥ स्वर्जनेती सुभागी सुदंसा ओ
तादिवः पप्रथ आरथि व्याः॥ अछा वो देवी मुष संविभ्राती प्रवो भरध्वं

॥४५॥

नमसा सुहृत्ति॥ ऊर्ध्वं मधुधा दिवि पातो अश्रेत्परो च नारु रुचेरुष संद
कु॥ कृता वशीदिवो अर्कै रबो ध्या रेवती रो दसी चित्रमस्थान॥ आयुती
मग्न उष संविभ्राती वाममे विद्रविणं निक्षमाणः॥ कृतस्य बुध्न उषसा मि
षण्य नृषा मही रो दसी आविवेश॥ मही मित्रस्य वरुणस्य माया चंद्रे व
भानुं विदधे पुरुत्रा॥८॥ इमा उवो भूमयो मन्यमाना युवावते ननु ज्याः
अभ्रवन्॥ केशी द्वावरुणा यशो वा येन स्मासिने भरथुः सखिभ्यः॥
अयमुवा पुरुतमोरयी पन्थ श्वत्सु मम वसे जो हवीति॥ सुतोषा विद्राव
रुणा मरुद्भिर्दिवा एथि व्या गृणुतं हवं मे॥ अस्मे तदिद्रावरुणा वसुष्या

५

सं-८

दुस्तेरयिर्मरुतः सर्ववीरः॥ अस्मान्बहूनीः सरणे रवं त्वस्मान् सो नाभार
ती दक्षिणाक्षिः॥ बृहस्पतेस्तुषस्व नो हव्यानि विश्वदेव्य॥ राख्यरत्नानि
दाशुषे॥ भुविमूर्कैर्बृहस्पतिमध्वरेषु नमस्यत॥ अनाम्यो ज्ञः आचके॥
॥ ९॥ बृषभं चर्षणीनां विश्वरूपमदाभ्यं॥ बृहस्पतिं वरेण्यं॥ इयं तेषु
षनाद्येण सुष्टुतिर्देवुनव्यसी॥ अस्मान्निस्तुभ्यं शस्यते॥ तां जुषुस्वमि
हं मम वा जयंती मवाधियं॥ बध्नुयुरिव योषणां॥ यो विश्वाक्षि विपश्य
ति भुवना संवपश्यति॥ स नः पूषा विता भुवत्॥ तस्मै वितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य धीमहि॥ धियो यो नः प्रचोदयात्॥ १०॥ देवस्य सवितुर्वयं वाज

॥ ५६ ॥

यंतः पुरंध्या॥ भगस्य गतिमीमहे॥ देवं नरः सविता इवि प्रायुज्ञं सुष्टु
क्तिभिः॥ नमस्येति ध्रुयेषिताः॥ सोमोजिगतिगतु विदेवानामेति नि
ष्टुतं॥ ऋतस्य योनिमासदं॥ सोमो अस्मभ्यं द्विपदे चतुष्पदे च पुरावे॥
अनुमीवा इषस्करत्॥ अस्माकमायुर्वर्धयन्नसिमातीः सहमानः॥ सो
मः सुधस्तुमासदत्॥ आनो मित्रावरुणाद्यंतेर्गव्यंतिमुक्षतं॥ मध्वा
रजांसि सुक्रत॥ उरुशंसानमोरधाम द्वादशस्य राजयः॥ द्रक्षिणाक्षिः
भुवि व्रता॥ गृणाना जमदग्निना योनी रृतस्य सीदतं॥ पाते सोममृ
ता रथा॥ ११॥ इति तृतीयमंडकं॥ त्र्यं स्यात्तु स दुमि स म न्य वो देवा

सं. त.

सो देवमरतिं चैरिर इति कलान्ये रुरे ॥ अमर्त्यं यत्नतमर्त्येष्वा देवमा देवं जन
तप्रचेतसं विश्वमा देवं जनतप्रचेतसं ॥ स भ्रातरं वरुणमग्नेऽ आ वदस्व
देवाऽ अष्टा सु प्रतीय ज्वन संज्येष्ठं यज्ञं वनसं ॥ कृतावीनमादित्यं चर्ष
णी धतुं राजानं चर्षणी धतं ॥ सखे सखायमभ्या वदस्वाशुं न च कं रथ्ये
वरुणा स्मभ्यं दस्म रं द्या ॥ अग्ने मर्षी कं वरुणे स चा विदो मरुत्सु विश्वमा
नुषु ॥ तो कायं तु जेभुभु चानुरां कं ध्यस्मभ्यं दस्म रां कं धि ॥ त्वं नोऽ अग्ने
वरुणस्य विदो देवस्य हे को वया सि सीष्ठाः ॥ यजिष्ठो वदितुमः शोभु
चानो विश्वा देवा सि प्रमुमुग्ध्यस्मत् ॥ स त्वं नोऽ अग्ने वमो भवोतीने

७

दिष्ठोऽ अस्याऽ उषसो व्युष्टौ ॥ अवयध्वनो वरुणं रराणो वीहि मर्षी
कं सुरवो नऽ एधि ॥ १२ ॥ अस्य अष्टा सु भगस्य सं दग्देवस्य चित्रतमा
मर्त्येषु ॥ शुचिं घृतं न तप्तम घ्रायाः स्याद्दी देवस्य मं हने वधे नोः ॥
त्रिरस्य ता परमा सं तिसृत्या स्याद्दी देवस्य जनिमान्यग्नेः ॥ अनृतेऽ
अंतः परि वीतऽ आगा शुचिः शुक्रोऽ अर्यो रोरुचा नः ॥ सदृतो वि
श्वेद भिव हि स द्मा होता हिरण्य रथो रं सु जिह्वः ॥ रोहिदश्चो वं पुष्टो
विभावा स दारण कपितु मती वसं सत् ॥ स चेत्त यन्मनुषो यत्न बंधुः
प्रतं मत्थार नानयानयंति ॥ स होतस्य दुर्यो सुसाधन्दे वो मर्षी

सं. ८.

स्यसधनिलमाप॥ सत्तनोऽग्निर्नयतु प्रजान् न च रत्नं देव भक्तं
यदस्य॥ धियाय दिभ्वेऽमृतोऽअकण्वन्द्यो धितानि तासत्य
मुक्षत॥ १३॥ सजायत प्रथमः पत्न्या सुमहो बुध्ने रजसोऽअस्य यो नो
॥ अपादन्ती षागुहमानोऽअन्ता यो युवानो वषभस्य नीले॥ प्रश
द्वेऽआर्तं प्रथमं विपुन्याऽऽतस्य यो नो वषभस्य नीले॥ स्याहो
युवावपुष्यो विप्रावा सुप्रिया सो जनयंतु वर्यो॥ अस्माकमेव
पितरो मनुष्याऽऽभिप्रसेदुऽऽतमाभुषाणाः॥ अत्रमंत्रजाः सु
दुषावप्रेऽअंत रुदुस्माऽऽजिनुषसो हुवानाः॥ ते मर्मजत ददवा ४८

सोऽअद्रिंत देषा मयेऽअसितो विवोचन॥ पृथ्वयंत्रा सोऽअसि
कारमर्चन्विदंत ज्योतिश्च पंतधीसिः॥ ते गव्यनाम न सा ह
धमुध्यंगायै मानं परिषंतु मदिं॥ दृक्कं नरो वचसा देव्ये न
ब्रजं गोमंत मुनिजो विववृः॥ १४॥ ते मन्वत प्रथुमना मधे
नेस्त्रिः सुप्रमातुः परमाणि विंदन्॥ तज्जानुती रप्यन्तु पत
व्राऽआविर्बुवदरुणी र्चरा सागोः॥ नेराज मोदुधितरो चत
द्योरुदेव्याऽऽपसो भानुरती॥ आसुर्यो बरुन स्तिष्ठ दज्याऽ

ऋतुमर्तेषु रजिनाचपश्यन् ॥ आदित्यश्चातुर्विधायाव्यन्तादिदन्
 धारयंत्युसक्तं ॥ विश्वे विश्वासु दुयासु देवा मित्रं धियेवरुणस्य मे
 स्तु ॥ अन्धो बोचयश्चुचानमग्निं होतारं विश्वस्तरसंयजिषु ॥ अ
 न्यधोऽनृणन्नगवा मंधोनस्तं परिषितुमृशोः ॥ विश्वेषामदिति
 र्युलियानां विश्वेषामतिथिर्मनुषाणां ॥ अग्निर्देवानामवऽआच
 णानः सुमकीको सवतु जातवदाः ॥ १५ ॥ यो मर्त्येषु मृतऽसता
 वा देवा देवेष्वरतिर्निधायि ॥ होतार्यजिषो मरुताश्च ध्ये हव्ये
 रग्निर्मनुषऽइत्यध्वे ॥ इह त्वेस्तनो स हसो नोऽअद्य जातो जा

४९

तांऽउभयांऽअतरग्ने ॥ दूतऽइयसे युयुजानऽऋषऽऋतुमुक्ता नृषणऽशुक्रा
 ऋ ॥ अस्या वधस्तु रोहिता घृतस्तुऽऋतस्य मन्ये मनसाजविष्ठा ॥ अंतरी
 यसेऽऋषा युजानो युष्मांश्च देवान्बिराऽआचमर्तान् ॥ अर्यमणं वरुणं मि
 त्रमेषामिंद्रा विष्णु मरुतोऽअश्विनोत ॥ स्वश्वोऽअग्ने सुरथऽसुराधाऽ
 एदुवहसु हविषेजनाय ॥ गोमांऽअग्ने विमांऽअश्वीयज्ञो न वत्सखा सद
 मिदं प्रमुष्य ॥ इळा वांऽएषोऽअसुरप्रजावा न्दीर्घीरयिऽएधुबुधऽसमा
 वान् ॥ १६ ॥ युस्तऽइधं जुभरत्सिधिदानो मूढी न वाततपलेत्वाया ॥ भुव
 स्तस्य स्वतवांऽपायुरग्ने विश्वस्मात्सीमघायतऽउरुष्य ॥ यस्तभरादनि

सं-८

यतेचिदनेत्रिष्विषमंद्रमतिथिमुदीरत॥आदेवयुग्मिनर्धतेदुरेणे
तस्मिन्नुयिधुवोअस्तुदास्वान्॥यस्त्वाद्योपायदुषसिब्रुशंसोस्त्रियंका
स्त्वाहुणवतेहविष्मान्॥अध्वोनस्वेदमआहेप्यावांतमंहसःपीपरोदा
ध्वांसं॥यस्तुभ्यमग्नेअमतायदाशदुवस्त्वेहुणवतेयुतस्तुक॥नसरा
याशशमानोवियोषुनेनुमंहःपरिवरदद्यायो॥यस्यत्वमग्नेअध्वरं
जुष्टोषोदेवोमर्त्तस्यसुधितंरराणः॥प्रीतेदसुद्रोत्रासायविष्वा
साम्यस्यविधुतोवृथासः॥१७॥चित्तिमचित्तिचिनवृद्धिविद्वान्येषे
ववीताहजिनाचमर्त्तान्॥रायेचनःस्वपत्यायदेवदितेचरास्वादि

॥५०॥

तिमुरुष्य॥कुविंशशासुःकवयोदध्यानिधारयंतोदुर्यास्वायोः॥अतस्त्वेद
र्याःअग्नःएतान्पुद्भिःपत्येरदुताःअर्यःएवैः॥त्वमग्नेवाद्यतेसुप्रणी
तिःसुतसोमायविधुतेयविष्वा॥रत्नंभरशामानायद्येषेष्टथुश्चंद्र
मवसेचर्षणिप्राः॥अधोहयद्वयमग्नेलायापुद्भिर्हस्तेभिश्चक्रेमात
नृभिः॥रथंनकंतोऽअपसाभुरिजोऽर्कतंयैमुःसुध्यःआशुषाणाः॥
अधोमातुरुषसःसप्तविप्राजायेमहिप्रथमावेपसो नृन॥दिनस्यु
त्राःअंगिरसोभवेमादिरुजेमधुनिनंभुचंतः॥१८॥अधायधानःपि
तरुःपरासःप्रतोसोऽअग्नःकुलमाशुषाणाः॥भुचीदयंदीर्घितिमु

सं. ८.

कथं शासः क्षामो भिंदंतोऽऽरुणी रप वन ॥ सुकर्माणः सुरुचो देवयं तो यो नंदे
वाजनिमा धर्मतः ॥ शुचंतोऽऽग्निं वदधंतः इन्द्रमूर्वे गव्यं परिषदंतोऽऽग्निं
॥ आयुधैर्वह्नुमतिपुत्रोऽऽरय देवानां यज्जे निमां त्युग्र ॥ मर्ता नां चिदु
वशीरक्तप्रन्धे चिदयः उपरस्यायोः ॥ अकर्मते स्वपसोऽऽभ्रमः कुल
मवस्र बुषसो विभाती ॥ अन्नं नमुग्निं पुरुधा सुश्रुं देवस्य मर्मज
तुश्वाहवह्नुः ॥ एतातेऽऽग्निः उचयानि वेधो वोचाम कवये ताजुष
स्व ॥ उछो च स्वकृणु हि वस्य सोमो महो रायः पुरुवार प्रयं धि ॥ ११ ॥
आवो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययजुं रोदस्योः ॥ अग्निं पुरातन ५१

यितोरचित्तादिरण्यरूपमवसेरुणुध्वं ॥ अयं यो निश्चक्र मायं वयं ते जायेव
पत्य उशती सुवासाः ॥ अर्वाचीनः परिवीतो निषीदे मा उते स्वपाकप्रतीची ॥
आश्वत्ते अदपितायुमन्मन् चक्षसे सुमकी कायवेधः ॥ देवाय शस्तिम
मर्ताय शंसुग्रावे वसोताम धुषुयमीवे ॥ तं चिन्तः राभ्या अग्ने अस्या के
तस्य बोध्यत चिस्वाधी ॥ कदा ते उक्था सधुमाया नि कदा भवंति सख्या गृह
ते ॥ कथा हतद्वरेणायत्तमग्ने कथा दिवे गर्हसे कं न जागः ॥ कथा मित्रायमी
दुषे पथिये ब्रवः कदर्यं मे कदगाय ॥ २० ॥ कदिह्या सुरधसानो अग्ने
कदा ता यप्रतवसे शुभये ॥ परिज्मते नासत्यायुक्षे ब्रवः कदग्ने रुद्राय न

सं. ८० ॥ कुथासुहेपुष्टिरायपुष्टेकदुद्रायसुमखायहविदे॥ कद्विस्ववदुसगायायरे
 तोब्रवः कद्विस्ववदुसगायायरे॥ कुथाशर्धीयसुसतासुतायकुथासुरवदुनेष्ट
 मानः॥ प्रतिब्रवोदितयेतुरायसाधोदिवो जातवेदश्चिकित्वा॥ क्रुतेनक्रुते
 नियतमीष्टागोशमासचामधुमस्यकर्म॥ दृष्टासतीरुताधासि
 नेषाजामयेणपयसापीपाय॥ क्रुतेनहिष्मावृषभश्चिदुक्तः पुमांश्चिदुक्तः
 यसाष्टुष्टेन॥ अस्पंदमानोअचरद्वयोधोवृषाश्चिदुक्तः पुमांश्चिदुक्तः
 क्रुतेनाष्टिग्यसन्निदंतः समंगिरसोनवंतगोभिः॥ शुनेतरः परिषदनुषा
 ससाविः स्वरतवज्जातेअग्नौ॥ क्रुतेनदेवीरमताअमताअणोभिरापो

५२

मधुमद्विरगे॥ वाजीनसर्गेषुप्रस्तुभानः प्रसदमित्स्ववितवेदधन्युः॥ माकस्यय
 संसदुमिदुरोगामावेरास्यप्रमिनतोमापेः॥ माफ्नातुर्गमेऽअनृजोऽक्रुणं
 वेमोसख्युर्दसंरिपोभुजेम॥ रक्षाणोऽअग्नेतवुरक्षणेभीरारक्षाणः
 सुमखप्रीणानः॥ प्रतिष्फुरविरुजवीडूं होजुहिरक्षोमहिचिदावृथा
 नं॥ एभिर्भवसुमनाऽअग्नेऽअर्केरिमान्स्पृशामन्मभिः शूरवाजान्॥
 उतब्रह्माण्यगिरोजुषस्वसंतेशस्तिदेववाताजरेत॥ एताविश्वाविदु
 षेतुष्यंवेधोनीथान्यग्रनिष्यावचांसि॥ निवचनाकवयुकाव्याचरा
 सिषंसुतिभिर्विप्रऽउक्तेयः॥ २२॥ रुणुषपाजः प्रसितिनदृष्टीयाहि

सं. ल. ७

राजेवामवाँऽदनेन॥ तृष्णीमनुप्रसितिं द्रूणानोस्तासि विध्यरक्षसस्तपिष्ठेः॥ तव
भ्रमासऽआसुयापतंत्यनुसृष्टराधृषतोशोशुचानः॥ तप्रेथग्नेजुक्तापतंगानसं
दितो विस्त्रुविष्वगुल्काः॥ प्रतिस्पृशो विस्त्रुजत्रणितमो भवापायुर्विशोऽअ
स्याऽअदव्यः॥ योनोदूरेऽअघशंसोयोऽअत्यग्नेमाकिष्टे व्यधिरादधवस्त
॥ उदग्नेतिष्ठप्रत्यातनुष्वन्यमित्राऽओषतातिग्महेते॥ योनोऽअरातिसं
मिधानचुक्तेनीचातंधस्यतुसंनशुक्ल॥ ऊर्ध्वोभवप्रतिविध्याध्यस्मदावि
ष्टुष्टुष्टुदेव्यान्यग्ने॥ अवस्थिरातनुहियातुज्जनांजामिमजाभिप्रमृणीहि
रात्रून्॥ २३॥ सतेजानातिसुमतिर्यविष्ठयऽईवतेजस्मणेगातुमैरत्न॥ वि

५३

श्राव्यस्मै सुदिनातिरुयोद्युम्नान्ययो विदुरो अक्षिद्यौत्॥ स दग्ने अस्तु
सुभाः सुदानुर्यस्वानित्येनहविषाय उक्थैः॥ विप्रीषति स्वआयुषि
दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिनासासदितिः॥ अर्चामिते सुमतिं चोष्युर्वक्सं
ते वावाताजरतामियंगीः॥ स्वश्वास्वा सुरथा मर्जये मास्मे क्षत्राणि धा
रयेरनुद्यन्॥ इह स्वाभर्या चरेदुपुत्सं दोषा वस्तर्दा दिवां समनुद्यन्॥
कीळंतस्वा सुमनसः सपेमा सिद्युम्नातस्त्रिवां सो जनानां॥ यस्वा स्व
श्वः सुहिरुष्यो अग्न उपयाति वसुमतारथेन॥ तस्य त्राता भवसितस्य
सखा यस्त आतिथ्यमानुषगजुजोषत्॥ २४॥ महो रूजामिबुंधुताव

सं. ८-

चोत्तिस्तन्मापितुर्गोतमादन्विषाय॥ त्वेनोअस्यवचसश्चिकिद्दुहोतय
विषसुक्तोदमनाः॥ अस्वेन्नजस्तुरणयः सुशोवाः अतंदासोहकाअ
श्रमिषाः॥ तेषायवः सध्वं चोत्तिषद्यानेतवनः पाल्वमर॥ येषायवो
मामतेयंतेअग्नेपर्यंतोअंधं दुहितादरक्षन्॥ ररक्षता सुवतोविभ्व
वेदादिस्तंतुइद्विपवोनाहदेभुः॥ त्वयावयंसध्वं येषु स्वातास्तवप्रणी
सश्यामुवाजीन्॥ उभाशं सासदयस्यताते नुष्टुयावणुह्यरुयाणा
अयातेअग्नेसुमिधोविधेमुप्रतिस्तोमंशस्यमानंभाय॥ दहाश
सौरक्षसः पाह्यः॥ स्मादुहोनिदोमित्रमहोअवधात्॥ २५॥ ॥ ॥ ॥

॥५५॥

॥ इतिरतिवाष्टकेचतुर्थोऽध्यायः॥ हरिंओ३म॥ वैश्वानुरायमीहूषे
सुजोषाः कुथादोशेमागयेवृद्वाः॥ अनेनेहृतावक्षथेनोपस्तभोय
दुप्रमिन्नरोधः॥ मानिंदतयउमामह्यंतिंदेवोददोमर्त्यायसुधावीन्
॥ पाकायुगसोअमृतोविचेतावैश्वानुरो नतमोयुद्धोऽअग्निः॥ साम
द्विबर्हमहितिगमष्टिः सहस्ररेतावृषभस्तुविष्मान्॥ पुदंनगोरप
महं विविहानग्निर्मह्यंप्रेदुवोचन्मनीषां॥ प्रतांअग्निर्बभसतिगम
जैभुस्तविष्टेनशोचिषायः सुराधाः॥ प्रयेमिनंतिवरुणस्यधामप्रि
यामित्रस्यचेततोध्रुवाणि॥ अध्यातरोनयोषणोम्येतः पतिरिपोन

सं. त.

जनयो दूरे वाः ॥ पापा सुः संतो अन्ता असुत्या इदं पुदमं जनता गभीरं ॥ १ ॥
इदं मे अग्ने कियते पावका मि न ते गुरु भारं नमः ॥ २ ॥ हृदं धाय धृष्टता
गभीरं पुदं पुष्टं प्रयसा सुत धातु ॥ तमिन्वे वसमना समानमपि कृत्वा
पुनती धीतिरश्याः ॥ सुसस्य चर्म न धि चारुह श्रेयस्य रूपः आरुपितुं ज
बोह ॥ प्रवा च्छं कस्य सुः किं मे अस्य गुहा हित मुपनिनिर्वदंति ॥ यदुस्रि वा
णामपुवारि वृत्र न्याति धियं रूपो अग्रं पुदं वेः ॥ इदमु स्य महि महा मनी कुं
यदुस्रि वा स च त पुर्वं गौः ॥ ३ ॥ कृतस्य पुदे अधि दी घानं गुहार धुय इधुय
द्विवेद ॥ अर्धं दुतानः पित्रोः स चासामनुत गुह्यं चारुह श्रेः ॥ मातुष्यदेप

॥ ५५ ॥

रुमे अंतिष द्वौ ह्येषः शोचिषः प्रयतस्यति द्वा ॥ ४ ॥ २ ॥ कृतं वो चे नमसा
एष्ट्यमानस्तवा शसा जात वे दोयदीदं ॥ त्वमस्य क्षयसि यदुविन्धं द्विविय
दुदविणं यत्पुष्टि व्यो ॥ किं नो अस्य द्वविणं कद्धरं विनो वो चो जात वेदश्चि
कित्वान् ॥ गुहा ध्वनः परमेय नो अस्य रेकु पुदं न निदाना अगम ॥ कामुर्पादा
वपुना कद्ध वाम मछा गमे मरुध वो न नाजं ॥ कदा नो देवी रमते स्य पत्नीः स
रोवर्णे न तत नं नृपा सः ॥ अनिरेण वचसा फुल्लवे न प्रतीत्ये न ह्यधुना तपो
सः ॥ अधा ते अग्ने किमिहा वदेत्यना युधास आसता स चेतो ॥ अस्य श्रि
ये समिधानस्य रच्छो वसोरनी कुंदम आरु रोच ॥ हशदसानः पुदं शी क

सं-२०

रूपः क्षितिर्नराया पुरुवारो अथोत्तरा ॥ ३ ॥ ऊर्ध्वं ऊष्णो अध्वरस्य होतरमेव
तिष्ठदेवता ता यजीयान् ॥ त्वं हि विश्वस्यसि मन्मथेयसंश्रितिरसिमनी
षां ॥ असूरो होतान्यसादि विश्वे ॥ मिर्मद्रो विरथेषु प्रचेताः ॥ ऊर्ध्वं भानुं सवित
वाश्वेत्ते तैव धुमंस्तभायुदुपूया ॥ यता सुजुणिरातिनीघृता चीप्रदक्षिणद्व
वताति मुराणः ॥ उदुस्वरुनं वृजानाकः पुष्पा अनेति सुधितः सुमेवः ॥ स्त्री
र्णवर्हिषिसमिधाने अगता ऊर्ध्वो अध्वर्युर्जुषाणो अस्थात ॥ पर्यग्निः प
शुपान होतान्निविष्ट्यतिप्रदिव उराणः ॥ परित्मना मितदुरेति होतान्नि
मंद्रो मधुवचा क्रुतावा ॥ द्रव्यस्य वा जिनो न शोका भयंते विश्वा भुवना यद

५६

भाट् ॥ ४ ॥ भुद्राते अग्ने स्वनीक सुदृग्घोरस्य सुतो विष्णुणस्य चारुः ॥ नयत्ते शो
चिस्तमसावरं तनध्वस्मानस्तन्वीरेप आधुः ॥ नयस्य सातुर्जनितोरवारि
नमातुरापितरान् न चिदिष्टो ॥ अधामिन्नान सुधितः पावको ॥ मिर्द्दीदायुमा
नुषीषु विक्षु ॥ द्विर्यपंचनीजनं संवसानाः स्वसारो अग्निमानुषीषु विक्षु ॥
उषुर्बुधमथुर्यो न दंतं शुक्रं स्वासंपरभुं नतिग्मे ॥ तवत्ये अग्ने हरितो घृ
तुस्त्रारोहितासं क्रुजं वस्वचः ॥ अरुषा सोरुषण क्रुजु मुष्का आदेवताति
मद्रंतदुस्माः ॥ ये ह्येतै सह माना अयासस्तेषा सो अग्ने अर्चयुश्चरंति ॥
र्येना सो न दुवसुना सो अर्थं तु विष्णुण सो मारुतं न शर्द्धः ॥ अकारि ब्रह्मस

सं. ८.

विधानतुभ्यं शंसात्सु कथं यतते व्याधाः ॥ होतारमात्रे मनुषो निवेदु न मुख्यं ते
उशितः शंसमायोः ॥ ५ ॥ अयमिह प्रथमो ध्यायि ध्यातुं हितो याति सो अथ
रेषी इति ॥ यमन्नवानो भृगवो विरुह्युर्वनेषु चित्रं विश्वं विशो विशो ॥ अग्ने
कदा ते आनुषगुर्वदेवस्य चेतनं ॥ अधा हितो जगत्पिरे मर्त्तो सो विश्वी
इति ॥ क्रुतावानं विचेत संयस्यं तो द्यामि वस्तुभिः ॥ विश्वेषामध्वराणां हस्य
त्तारुंद मे दमे ॥ आशुं दूतं विवस्वतो विश्वायश्चर्षणीरुभिः ॥ आज्ञश्चः केतु
मायवो भृगवानो विशो विशो ॥ तमी होतारमानुषकिल्बिषां संनिवेदिरे ॥
एवं यवक सोचिषं यतिषं सुतधामभिः ॥ ६ ॥ इति शश्वतीषु मातृषु व

॥ ५७ ॥

न आवीत मभितं ॥ चित्रं संतं गुहाहितं सुवेदं कूचिदर्शिनं ॥ ससस्ययदियुता
सस्मिन् नृधनं तस्य धाम नृणयंत देवाः ॥ महां अग्निर्नमसा रात हव्यो वेर
ध्वराय स दमिह तावा ॥ वेरध्वरस्य दूत्या निविहानुभे अंतारो दसी संचि
किल्वान् ॥ दूतः इयसे प्रदिवं उराणो विदुष्टो दिव आरोधना नि ॥ ह्रस्वतः
एमु रुशतः पुरोभाश्चरिध्वश्चिर्वपुषामिदेकं ॥ यदप्रवीता दधते ह
गर्भे सुद्यश्चि ज्ञातो भवसीद दूतः ॥ सुद्यो जातस्य ददृशानुमो जायदस्य
वातो अनुवाति शोचिः ॥ एणं तित्ति गामतु संपुं जिह्वां स्त्रिय चिदनाद
यते चिजं सैः ॥ तृषु यदना तृषुणा ववक्षत तृषु दूतं तं गुते यदो अग्निः ॥

सं. त. वातस्य मेघसंचते निज्ज्वलन्नाभुन वाजयते हिनेऽजवी ॥ ७ ॥ इतं वौ विश्ववेदसं
 हव्यवाहममर्त्यं ॥ यजिष्ठं जसे गिरा ॥ सहिवेदावसुधितिं मेहोऽआरोधनं
 दिवः ॥ सदेवाऽएह वक्षति ॥ सर्वदेवऽआनमदेवाऽकृतायुते दमे ॥ दाति
 प्रियाणि विदुः ॥ स होता से दुद्रत्यं चिकित्वाऽअंतरीयते ॥ विदोऽआरो
 धनं दिवः ॥ ते स्यामयेऽअग्नये ददाभुर्हव्यं दातिभिः ॥ यऽइं पुष्टं तऽइं धु
 ते ॥ ते रायाते सुवीर्यैः स सवां सो विष्टं विरे ॥ येऽअग्नादधिरे दुवः ॥ अस्मे
 रायो दिव दिव सं वरतु पुरुस्पृहः ॥ अस्मे वाजासऽइरता ॥ सविप्रश्चर्षणी
 नां रावसा मानुषाणां ॥ अतिक्षिप्रे व विध्यति ॥ ८ ॥ अग्ने मृधमहोऽअसि ५८

य इमा देवयुं जनं ॥ इयेथ बर्हि रासदं ॥ समानुषीषु दूळभो विश्वत्रावी
 रमर्त्यः ॥ इतो विश्वेषां भुवत् ॥ स सधूपरिणीयते होता मेहो दिवि विष्टु ॥
 उत पोता निषीदति ॥ उत ग्रा अग्निरध्वर उतो गृहपतिर्दमे ॥ उत ब्रह्मा नि
 षीदति ॥ वेष्टि ह्यध्वरीयता मुपव ताजना नो ॥ हव्या च मानुषाणां ॥ वेष्टी
 हस्य दुत्यां ॥ यस्य जुजोषोऽअध्वरं ॥ हव्यं मर्त्यस्य वो हवे ॥ अस्माकं जोष्य
 ध्वरमस्माकं युक्षमं गिरः ॥ अस्माकं शृणु धीरुव ॥ परिते दूळभोरथो
 स्माऽअस्मातु विश्वतः ॥ ये न रक्षसि ददाभुषः ॥ ९ ॥ अग्ने तमद्याभ्वनस्तो
 मेः कतुं न मृदं हृदि स्पृहं ॥ क्रुध्यामानुऽआह ॥ अधात्यग्ने कतो भूद

सं. ल.

स्य दक्षस्य साधोः ॥ रथीः रेतस्य दहतो बभूव ॥ एभिर्नोऽश्वैर्नवानोऽश्ववै
स्वर्णज्योतिः ॥ अग्ने विश्वेभिः सुमनाऽअनीकैः ॥ आभिष्टुऽअघ्नीभिर्गुणतो
ग्ने दात्रोम ॥ प्रतो दिवानस्तनयंति शुभ्राः ॥ तव स्वादिष्टाग्ने संदृष्टि रिदाचिदङ्गः
इदाचिदङ्कोः ॥ श्रियेरुक्मोनरो चतऽउपाके ॥ घृतं न घृतं तनूरैरपाः शुचिदि
रप्यं ॥ तत्ते रुक्मोनरो चत स्वधावः ॥ कृतं चिद्धिष्मा सने मिद्वेषाग्नेऽइनो वि
मर्त्तीत् ॥ इष्ट्या यजमाना दत्तावः ॥ शिवानः सख्या संतु भ्रात्राग्ने देवेषु यु
ष्मो ॥ सानो नाभिः स दने सस्मिन् धन ॥ १० ॥ इत्यनुवाकः ॥ भद्रं तेऽअग्ने
सहसिन्ननीकमुपाकऽआरोचते सूर्यस्य ॥ रुद्रो ददद्रानक्त्याचि

५०

दरुक्षितं दृश आरुपे अंनं ॥ विषास्यग्ने गणते मनीषां खं वेपसा तु विजातस्तवा
नः ॥ विश्वेभिर्यद्वायनः शुक्रदेवेस्तनोरास्वसुमहो भूरिमन्म ॥ त्वदग्ने काय्यात्
त्सनीषास्त्वदुक्था जायते राध्यानि ॥ त्वदेति द्वविणं वीरये राड् आधियेदाशुष
मर्त्याय ॥ त्वद्वाजीवाजं भरो विहाया अभिष्टि रुक्मायते सत्यमुष्मः ॥ त्वद्रयिर्दे
वज्जतो मयो भुस्वदाशुर्जुवां अग्ने अर्वा ॥ त्वामग्ने प्रथमं देवयंतो देवं मता अ
मृतमद्रजिद्वं ॥ देषो युतमा विवासंति धीभिर्देमूनसं गृहपतिममूरं ॥ आरे अ
स्मदमतिमारे अंह आरे विश्वात् दुर्मतिं यन्निपासि ॥ दोषा शिवः सहसः सूना
अग्ने यं देव आचि त्स च स स्वस्ति ॥ ११ ॥ यस्यामग्ने न धेते युतसु कनिस्त

सं. ल.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ स सुद्युमैरभ्यस्तु प्रसक्तवक्त्रा स्वाज्ञातवेद
श्रिक्रिस्तान् ॥ इधमेयस्ते जज्ञरछ श्रमाणो महो अग्ने अनीकु मा संपूर्यन् ॥
स इधानः प्रतिदोषा मुपासं पुष्य नृयिं स च ते ज्ञानमिजान् ॥ अग्निरीशो हतः
क्षत्रियस्याग्निर्वीजस्य परमस्य रायः ॥ दधाति रत्नं विधत्ते यविषो व्यानुषड्
मर्त्यो यस्वधावान् ॥ यच्चिदिते पुरुषा नायविषा चित्तिभिश्च बहुमाकञ्चिद
गः ॥ बुधीश्च स्मोः अदिते रनागा न्येनां सिशिश्च श्रोविष्म गग्ने ॥ महश्चिदग्ने
एनसो अग्नीकं कुर्वा देवाना मुतमर्त्यानां ॥ माते सखायः सदिदिषाम यच्छा
तो कायुतनयाय शं योः ॥ यथा हृत्य दसवो गौर्ये चि। सदिषिता ममुं चतायज

॥६०॥

त्राः ॥ एवोश्च स्मं मुं चतायं हः प्रतार्यगे प्रतरे न आयुः ॥ ६२ ॥ प्रत्यग्निरुषसा मग्र
मख्यदिभाती नो सुमनोर त्वधेयं ॥ वातमग्निना सुकृतो दुरोणमुत्सृज्योतिषा
देव एति ॥ इध्वं भानुं सविता देवो अग्ने इध्वं दविध्व हविषो न स त्वो अनुवृत्तं व
ह्मणो यंति मित्रो यत्सूर्ये दिव्यारोहयंति ॥ यं स्त्रीमहं वृत्तमसे विष्टं च ध्रुवश्च
मा अनवस्ये तो अर्थं ॥ तं सूर्ये हरितः सप्तयुद्धीः स्य शो विभ्रस्य जगतो वहति ॥
वहिषे सिर्विहर न्यासितं तु मव्ययं न सितं देव वस्म ॥ दविध्व तो रुश्म यः स्त
र्यस्य च मे वा बाधुस्तमो अश्वं ॥ ६३ ॥ अनायतो अत्रिबद्धः कुथाय यं दुःता
नो वयघतेन ॥ कया पाति स्वधया को ददरी दिव स्कुभः समतः पाति नाकं ॥ ६४ ॥

संतः प्रत्यग्निरुषसो जातवेदा अत्यदेवो रोचमाना सहोसिः॥ आनासस्यो हगाया
 रथेनेमं युजमुपनीयातमं॥ ऊर्ध्वं केतुं सविता देवो अश्वे ज्योतिर्विश्वस्य भुव
 नाय हवन्॥ आवाघावा एथिवी अंतरिक्षं विसृज्योरश्मिभिरश्वे कितानः॥
 आवहंत्य रुणी ज्योतिषा गा मही चित्रा रश्मिभिरश्वे किताना॥ प्रबोधयंती सु
 विताय देव्युषा ईयते सुयुजा रथेन॥ आवो वहिष्ठा इह ते वहंतुरथा अश्वस
 उषसो युष्मै॥ इमे हि वां मधुपेया य सोमा अस्मि न्यज्ञेष्णामादयेथो॥ अ
 नायतो॥ कयो याति॥ १५॥ अग्निर्होतानो अध्वरेवाजी सन्यारिणीयते॥
 देवो देवेषु यज्ञियः॥ परित्रि विष्टा ध्वरं यास्य ग्रीरथीरिव॥ आदेवेषु प्रयो

॥६१॥

दधत्॥ परिवाजपतिः कुविरग्निर्हव्या न्यक्रमीत्॥ धेदेद्रत्नानि दाभुषे॥ अ
 यं यः संजयेतुरो देववाते समिध्यते॥ द्युमां अमित्रदंशनः॥ अस्य घावी
 उ ईवतो गेरी शीतमस्यः॥ तिग्मजं भस्ये मी हूषः॥ १६॥ तमर्वतं नसान
 सिमरुषं नदिवः शिशुं॥ मर्मज्यं ते दिवे दिवे॥ बोधयन्मा हरिष्यां कुमा
 रः साहदेव्यः॥ अष्टान हूत उदरं॥ उत त्याय जता हरी कुमारः साहदेव्यात्॥
 प्रयता सुघ आददे॥ एष वां देवा वश्विना कुमारः साहदेव्यः॥ दीर्घायु रसुसो
 मकः॥ तं युवं देवा वश्विना कुमारः साहदेव्यं॥ दीर्घायुषं ह्यणोतन॥ १७॥ आ
 सस्यो यातुं मघवां नजीषी द्रवं॥ त्वस्य हरय उपनः॥ तस्मा इदं धः सुपुमा

सं.ल.

सुदक्षमिहाभिपित्तं करे गणानः अवस्य भूराध्वनो नो ते स्मिन्नो अद्य सर्व
ने सुदध्ये ॥ शंसायुक्ता मुशने ववे धास्विकितुषे असुर्यायुमन्म ॥ कुविर्ननि
न्यविदथा त्रिसाधु नृषाय से कं बिपियानो अर्चोत ॥ दिवदुत्था जीतन सप्त
काहन द्वाचि च कुर्वयुना गणतः ॥ स्वर्ग्यदेदि सुदशी कमर्के मह्योतीरु
रुर्ग्यद्वस्तोः ॥ अंधातमो सिद्धिता निवक्षे नभ्यश्चकार न तमो अक्षि
ष्टे ॥ वृक्ष इंदो अमित मजी ॥ १७ ॥ आपत्रो रोदसी महित्वा ॥ अतश्चिद
स्य महिमा विरे च्यमियो विश्वा भुवना बभूव ॥ १७ ॥ विश्वानि शक्रो नर्या
नि विद्वानुपोरिरेच सखि निर्नि कामे ॥ अश्मानं विद्ये विमिदुर्वचोपि

॥ ६२ ॥

वृजंगो मंत मुशि जो विवव्रुः ॥ अपो हृत्रं वव्रिवां संपराहन्ना वत्ते वज्रं दृष्टिमी
सचेताः ॥ प्राणोऽसि स मुद्रियाण्ये नोः पतिर्भनच्छ वसा शरच्छो ॥ अपो यद
द्रि पुरुहूत ददं विभुं वत्सर मा पूर्व्यते ॥ स नो नेता वाज मादधि भरि गोत्रा रु
जन्तं गिरो भिर्गणानः ॥ अछा कुविं न मणो गाः अभिष्टो स्वर्षाता मघवन्नाध
मानं ॥ उतिष्ठिस्तमिषणो घुमन् हतौ निमाया वा न ब्रह्मा दस्यु रत्त ॥ आदस्यु
ध्ना मनसा या ह्यस्तं भुवन्ते कुत्सः सख्ये नि कामः ॥ स्वयो नो निषदतं सरूपा वि
वां चिकित्स हत चिदु नारी ॥ १८ ॥ यासि कुत्सेन सुरथ मवस्युस्तो दो वात स्य
रुर्वो शशानः ॥ ऋज्वा वाजं न गध्यं युयुषन् कुवि ॥ १८ ॥ दहन् पाया य भूषात ॥

सं.ल.

कुत्सा यशुषममुषं निवहः प्रपितेऽश्रुः कुयवंसुहृत्वा ॥ सद्यो दस्य अमृणकु
त्येन प्रसूतश्च कं दहता दधीके ॥ त्वं पिपुमगयंश्चुवां समजिष्मने वै दधिनाय
रंधी ॥ पुंचाशत्कृष्णानिवपत्सुहृत्वात्कं न पुरो जरिमा विद दः ॥ स्तूरऽउपाके
तुचं १६ धानो वियत्ते चेत्यमृतं स्युवपः ॥ मृगो न ह स्तीत विषी मुष्णः सिंहा
नभीमऽआयुधानि विभ्रत ॥ इंदं कामा वस्तुयंतोऽअगमं त्वमरि ह्नु सवेन
चकानाः ॥ श्रुवस्यवः शशमानासऽशुक्थेरो को नरुणा सुहृती वपुष्टिः ॥
॥ १९ ॥ तमिदुऽइंदं सुहृदु वेमुयस्ता च कारुनर्या पुरुणि ॥ यो मा वते नरि त्रे
गध्यं विभु ह्नुवा जं भरति स्मार्ह राधाः ॥ तिग्मा यदंत राशानिः पता तिकस्मि

६३

न्विष्टूर सुहृदु के जनानां ॥ घोराय दयं समतिर्भवात्यधस्मानस्तन्वो बोधिगोपा
॥ भुवो विता वाम देवस्य धीनां भुवः सरवा दृको वाजसातो ॥ त्वामनु प्रमतिमा
जगन्मोरुशंसो जरि त्रे विश्वधस्याः ॥ एभिर्न भिरिंद्र त्वा युभिष्टु मघव इर्म
घवन्विश्वऽआजो ॥ द्यावो न द्युमैरभि संलोऽअयः क्षुपो मदे मशर दश्व पू
वः ॥ एवे दिंद्राय वृषमाय वृष्णे ब्रह्मा कर्म भगवो नरथ ॥ नृचिद्यथानः सु
ख्या वियोषु दसन्नऽउग्रो विता तनूपाः ॥ नृष्टुतऽइंद्रगणानेऽइषं जरि त्रे न
द्यो इ न पीयेः ॥ अकारिते हरिवो जं ह्नु न व्यं धिया स्याम रथ्यः सद्यसाः ॥
॥ २० ॥ त्वं मुहां इंदं लुप्यं हृक्षाऽअनु क्षत्रं मंहना मन्यतु द्योः ॥ त्वं वृचं राव

सं. त.

साजघुर्वास्तः सिंधुं रहि नाजघुर्वास्तः ॥ तव त्विषो जनिमन्त्रे जतद्योरे
जुद्धमिर्षिय साखस्य मुन्योः ॥ ऋचायंतसु १५ः पर्वतासु आर्द्धधन्वाजि
सुरयंतः आपः ॥ सिनद्धिरिंशवसावज्जमिच्छं नाविष्णुवानाः सहसानो
जः ॥ बधी दुर्नवज्जैणमंदसानः सरन्नापो जवसाहतदृष्टीः ॥ सुवीरस्ते ज
नितामन्यतद्योरिंद्रस्य कुर्तोखपस्तमो भूतः ॥ यः ईजान स्वयं सुवज्जम
नपच्युतं स दसो न भूतः ॥ यः एक इच्छावयति प्रभूमा राजा कृष्टी नो पुरु
हुतः इंद्रः ॥ सत्यमेनमनु विश्वे मंदंति रातिं देवस्य गणतो मघोनः ॥ सुत्रासो
माः अभवन् तस्य विश्वे सुत्रामदा सोऽहृतो मदिष्टाः ॥ सुत्राभवो वसुपति

॥२५॥

॥६५॥

र्वस्तुनां दत्ते विश्वा अधिधाः इंद्रदृष्टीः ॥ त्वमधप्रथमं जायमानो मे विश्वा
अधिधा इंद्रदृष्टीः ॥ त्वं प्रतिप्रवत आशयानमहिं वज्जैणमघवन् विद्वः
॥ सुत्राहणं दाध्विं तु ममिंद्रं मरुतं पारं दृष्टं भं सुवज्जं ॥ हंता यो हं स नि
तोतवाजं दाता मघानि मघवा सुशधाः ॥ अयं हतश्चातयते समीचीर्यः
आजिषु मघवा शृण्वः एकः ॥ अयं वाजं भरति यं स नो सत्यप्रियासः सख्ये
स्याम ॥ अयं शृण्वे अधुजय नुत घ्न नुत प्रवृणुते युधागाः ॥ युदा
सुसं दृणुते मयुमिंद्रो विश्वे दृहं भयतः एजदस्मात् ॥ २२ ॥ समिंद्रो
गाः अजय संहिरण्या समश्चियामघवा यो ह पूवः ॥ एभिर्नृभिर्नृत

सं. त.

मो अस्य शाकैरायो विभुक्ता संभुरश्च वस्वः॥ किर्यस्त्रिदिंद्रो अध्येति मा
तुः किर्यसितुर्जनि तु यो ज्ञानं॥ योऽस्य शुभं मुहुर्कैर्योर्ति वातो न
जुतस्तनयद्विभूः॥ क्षियंतं तु मक्षियंतं तु लोतीर्यति रेणुं मघवा सुमो
हं॥ विभंज नुरशनि मांऽइव द्यौरुतस्तोतारं मघवा वसौ धात॥ अयं च
क्रमिषणस्सूर्यस्य चेतं शरीरमस स माणं॥ आहृष्टऽईजु ह राणो जि
घर्त्ति तु चोबुधोरजसो अस्य योनौ॥ असि क्क्यां यजमानो न होता॥ २३॥
गव्यंतऽइंद्रं सुखाय विप्राऽअध्यायंतो वषणं वाजयंतः॥ जनीयंतो ज
निदा मक्षितो तिमा च्यावया मोवतेन कोशं॥ ज्ञातानो बोधिदृशानः

॥६५॥

आपिरभिरव्याता मर्दिता सोम्यानां॥ सखा पिता पितृ तमः पितृणां कर्त्तुं मु
लोक मुशते वयो धाः॥ सुखा यता मविता बोधि सखा गणानऽइंद्रस्तुवते व
यो धाः॥ वयं ह्यातं च रुमा सुबाधऽआसिः शमी सिर्म हयंतऽइंद्र॥ स्तुतऽइंद्रो
मघवा यद्धृत्रा भरी ण्ये को अग्रती निहंति॥ अस्य प्रियो जरिता यस्य शर्म न
किर्देवा वारयंते न मर्त्ताः॥ एवानु इंद्रो मघवा विरुशी करत्स त्या च वर्षणी ध
दनुर्वा॥ संरा जा जुनुषां धेद्युस्मे अधि श्रवो माहि नं यजं रिजे॥ नृष्टुत॥
अकारिते॥ २४॥ अयं पंध्याऽअनुवित्तः पुराणो यतो देवा उदजायंतु वि
श्वे॥ अतश्चिदजनिषीष्ट प्रहृष्टो मामातरं ममुया पत्तवेकः॥ नाहमतो

सं. ८

निरयादुर्गहैतत्तिरश्चतापाश्वीनिर्गमाणि॥ ब्रूनिमेऽजहताकलीनि
युध्यैत्वेनसंत्वेनष्टे॥ पुरायुतीमातरमन्वचष्टननानुणान्यनुन्यमानि॥
त्वष्टुर्गृहेऽपिबुत्सोममिंद्रः शतधन्यं चम्बोः सुतस्य॥ किंसः क्रधष्टण
वृधंसहस्रं मासो जुषारशरदंश्चपूर्वः॥ नहीन्वस्यप्रतिमानुमस्येतर्जा
तेषुतयेजनित्वाः॥ अवद्यमिवमन्यमाना गुहाकरिंद्रं मातावीर्येणान्यष्टे॥
अथोदस्थास्वयमलं वसानुः आरोदसीः अष्टणा ज्ञायमानः॥ २५॥ ए
ताः अर्धस्यक्तका भवतीर्कृतावरीरिवसंक्रोशमानाः॥ एताविष्टकि
मिदंभनंतिकमापो अद्रिपरिधिंरुजंति॥ किमुष्टिदस्मे निविदोभनंतं

॥ ६६ ॥

द्रस्यावृधंदिधिषंतुः आपः॥ ममैतामुत्रोमहतावृधेनष्टत्रं जघन्वाः
असृजदिसिंधून्॥ मम चूनत्वायुवतिः पुरासुममचूनत्वाकुषवाजगा
र॥ ममच्चिदापुः शिशवेममदुर्ममच्चिदिंद्रः सहस्रोदतिष्ठत्॥ ममचू
नतेमघवृन्मसोनिविविध्वोऽपहन्तुजघान॥ अधानिविदुः उत्तरो
बभ्रुवाश्चिरोदासस्यसंपिणग्वृधेन॥ गृष्टिः सस्वस्व विरंतवागाम
नाधृष्यंष्टेषुभंतुमृमिंद्रं॥ अरीहं वृत्संचरथायमातास्वयंगतुंतन्वः
इष्टमानं॥ उत्तमातामहिषमन्ववेनदुमीत्वाजहतिपुत्रदेवाः॥ अथाब्र
वीदुत्रमिंद्रोहनिष्पत्सखेविष्णोवितरं विक्रमस्व॥ कस्तेमातरंविधवा

सं. त.

मचक्रच्छयंकस्वामिजिघांसुच्चरंतं॥ कस्ते देवोऽधिमाडिकः आसी
द्यत्वाक्षिणाः पितरं पादुगस्य॥ अवस्योऽशुनः आत्राणि पेचुन देवेषु विवि
देमर्दितारं॥ अपश्यं जायाममहीयमानामधामे श्येनो मध्वाजभार॥ २६॥
॥ ॥ इति तृतीयाष्टके पंचमोऽध्यायः॥ ॥ हरिः ओ३म्॥ एवात्वा मिंद्रवज्रिने
त्रुविश्वे देवासः सुहवा सुकुमाः॥ महामुभेरोदसी वृद्धमृध्वनिरेकमिहृणते
वृत्रहये॥ अवा सजंतु जित्रं योन देवा भुवः सम्राजिंद्रस्य योनिः॥ अहन्त्र
हि परिशयानुमर्णः प्रवर्तनी ररदो विश्वधेनाः॥ अतृणुवंतं वियतमबुध्य
मबुध्यमानं सुषुपाणमिंद्र॥ सप्तप्रतिप्रवतः आशयानुमहिं वज्रेण विरि

॥ ६७ ॥

य

णाऽअपूर्वेन॥ अक्षोदयच्छवसाक्षामबुधं वार्णवातस्तविषाभिरिंद्रः॥ दृष्टान्यो
न्नादुरामानुऽओजोवाभिनुक्कुभुः पर्वतानां॥ अभिप्रददुर्जनयोनगर्भं रथाऽ
इव प्रययुः साकमर्दः॥ अतपयो विसर्तऽउ३ अ३ र्मात्वं वृताऽअरिणाऽइंद्रसिंधून्
॥ १॥ त्वं मदीमवनिं विश्वधेनां तु वरितये वय्याय सरंती॥ अरमयो नमुसे जदर्णः
सुतरुणोऽअरुणो रिंद्रसिंधून्॥ प्राग्युवोनभुनोऽनवकाधस्वाऽअपि न्वद्यु
वतीऽर्कतज्ञाः॥ भन्वान्यज्रौऽअष्टणकृत्तृणाणां॥ अधोगिंद्रः स्रयोऽइंद्रं
पत्नीः॥ पूर्वश्चरुषसः शरदश्च गृत्ता वृजं जघन्चौऽअसृजद्विसिंधून्॥ पारि
ष्ठिताऽअतृणद्वधानाः सीराऽइंद्रस्त्रवितवे एथिव्या॥ वृत्राभिः पुत्रमयु

संत

बोऽअहानं निवेशनादरिवऽआजसर्थी॥ यं१धोऽअरय्यदहिमाददानो निर्भदु
खचित्समरंतपर्व॥ प्रतेपूर्वाणिकरणानि विप्राविद्वाऽआहविदुषेकरांसि॥ यं
थायथा वृष्ण्या निस्वगृत्तापांसिराजन्नया विवेषीः॥ नृपुतऽ॥ अकारि॥
॥२॥ आनुऽइंद्रो दूरादानऽआसादभिष्टि। रुदवंसेयासदुग्रः॥ ओ जिष्ठेभि
नृपतिर्वज्रबाहुः संगे समस्तुर्वणिः एतन्यून॥ आनुऽइंद्रो हरिभिर्यो त्व
ज्जर्वचीनो वसराधसेच॥ तिष्ठति वज्रमिधवा विरुष्टीमं यज्ञमनुनो वा
जसातो॥ इमं यज्ञं त्वमस्माकमिंद्रपुरोदधत्स निष्पसिक्तुनः॥ श्वंघ्नीव व
ज्रित्सनये धनानां तया वयमयऽआजिजयेम॥ उरान्नुषुणः सुमनाऽउपा

६८

॥३॥

के सोमस्य नुषुषुतस्य स्वधावः॥ पाइंद्रप्रतिभृतस्य मध्वः समंधसा ममदः
एभ्येन॥ वियो ररुडा विविर्नवो विष्टुक्षोनपुष्कः स्वण्यो नजेता॥ मर्योनयो
षासि मन्थमानो छा विवस्मि पुरुहूतमिंद्र॥ गिरिर्नयः स्वतवोऽऋचऽइ
ंद्रः सुना देव सह सेजात उग्रः॥ आदत्ता वज्रं स्त विरन्नभीम उद्देवको शं वसु
नान्यं॥ नयस्य वृत्तां जुनुषा नस्ति नराधसऽआमरीता मुघस्य॥ उदाह
षाणस्त विषीव उग्रा स्मभ्यं दद्विपुरुहूत रायः॥ ईक्षेत्रायः क्षयस्य चर्षणी
नामुत वृजमपवृत्तां सिगोनां॥ शिक्षानरः समिथेषु प्रहावा न्वस्वो राशि
मभिनेता सिभरि॥ कया तष्टण्वेशा च्या राचि षो यया हृणोति मुहुकाचि

सं. ८.

दृष्टः॥ पुरुदाशुवेविचयिष्ठोऽं होथा दधाति द्रविणं जरित्रे॥ मानोम
धिराभराद्वितं नः प्रदाशुवेदातवे भरियत्ते॥ नव्येदेष्टे शस्ते अक्षि
त उक्थे प्रब्रवामवयमिंद्रस्तुवंतः॥ नृष्टुत॥ ५॥ आयालिंद्रो वसुऽप
न इहस्तुतः सधुमादस्तुभरः॥ वाहृधानस्तविषीर्यस्यपुवऽधौ नक्षत्रम
मिभ्रतिपुष्यात्॥ तस्ये दिहस्तवथृष्ट्या नितुविद्युमस्यतुविराधसो
नृन॥ यस्य ऋतुर्विदथ्योऽनसंभ्रादसाङ्कांतरुत्रो अभ्यस्तिवशीः॥
आयालिंद्रो दिव आष्टिध्यामक्षसमुद्रादुतवापुरीषात्॥ स्वर्णराद
वसेनो मरुता न्यरावतो वा स दनादृतस्य॥ स्वरस्य रायो वृहतो यऽई

॥ ६८ ॥

होतमुष्टकामविदथेषिंद्रं॥ यो वायुना जयति गोमतीषु प्रधुयानयति वस्योऽ
अष्ट॥ उपयो नमोनमसिस्तभाय न्नि यर्तिवाचं जुनयन्यजथ्ये॥ ऋजुमानः
पुरुवारऽउक्थेरेंद्रं कृष्णीतु स दनेषु होता॥ ५॥ धिषायदिधिषण्यंतः सरु
प्पास्तदंतोऽप्रदिमो विजस्यगोहे॥ आदुरोषाः पास्यस्य होता येनो
महात्संवरणे पुवर्द्धः॥ सत्रायदीमावृरस्यरुषाः सिषक्तिभुषःस्तुवते
भराथ॥ गुहायदीमो विजस्यगोहे प्रयद्विये प्रायसे मदाय॥ विषद्वीसि
पर्वतस्य रुषेपयोभिर्जिनेऽप्रपांजवांसि॥ विद्वोरस्य गव्यस्य गो
हे यदीना जायसुध्योऽवहंति॥ भद्राते हस्ता सुकलो तपाणी प्रयंतारास्तु

सं-त्-

बृतेराधः इन्द्र॥ कातेनिषत्तिः किमु नो मम सिक्किं नो दुर्दुर्षं सेदात वा उ॥ एवावस्व इन्द्रः सत्यः सखा दुता वृत्रं वरिवः पूरवेकः॥ पुरुषुतः कलानः शग्धिरा यो मं शीय ते वसो देवस्य॥ नृष्टुतः इन्द्र॥ अकारिते॥ इत्यनुवाकः॥ यन्नु इन्द्रो जुनुषेयं च वष्टित नो मं हां कं रतिशुष्या चित्॥ ब्रह्मस्तो मं म प वा सो मं मुष्या योऽभस्मानं शवसा बिभ्रु देति॥ वषा वषं धिंचतु रश्मि मस्य नृपो वा दुभ्यां न तमः राची वान्॥ श्रिये परुष्णी मुषमाणः उणां यस्याः पर्वणि सुरव्या या विव्ये॥ यो दे नो देव तमो जायमानो म हो वा लेभिर्महद्भिश्च शुभैः॥ दधानो वज्रं वा क्रोरु शंतुं धाम मे नरे जय प्रभम्॥ विश्वारो धांसि प्रवतंश्च पूर्व उद्यौः कृष्णान्निम

७०

त्रेजतक्षाः॥ आ मातरु भरति शुष्या गो र्वे व सरि ज्म नो नु वंत वाताः॥ तात त इन्द्र महतो मुहानि विभ्वे धि सवनेषु प्रवाच्या॥ यच्छ रध द्ये ध्यता दध्या न हि वज्रेण शवसा विवेधीः॥ तात त सत्यानु विन म्णा विश्वा प्रधेन वः सि स्रते वृष्ट रुध्रः॥ अधा ह त्वं हृष मणो क्षियानाः प्रसिंधवो जवसा च क्रमेत॥ अत्रा ह ते हरि वस्ता उदेवी रवो सि रिं दस्त वंत स्व सारः॥ यसी म नु प्रमु चो ब ह धा ना दी र्घा मनु प्रसितिं त्यं दय ध्यै॥ पिपी के अं शु र्म द्यो न सिंधुरा वा शमी श शमानस्य शक्तिः॥ अस्म द्य कृ शु शु चानस्य आ शु यम्या नैरा शिं नु व्यो ज सं गोः॥ अस्मे व पिषा णु हि ज्येष्ठा न म्णा नि स त्रा सहै

सहसि॥ अस्मभ्यं वृत्रासुहृता निरंधि जहिवधर्वे तुषो मर्त्यस्य॥ अस्माकमिह
 शृणु हितमिंद्रास्मभ्यं चित्रां उपमा हि वा जान॥ अस्मभ्यं विश्वा इषणः पुरंधी
 रस्माकं सुमधवन्धोधि गोदाः॥ नृष्टुत इंद्र॥ अकारिते॥ ८॥ कथा सुहामव
 धत्कस्य होतुर्यं तं जुषाणो अभिसोमसंधः॥ पिवन्तु शानो जुषमाणो अंधो
 ववक्षन्धः शुचते धनाय॥ का अवी स्यरः सधमादमापसमानं रासुमति
 मिः का अस्य॥ कदस्य चित्रं चिकित्ते कदूती वधे भुवच्छरामा नस्य यज्याः॥ क
 था शृणोति हयमानमिंद्रः कथा शृण्वन्नेव सामस्यवेद॥ का अस्य पूर्व रूपमा
 तयो ह कुपैतमाहुः पपुरिंजरिने॥ कथा सुवाधः शशमानो अस्य नरादभिद्र

७१

विण्दीध्यानः॥ देवो भुवन्न वेदाम ऋतानां नमो जगत्स्वाः अभियज्जुतो
 षत्॥ कथा कदस्य उपसो व्युष्टो देवो मर्त्यस्य सख्यं जुजोष॥ कथा कदस्य स
 ख्यं सखिभ्यो येऽस्मिन् कामसु युजंत तत्सखे॥ ९॥ किमादमत्रं सख्यं सखि
 भ्यः कुदानुते भ्रात्रं प्रब्रवाम॥ अये सुदृशो वपुरस्य सर्गाः स्वर्णचित्र
 म तमिष आगोः॥ दुहं जिघांसं ध्वरसम निद्रांतेति केति गमातु जसे अमी
 का॥ ऋणा चिद्यत्र ऋणयान उग्रोदूरे अज्ञाता उपसो बबाधेः ऋतस्य हि
 शुरुधः सति पुवः ऋतस्य धीतिर्हं जिना निहंति॥ ऋतस्य श्लोको बधिरा
 ततर्द कर्णो बुधानः शुचमानः आयोः॥ ऋतस्य दृक्का धरुणानि सति

सं. न.

पुंरुणि चंद्रावपुषेवपंषि॥ ऋतेन दीर्घमिषणं त एक्ष ऋतेन गाव ऋत
माविवेभुः॥ ऋतं ये मान ऋतमिह नोत्य तस्य भुषस्तुरया उगव्युः॥ ऋता
य एध्वी बहुले गभीरे ऋता यधे नृप रमेदुहाते॥ नृपुत॥ अकारिते॥
॥१०॥ का सुपुतिः शवसाः सुनुमिंद्रमर्वा चीनं यध सु आववर्तत॥ इदि
हिंवी रोगण ते वस्तुनि स गोपतिर्निष्पिधां नो जनासः॥ सवृत्र हत्ये हव्यः
स ईदुः स सुपुत इंद्रः सत्य राधाः॥ सयाम न्नाम च वाम र्त्वा य ब्रह्म सण्य
ते सुप्रये वरिवोधात्॥ तमिन्नरो वि दूयंते समी केरि रिक्तां सस्तनवः ह
ण्वतत्रां॥ मिथो यत्या गमुमया सो अग्न नरस्तोक स्युत नयस्य सातौ॥

॥७२॥

ऋतुयंति क्षितयो योग उग्रा भुषाणा सो मिथो अर्ण सातौ॥ संयदि
शो वरत्रंत युध्मा आदिने म इंद्रयंते अभीके॥ आदिदुने म इंद्रियं यज
त आदि सुक्तिः पुरोळा शंरि रिच्यात्॥ आदि सोमो विपट च्याद सुप्री
नादि जु जोष वृषभं यजधे॥ ११॥ हणो त्यस्मे वरिवो य इत्ये द्राय सो
म मुश ते सुनोति॥ सुध्री चीने न मनसा विवेनंत मिस्त्र खायं हणुते
सुमत्सु॥ य इंद्रा य सुनव सोम मद्य पचा सुक्ती रुत भुजाति धानाः॥
प्रतिमना योरु चयाति हर्यंत स्मिंदध दृषणं भुषमिंद्रः॥ यदा समर्थ
व्यचेदघावा दीर्घयदा जिमभ्यत्यदयः॥ अचिक्कद दृषणं पत्न्य छा

सं. त.

दुष्टेण आनिशितं सोममुद्रिः॥ भूयसावस्त्रमचरुक्नी यो विक्कीतो अकानि
षु पुनर्यन्॥ स भूयसा कनी यो नारिरेचीद्दी नादक्षा विदुहंति प्रवाणे॥ कद्रु
मंदशभिर्ममंदं कीणातिधेनुभिः॥ यदाह त्राणि जंघनं दधेनं मे पुनर्दद
त्॥ नष्टुत॥ अकारिते॥ १२॥ को अद्य नर्यो देव काम उशान्तिंद्रस्य सख्यं जु
जोष॥ को वा महेवसे पार्यय समिद्धे अग्नौ सुत सोमः ईदृ॥ को नानामवचं
सा सोम्या यमना युवी भवति वस्तु स्वाः॥ क इंद्रस्य युज्यं कः सखित्वं को भ्रा
त्रं वष्टि कुवये कद्रुती॥ को देवानामवो अद्याष्टिणीते कः आदित्याः अदिति
ज्योतिरीदृ॥ कस्याग्निना विंदो अग्निः सुतस्यां शोः पिबंति मनसा विवेनं॥

॥ ७३ ॥

तस्मा अग्निर्भारतः शर्मयं सुज्योक्मया स्स र्यमुच्चरंतं॥ य इंद्राय सुनवा
मेत्याहु नरेनर्यो यन्तं माय नृणां॥ नतं जिनंति बहवो नदभ्रा उर्वस्मा अ
दितिः॥ शर्मयं सत्॥ प्रियः सुधस्त्रिय इंद्रे मनायुः प्रियः सुप्रावीः प्रियो अ
स्य सोमी॥ १३॥ सुप्राव्यः प्राशुणा केषवीरः सुधेः पत्तिं सणुते केवलेंद्रः॥ ना
सुधेरपि न सखान जा मिदुष्प्रावो वहंते दवाचः॥ नरेवतापणिना सख्य
मिंद्रो सुवता सुतपाः संगृणीते॥ आस्य वेदः खिदति हंति नृगं विसुध
ये पुक्तये केवलौ भूत॥ इंद्रं परे वरे मध्यमा स इंद्रं यांतो वसिता स इंद्रं॥
इंद्रं क्षियंत उत युध्यमाना इंद्रं नरो वा जयंतो हवंते॥ १४॥ अहं म नुरुक्ष

सं-तः

वेंसूर्य-आहं कुक्षीवां ऋषिरस्मि विप्रः॥ अहं कुक्षमाजुने यं अंतरेहं कुविह
शनापश्यतामा॥ अहं भूमि मद्दामा॥ यीयाहं वृष्टिं दाभुषे मर्त्याया॥ अहं
मुपोऽअनयं वा वशा नो मम देवा सोऽअनुकेतं माय न॥ अहं पुरो मंदसानो
येऽअनवसा कन वतीः शं वरस्य॥ शत तं मं वेऽस्यं सर्वता ता दिवो दा समति
धिग्वंय दावं॥ प्रमुष विष्णो मरुतो विरस्तु प्रत्ये नः श्ये ने न्यः॥ आभुपत्वा॥
अचक्रथा यत्स्व धया सु पुर्णो हव्यं भार मे न वे देव जुष्टं॥ मरदा दिवि
रतो वे विज्ञानः पथोरुणा मनो जवाऽअसर्जि॥ त्वं पथो मधुना सो
म्ये नो तश्च वो विवि दे श्ये नोऽअत्र॥ ऋजी पी श्ये नो ददमानोऽअमुं परा ७४

वतः शकुनो मं द्रं मदं॥ सो मं भरद्वा द हाणे देवा वां दिवोऽअमुभा दुत्तरा दा
दाय॥ आदाय श्ये नोऽअभरत्सो मं सह स्वं सुवोऽअयुतं च साकं॥ अत्रा
पुरंधिरज हा दराती र्मदे सोमस्य मूराऽअमूरः॥ १५॥ गर्भे नु सन्न नेषा
मवे दम हं देवा नां जनिमानि विश्वा॥ शतं मा पुरऽआयसी ररक्षन्
धश्ये नो जुवसा निरदीयं॥ नद्या समा मप जोषं जुमारा भीमा सुलक्ष
सा वीर्येण॥ इमं पुरंधिरज हा दराती रुत वालाऽअतरुं शुभुवाने॥
अवय श्ये नोऽअस्वनी दधद्यो विषद्य दिवा तऽऊरुः पुरीषे सुज हा
दस्माऽअव हक्षि पत्न्यां कृशानुरस्ता मनसा भुरण्य न॥ ऋजि पऽइमं

सं. १२.

शिवतो न भुज्यं स्पे नो ज भार हृत्तोऽधिष्ठाः ॥ अंतः पतत्यतु त्र्यस्य पूर्णम
धुयामनिप्र सितस्य तदेः ॥ अर्धश्चेतं कुलशंगिभिरक्तमापिष्याने मद्यवा
श्रुक्रमंधः ॥ अधुर्युधिः प्रयतं मधोऽग्रामंदो मदायु प्रतिधुसिब ध्येऽस्य
मदायु प्रतिधुसिब ध्ये ॥ १६ ॥ त्वायुजा तव तत्सोम सूर्यः इंदोऽप्यो मन
वे सस्रुतस्कः ॥ अह न हि मरिणा त्सस सिंधू न पा वणो दपि हिले वरवानि ॥
त्वायुजा निखिदु सूर्यस्ये इश्वक्रं सहसा सद्यः इंदो ॥ अधिष्ठा ना वदु
ता वर्तमानं मुहो दुहोऽपविश्वायुधोऽपि ॥ अहनिंद्रोऽदह दति
रिंदो पुरादस्य मध्यं दिनादभीके ॥ दुर्गेदुरोणे कत्वा नया तां पुरुसर

७५

स्वाशर्वा निबं हृत् ॥ विश्वस्मासी मधुमोऽइंदु दस्यु निशो दासीरुणो
रप्रशस्ताः ॥ अवाधेथा ममणतं निशत्रु नावं देथा मपचिति वधत्रैः ॥ ए
वासुसंमद्यवाना युवंत दिंदु श्वसो मोर्व मध्यंगोः ॥ आददत मपिहिता
यश्चारिचयुः क्षाश्चित्तदा ना ॥ १७ ॥ आनस्तुत उपवाते भिरुती
इंदुयाहिर्हंसिर्मंदसानः ॥ तिरश्चिदुर्यः सवना पुरुण्या गुषेभिर्गणा
नः सुत्यराधाः ॥ आहिष्मा याति नर्यश्चिक्त्वा नृयमानः सोत सिरुप
यतं ॥ स्वश्वो यो अभीहर्म न्यमानः सुजाणे भिर्मंदति संहवीरे ॥ आवये
दस्यु कर्णा वा जयध्वे जुष्टा मनुप्रदि शंमंदयध्वे ॥ उह्राष्टाणा राधसु

सं-८

तुविष्णोन्करन्नुदः सुतीर्थोभयंच॥ अष्टायोगंतानाधमानमृतीइ
त्याविप्रहवमानंगुणंतं॥ इपुसनिदधानो धुर्याः अहस्रस्त्राणिशता
दिवज्जबाहुः॥ लोतासोमघवनिंद्रविप्रावयंतस्यामसूरयोगुणंतः॥ से
जानासोहृदिवस्यरायः आकाशस्य दावनेपुरुक्षोः॥ १८॥ नकिंरिंद्र
खदुत्तरो नयायाः अस्तिवृत्रहन्॥ नकिरेवायथात्वं॥ सत्राते अनुरे
ष्ट्याविष्वाचुक्तेववावतुः॥ सत्रामहां असिभुतः॥ विश्वेचनेदनात्वा
देवासंइंद्रयुधुः॥ यदहानक्तमातिरः॥ यत्रोतवाधितेभ्यश्चक्रं
त्सायुधुधते॥ मुषायः इंद्रसूर्ये॥ यत्रदेवाः ऋघायतोविष्वाः अयु

॥७६॥

धुएकुरत॥ त्वमिंद्रवत्तरहन्॥ १९॥ यत्रोतमर्त्यायुकमरिणाइंद्रसूर्ये॥ प्रावः श
चीतिरेतशं॥ किमादुतासिवृत्रहन्मघवन्मन्युमतमः॥ अत्राहदानुमाति
रः॥ एतद्देवतवीर्यं मिंद्रचक्रथपोस्य॥ स्त्रियंयदहं णयुववधीर्दुहितरंदि
वः॥ दिवश्चिद्वाहृदितरंमहान्महीयमाना॥ उषासमिंद्रसंपिणक॥ ओषा
अनसः सरसंपिण्णदहविभ्युषी॥ नियत्सीशिश्नथदुवा॥ २०॥ एतदस्या
अनः शयुसुसंपिण्णविपास्या॥ ससारसीपरावतः॥ उतसिंधुंविबाल्यवित
स्थानामधिक्षमि॥ परिष्ठाइंद्रमायया॥ उतभुक्षस्यधसुयाप्रमक्षोः अतिवे
देन॥ पुरायदस्यसंपिणक॥ उतदासंकोलितरं बहतः पर्वतादधि॥ अवा

सं. २०

हन्तिंशं वरं॥ उत दासस्य वृचिनः सहस्राणि शतावधीः॥ अधिपं च प्रधीरिव॥ २१॥
उत स्यं पुत्रस्य वः परावृत्तं शतं क्रतुः॥ उक्तेष्विदं आभेजत॥ उत स्यात्तुर्वगायदुः
स्नाता राशचीपतिः॥ इन्द्रो विद्वान् अपारयत्॥ उत स्यात्सद्यो आर्यो सुरयो रिद्रपारतः॥
अर्णो चित्ररथावधीः॥ अनुद्वाजं हितानयो धंश्रणं च वृत्रहन्॥ न तत्ते सुम्नमष्टव
॥ शतमश्मन्मयीनां पुरा मिन्द्रो व्यास्यत्॥ दिवो दासा यदा मुषे॥ २२॥ अस्यापयदुभी
तये सहस्रात्रिंशतं हथैः॥ दासानां मिन्द्रो मायया॥ सघे दुता सिवृत्रहन्तमानं इन्द्रो गाय
तिः॥ यस्ता विश्वानि चिच्युषे॥ उत नूनं यदि द्वियं वरिष्या इन्द्रो मयं॥ अद्या न किं कुरा
मिनत्॥ यामं वामं तज्जदुरे देवो दातव्यमा॥ वामं पूषा वामं भगो वामं देवः वरूचते॥ २३॥

११

कपोनश्चित्रा भुवदुती सुदाष्टधुः सखा॥ कया शचि॥ छयावृता॥ कस्ता
सुह्यो मदानां महिषो मसदंधसः॥ दृक्का चिदा रुजेव सु॥ अभीषुणः
सखीनामविता जरितृणां॥ शतं भवास्त्येति सिः॥ अभीन आवृत्स्वचक्रं
नृत्तमवतः॥ त्रियुद्धि श्रवणीनां॥ प्रवता हि क्रतूनामाहापदेव गच्छसि॥
अभीक्षि सूर्ये सचा॥ २४॥ संयत्ते इन्द्रमन्यवः संचक्राणि दधन्विरे॥ अध
त्वे अध्रसूर्ये॥ उत स्माहिला माहुरिन्मघवानं शचीपते॥ दातारमवि
दीधयुं॥ उत स्मासुघ इ सरिश शमानाय सुन्वते॥ पुरुचिं मंहसेव सु॥
नहिष्माते शते वनराधो वरंत आमुरः॥ न च्यौत्तानि करिष्यतः॥ अस्माऽ

सं. ८

अवेनुते शतमुस्मा-सहस्रमुतयः॥ अस्मानिश्वा अमिष्टयः॥ २५॥ अस्माँः
इहाहृणीषु सख्यायस्वस्तये॥ महोरायेदिवित्मते॥ अस्माँः अविहिवि
श्वहेदं एवापरीणसा॥ अस्मानिश्वाभिरुतिभिः॥ अस्मभ्येतोः अपावृ
धिब्रुजोः अस्तेव गोमतः॥ नवाभिरिंदोतिभिः॥ अस्माकं धृष्ट्या रथोद्यु
मोः इंदानपच्युतः॥ गव्युरश्वयुरीयते॥ अस्माकमुत्तमं दधि श्रोतुं दे
वेषु स्तय॥ वर्षेषु द्यामिवोपरि॥ २६॥ आत्न इंदरत्रह-नस्माकमर्द्धमा
गहि॥ महान्महीभिरुतिभिः॥ भूमिश्चिद्वासितुत्तुतिराचित्रचित्रिणी
षा॥ - चित्रं वृणोष्युतये॥ दध्नेभिश्चिच्छरीयांसंहंसिब्राधंतमोजसा॥

॥७८॥

सरिषिर्भयेत्वे सचा॥ वयमिंदत्वे सचा वयत्वाभि नोत्तुमः॥ अस्माँः अस्माँः इंदुव॥
सनश्चित्राभिरदिवोनवद्याभिरुतिभिः॥ अनाधृष्टाभिरागहि॥ २७॥ भूया सो
षुत्वावतः सखायः इंदुगोमतः॥ धृजोवाजाय धृष्ये॥ त्वं द्यौक ईशिषः इंदुवा
जस्य गोमतः॥ सनोयं धिमहीमिषे॥ नत्वा वरंतेऽन्यथा यद्विस्सिस्तुतो मयं॥
स्तोतृभ्यः इंदुगिर्वणः॥ अभित्वा गोतमा गिरानूषतप्रदा वने॥ इंदुवाजाय धृष्य
ये॥ प्रतेवोचामवीर्या इयामंदसानः आरुजः॥ पुरोदासी रभीत्य॥ २८॥ तातेग
णंतिवधसोयानिचकथ्यैः स्या॥ सुतेषिंदुगिर्वणः॥ अवीरधते गोतमा इंदुत्वे
स्तोमवाहसः॥ एषुधावीरवद्वराः॥ यच्चिद्विशम्भतामसीदसाधारणस्त्वा॥ तत्वा
वयं रुवामहे॥ अर्वाचीनोवसोभवा स्मेसुमत्स्वाधसः॥ सोमानाभिदसोमपाः॥

सं. ८. ६

अस्माकं त्वामतीनामास्तोमः इन्द्र यच्छतु॥ अवीगावर्तया हरी॥ पुरोकाशं च नो घसो
जोषयासि गिरिवनः॥ वधूयुरिवयोषणां॥ २१॥ सुरुस्रं व्यतीनां युक्तानामिन्द्रमीम
हे॥ शतं सोमस्य खार्यः॥ सहस्रातेरातावयं गवामाच्यावयामसि॥ अस्मन्नाराध
एतुते॥ दशते कलशानां हिरण्यानामधीमहि॥ भरिदाः असि वृत्रहन्॥ भरिदा
भरिदेहि नो मादभं भर्षाभर॥ भरिघेदिन्द्रदित्ससि॥ भरिदास्यसि श्रुतः पुरुत्रा
भूरवृत्रहन्॥ आनो भज स्वराधसि॥ प्रतेव भूविचक्षणं सांसा मिगोषणो नपा
त्॥ माभ्यां गाः अनुशिष्यः॥ कनीनके वविद्धधेनवे द्रुपदेऽर्षके॥ बभूयामे
षु शोभते॥ अरंमः उस्वयाम्पोरमुस्वयाम्पो॥ बभूयामे शुस्विधा॥ २२॥ इति तृती
याष्टकः ऋग्वेदसंहितायां षष्ठोऽध्यायः॥ हरिः श्रीः २२॥ प्रः कुभुज्यो दुतमिव वा

॥ ७२॥

चमिष्य उपस्तिरे चैतं शीधे नुमीळे॥ ये वातं जस्ता स्तरणि क्षिरे वैः परिद्यां
सुद्यो अपसो बभूवुः॥ यदारमः कन्तु भवः पितृभ्यां परिविष्टीवेषणां दुस
नामिः॥ आदिदेवानां मुपसुख्यमायन्धीरासः पुष्टिं मवहन्मनाये॥ पुन
र्ये चक्रुः पितरु युवानां सनाय पेव जरणा शयाना॥ ते वातो विश्वाः॥ २३॥
रिद्रवन्तो मधुस्सरसो नो वंतु युज्ञे॥ यत्सं वत्सं मभवो गामरक्षं यत्सं वत्सं मभ
वो मा अपिं शन॥ यत्सं वत्सं मभरन्नासो अस्यास्ता क्षिः शमी क्षिरम तत्त्वं
माभुः॥ २४॥ आह च मसादा करेति कनीयां त्री न्हण वामे त्याह॥ कुनिष्ठ
आह च तुरस्करेति सृष्टं कभ वत्सं सनय दचो वः॥ २५॥ सुत्यमं चुर्नरे

सं. त.

वाहि चक्रुस्तु स्वधाम भवो जगदुरेतो॥ विभ्राजमानोऽश्वमसो अहेवावेन
लेशो चतुरोदहश्चान॥ दादशसूनुयदगोऽस्य स्याति थ्येरणं न भवः सुसंतः॥
सुक्षेत्रावण्वन्ननयंतसिधुंधन्वातिष्ठन्नोषधीर्निम्नमापः॥ रथं ये चक्रुः
सुवर्तनरेषां ये धेनुं विश्वजुर्विश्वरूपो॥ त आतक्षं तृप्तभोरयिनः स्वव
सुः स्वपसः सुहस्ताः॥ अपो ह्येषा मजुषंत देवा अभि क्रत्वा मना सादीध्या
ना॥ वाजो देवानां भवत्सुकर्मैद्रस्य ऋभुश्चावरुणस्य विभ्रा॥ ये हरी मे
धयो कथा मदंत इन्द्राय चक्रुः सुयुजा ये अश्वा॥ ते रायस्योषं द्रविणा यस्मै
धत्तं ऋभवः क्षेमयंतो न मित्रं॥ इन्द्रः पीति मुतवो मदंधुर्न ऋतेऽश्वो

॥८०॥

तस्य सुरव्याय देवाः॥ ते नूनमस्मे ऋभवो वस्तुनितृतीये अस्मि ऋवने दधा
त॥ २॥ ऋभुर्विभ्रावाज इन्द्रो नो अछे मयं सं रत्नधेयो पयात॥ इन्द्राहिवो
धिषणा देव्य द्वा मधा सीति सं मदा अगतावः॥ विदना सो जमनो वाज
रत्ना इत ऋतुभिर्ऋभवो मादयध्वं॥ संवो मदा अगता संपुरंधिः सुवीराम्
स्मेरयि मेरयध्वं॥ अयं वो युतं ऋभवो कारिय मामनुष्यदिवो दधिध्वं
॥ प्रवोद्या जुजुषाणा सो अस्तु रत्नत विश्वे अग्नि योत वाजाः॥ अश्वदुवो
विधुते रत्नधेय मिदानरोदाशुषे मर्त्याय॥ पिबत वाजा ऋभवो ददेवो
महितृतीयं सवतं मदाय॥ आवाजा यातो पन ऋभुश्चामहो नरो द्रविण

सोऽष्टाः॥ आचः पीतयोनिपित्वेऽअङ्गमिमाऽअस्तेन वस्वऽइव गमन् ॥
 ॥ ३ ॥ आनपातः शवसोयातनोपेमं यज्ञं नमसा ह्ययमानाः ॥ सजोष
 सः सरयो यस्य वस्त्रमध्वः पातरत्नधाऽइंद्रवंतः ॥ सजोषाऽइंद्रवरुण
 नु सोमं सजोषाः पाहिर्गिर्वणो मरुद्भिः ॥ अग्नेपाभिर्जुतुपाभिः सजो
 षाग्नास्पतीभीरत्नधाभिः सजोषाः ॥ सजोषसऽआदित्यैर्मदिय
 ध्वं सजोषसऽऋभवः पर्वतोभिः ॥ सजोषसो देव्येना सवित्रा सजो
 षसुः सिंधुभीरत्नधेभिः ॥ येऽअग्निनाये पितरा येऽउती धेनुं त
 त सुऋभवो येऽअश्वग्येऽअंसत्रायऽऋधगोदसी ये विष्णो नरः

स्वपुत्यानि च कुः ॥ ये गोमंतं वाजवंतं सुवीरं रयिंध्रस्य वसुमंतं पुरुकुं ॥
 तेऽअग्नेपाऽऋभवो मंदसानाऽअस्मेधत्तये चरातिं गृणंति ॥ नापाभू
 त नवोती लषामानिः शस्ताऽऋभवो यज्ञेऽअस्मिन् ॥ समिद्रेण मद
 धुसं मरुद्भिः संराजभीरत्नधेया ये देवाः ॥ ४ ॥ इहोपयात शवसो न
 पातः सोधन्वनाऽऋभवो मापभूतः ॥ अस्मिन्निवुः सर्वे न रत्नधेयं
 गमं विंशमनुवो मदासः ॥ आगन्तुः ऋणा मिहिरत्नधेयमभूत्सो
 मस्य सुषुतस्य पीतिः ॥ सुहृत्स यायत्तवस्य याचुऽएकं विवृकच
 मुसंचतुर्धा ॥ व्यहृणोत च मुसंचतुर्धा सखे विशिष्टोऽब्रवीत् ॥ अ

ये तवाजाऽऽमृतस्य पंथां गुणं देवानां भवः सुरुस्ताः ॥ किं मयस्वि
 नु सऽएषऽऽसि यं काव्येन ननु तुरो विचक्र ॥ अथासुनु ध्वंसव नुं महा
 यपातऽऽमृतो मधुनः सोम्यस्य ॥ रात्र्या कर्तृ पितरा युवानां रात्र्या
 कर्तृ च मुसं देवपानं ॥ रात्र्या हरी धनुतरावत छेदवा हा ह भवो वा
 जरत्ना ॥ ५ ॥ यो वः सुनोत्यभिपित्वेऽऽमृतं तीव्रं वाजासुः सव
 नुं महाय ॥ तस्मै रयि म भवः सर्ववीरमातस्तदृषणो मंदसानाः ॥ प्रा
 तः सुतमपि मोह्यं श्रमाभ्यं दिनं सवनं केवलं ते ॥ समुत्तुभिः पिव
 स्वरत्नधेभिः सरवीर्यैऽइंद्र च कृषे सुकृत्या ॥ ये देवा सोऽऽभवता

सुकृत्या ज्येनाऽऽवेदधिदिविनिषेदगते रत्नं धातवाव सोनपातः सोध
 न्वनाऽऽभवतामतासः ॥ यत्तृतीयं सवनं रत्नधेयु म कृणु ध्वंसव पस्या
 सुरुस्ताः ॥ तदृभवः परिषिक्तं वऽएतत्संमदेभि रिंद्रियेभिः पिव ध्वं ॥ ६ ॥
 अनश्वो जातोऽऽनभी मुरुक्यो देव रथस्त्रिचक्रः परिवर्तते रजः ॥ मुरुत्त
 दो दिव्यस्य प्रवाचनं द्याम भवः पृथिवी यज्ञपुण्ययगरथं ये चक्रुः सुवतं
 सुचेतसो विद्वरं तं मनसस्य रिध्यया ॥ तौऽऽनुवऽस्य सवनस्य पीतयऽ
 आवो वाजाऽऽमृतो वेदया मसि ॥ तदो वाजाऽऽमृतः सुप्रवाचनं देवे
 पुविभोऽऽभवन्महिलुनं ॥ जिब्री यत्संतापितरा सनाजुरा पुनर्युवाना

चुरथायुतसथगएकं विचक्रचमुसंचतुर्वयं निश्चर्मणोगामरिणीत
 धीतिभिः॥ अथाहिवेषमृतत्वमानराशुष्टीवजाऽऽश्ववस्तुवदऽऽवश्यं॥
 क्रुमुतोरयिः प्रथमश्ववस्तुमोवाजश्रुतासोयमजीजनन्नरः॥ विष्वत
 द्वाविहथेषु प्रवाच्योयंदेवासोवथासविचर्षणिः॥ ७॥ सवाज्यवांसऽ
 क्रुषिर्वचस्ययासश्चरोऽश्वास्तातनासुदुष्टरः॥ सरायस्यावससु
 नीर्येदधेयंवाजोविष्वोऽऽश्ववोयमाविषुः॥ श्रेष्ठवःपेत्रोऽअधिधा
 यिहर्षीतंस्तोमोवाजाऽऽश्ववस्तंजुजुष्टन॥ धीरासोहिष्ठाकवयोवि
 पश्चित्तस्तान्यऽएनाब्रह्मणावेदयामसि॥ यूयमस्मक्यधिषणाप्स

स्परिविहोसोविश्वानर्याणिभोजना॥ द्युमंतंवाजंष्टपशुममुत्तममानोरयि
 मश्ववस्तुतावयः॥ इहप्रजापिहरयिरराणा इहश्रवोवीरवत्तक्षतानः॥
 येनवयंचितयेमात्युन्यातंवाजंचित्रमश्ववोददानः॥ ८॥ उपनोवाजाऽअ
 ध्वरमशुक्षादेवायातपथिभिर्देवयानैः॥ यथायुतंमनुषोविश्वाऽसुद
 धिध्वेरणाः सुदिनेषु॥ तेवोहृदेमनसेसंतुयुजाजुष्टासोअद्यद्यतनि
 र्जितोगुः॥ प्रवःसुतासोहरयंतपुर्णाःऋत्वेदक्षायहर्षयंतपीताः॥ युदा
 यंदेवहितंयथावःस्तोमोवाजाऽऽश्वधुक्षणाददेवः॥ जुह्वेमनुषदुपरासु
 विक्षयुषोसचाहृदिवेषुसोमं॥ पीवोअश्वाऽश्वचद्रथाहिभुतायःशि

सं. ८

शिवावाजिनः सुनिष्ठाः॥ इन्द्रस्य स्तनो शवसो नपातो नुवश्चेत्यग्रियं मदीय
॥ ८ ॥ भुम्भुक्षणो रयिं वाजे वाजितं मं युजं ॥ इन्द्रं स्वतं हवामहे सदा सातमम
श्विनं ॥ ९ ॥ सेहं भवो यमवथ यूयमिन्द्रं श्वमर्यं ॥ सधीस्त्रिरस्तु सनिता मेध
साता सो अर्वता ॥ विनो वाजा ऋभुक्षणः पृथश्चित्तनय एव ॥ अस्मभ्यं स्तरयः
स्तुता विश्वाः आशास्तरीषणि ॥ तं नो वाजा ऋभुक्षण इन्द्र ना सत्यारयिं ॥
समश्च वर्षणिभ्यः आपुरुशस्तमघत्तये ॥ १० ॥ उतो हि वां दात्रा संति पृषो
या पुरुभ्यस्तु सदस्युर्नितोशे ॥ क्षेत्रा सां ददथु रुर्वरा सां घनं दस्युभ्यो अ
जिभति मुग्रं ॥ उत वाजिनं पुरुनिषिध्वानं दधि क्रामुददथु विश्वरुष्टिं ॥

८४

ऋजिपं रयेनं प्रुषितसु माशुं चर्हस्य मर्यो नृपतिं नशूरं ॥ यं सीमनु प्रवते वद्रवंतं वि
श्वः पूरुर्मदति हर्षमाणः ॥ पडिर्गर्ध्यतं मे धुयुनशूरं रथतुरं वातमिव ध्रुजतं ॥ यः
स्मारुधानो गध्या समस्तु सनुतरश्चरति गोषु गच्छन् ॥ आविः ऋजुको विदथानि
चि क्यत्तिरोऽश्रतिं पर्यापऽआयोः ॥ उत सै न वस्त्रमथिनं ता युमनु कोशं ति
क्षितयो भरेषु ॥ नीचायमानं जसुरिं न रयेनं श्वश्वाष्ठा पशुमश्च यूथं ॥ ११ ॥ उत
स्मा सुप्रथमः सरिण्य निवेवेति श्रेणिभीरयानां ॥ स्वजं कृण्वानो जन्वो नशु
भ्वारेणुरे रिरुक्किरणं ददध्वान् ॥ उत स्यवाजी सदुरिः कृतावाशुश्रूषमाण
स्तन्वासमर्यं ॥ तुरं यतीषु तुरयन् नृजियोधिषु वौः किरतेरेणुमं जन् ॥ उत

सं. त. ७ स्मास्यतच्यतो रिबद्योऽर्कघायतोऽभिभुजोभयंते॥ यदासुहस्रमभिधामयो
धीदुर्वर्तुः स्माभवतिभीमऽर्कजन्॥ उतस्मास्यपनयंति जनाजितिकृष्टिप्रोऽ
अभिभूतिमात्रोः॥ उतैनमाहुः समिथेवियंतः परादधिकाऽअसरत्सहस्रैः॥
आदधिकाः शर्वसापंचरुष्टीः सूर्यऽइवज्योतिषापस्ततान॥ सहस्रसाः
शतसावाज्यवीष्टणुक्तुमध्वासमिमावचांसि॥ १२॥ आशुंदधिकांतमुनु
एवामदिवस्पृथिव्याऽउतचर्किराम॥ उच्छंतीर्माभुषसः स्रदयंत्वतिविश्वा
निदुरितानिपर्वन्॥ मरुश्चर्कर्म्यर्वतः क्रतुप्रादधिकावाः पुरुवारस्यव
ष्ठाः॥ यंपूरुभ्योदीदिवांसिनाग्निंददधुर्मित्रावरुणाततुरिं॥ योऽअश्व

८५

स्पृधधिकाव्योऽअकारीत्समिद्धिऽअग्नाऽउषसोव्युद्ये॥ अनागस्तमदि
तिः रुणोनुसमित्रेणवरुणेनासजोषाः॥ दधिकाव्योऽइषऽउर्जोमहोयद
मन्महिमुरुतांनानभुङ्क्ते॥ स्वस्तयेवरुणं मित्रमग्निं हवामहऽइंइवज्वबा॥
इंइमिवेदुभयेविद्वयंतऽउदीराणायज्ञमुपप्रयंतः॥ दधिकाव्योऽअकारिभंजिष्ठा
मस्यपिददधुर्मित्रावरुणानोऽअश्वं॥ दधिकाव्योऽअकारिभंजिष्ठा
रश्चस्यवाजिनः॥ सुरभिर्नोमुखाकरुणऽआयूंषितारिषत्॥ १३॥
दधिकाव्योऽइदुनुचर्किरामविश्वाऽइन्माभुषसः स्रदयंतु॥ अपामुग्ने
रुषसः सूर्यस्यबृहस्पतेरांगिरसस्यजिष्ठाः॥ सत्याभरिषोगविषोदु

व न्युस ह्युवस्यादिषः उषसस्तुरण्यसत् ॥ सत्योऽनुवोद्वरः पुतंगुरोदधि
 कावेषु मूर्त्तस्वर्जनतः ॥ उस्मास्यद्वतस्तुरण्यतः पुर्णनवेरनुवातिषग
 धिर्नः ॥ त्रये नस्येव भ्रजतोऽं क संपरिदधि काव्याः सहोजातिरिजतः ॥
 उतस्यवाजीक्षिपणिंतुरण्यतिग्रीवायांबहोऽपि कृक्षऽआसनि ॥ क
 तुंदधिक्काऽअनुसंतवीत्तसथामंकोस्यन्वापनीफणतः ॥ हंसः शुचि
 दसुरंवरिस्तसद्दीतावेदिषदतिथिर्दुरोणसत् ॥ नृषद्वरसद्वतसद्या
 मुसद्वजागोजाऽकृतजाऽअद्रिजाऽकृतं ॥ १४ ॥ इन्द्राकावोवरुणासुम्भमा
 पुस्तोमोहविष्मोऽअमृतोनहोता ॥ योवोहृदि कृतमोऽअस्मदुक्तः प
 स्पर्शदिन्द्रावरुणानमस्वान् ॥ इन्द्राह्योवरुणानुक्ताऽआपीदेवोमर्तः ॥ १५ ॥

सख्यायप्रयस्वान् ॥ सद्वतिवृत्रासमिथेषु रात्रूनवोभिर्वासुहृदिः सप्रभृण्वे ॥
 इन्द्राहृतंवरुणाधेष्ट्या नृभ्यः शशामानेभ्यस्ता ॥ यदीसखायासख्यामसो
 मेः सुतेभिः सुप्रयसामादयेते ॥ इन्द्रायुवंवरुणादिवुमस्मिन्नोजिष्ठसुयानि
 वधिष्टं वज्रं ॥ योनोदुरेवोवृकतिर्दभीतिस्तस्मिन्मिमाथा मभिर्भूत्योजः ॥ इन्द्रा
 युवंवरुणाभूतमस्याधियः प्रेतारावृषभेवधेनोः ॥ सानोदुहीयवसेवरा
 त्योसुहृत्प्रधारापयसामुहीगोः ॥ १५ ॥ तोकेद्वितेनयः उर्वरासुस्तरोद्वरी
 केवृषणश्चपोऽस्ये ॥ इन्द्रानोऽअत्रवरुणास्यातामवोभिर्दस्मापरितक्यायां ॥ यु
 वामिध्यवसेपूयोयपरिप्रभृतीराविषः स्वापी ॥ वृणीमहेसख्यायप्रियाय
 श्वरामंदिष्ठापितरेवशंभ ॥ तावांधियोवसेवाजयंतीराजिनजमुयुवयूः सु

सं. २० दान् ॥ श्रियेन गावु उ प सोम म स्तुरिं दं गिरो वरुणं मे म नी षाः ॥ इ मा इ दं वरु णं मे
म नी षा अग्न नु प द वि ण मि छ मा नाः ॥ उ पे म स्तु र्जो षा र इ व व स्वार ध्वी रि
वु अ व सो भि क्ष मा णाः ॥ अ भ्य स्य त्म नार थ्य स्य पु षे नि त्य स्य रा यः प त यः स्या
म ॥ ता च कृ णा कु ति ति र्ने व्य सी भि र स्म च रा यो नि यु तः स चं तां ॥ आ नो वृ
हं ता वृ द्ध ती भि रू ती इ दं या तं वरु ण वा ज सा तो ॥ य द्दि द्य वः ए त ना सु प्र की र्ता त
स्य वां स्या म स नि तार आ जेः ॥ १६ ॥ म म द्वि ता रा षं क्ष त्रि य स्य वि श्वा यो र्वि श्वे
अ म ता य था नः ॥ कृ तुं स चं ते वरु ण स्य दे वा रा जा मि कृ षे रु प म स्य व त्रेः ॥ अ हं
रा जा वरु णा म ह्य ता न्य सु र्या णि प्र थ मा धा र यं त ॥ कृ तुं ॥ अ ह मि द्रा वरु ण र त म

७

हितो वी र ग भी रो र ज सी सु मे के ॥ त्वे षे व वि श्वा भु व ना नि वि द्वा न्त स मे र यं रो
द सी धा र यं च ॥ अ ह म पो अ पि न्व मु क्ष मा णा धा र यं दि वं स र न कृ त स्य ॥ कृ ते न पु
त्रो ज रि ते कृ ता यो त त्रि धा तु प्र थ य दि भू म ॥ मा नरः स्व श्वा वा ज यं तो मां वृ ताः
स म र ण ह वं ते ॥ वृ णो म्या जि म घ वा ह मि द्र इ य मि रे णु म भि भू त्यो जाः ॥ १७ ॥ अ हं
ता वि श्वा च क रं न किं मां दे व्यं स हो व र ते अ प्र ती तं ॥ य न्मा सो मां सो म म र न्य दु क्थो
मे मे ये ते र ज सी अ पा रे ॥ वि दु षे वि श्वा भु व ना नि त स्य ता प्र ब्र वी षि वरु णा य व
धः ॥ त्वं रा णि श्रे णि व षे ज ध न्वा न्त्वं वृ तां अ रि णा इ इ सिं धू न् ॥ अ स्मा क्म न पि त
र स्त आ स न्त स प रु ष यो रो ग रे व ध्य मा ने ॥ त आ य जं ते न स र स्यु म स्या इ इ न

सं. त.

वृत्रतुरमर्द्धदेवं॥ पुरुकुत्सानी हि वामदाशब्देभिरिंद्रावरुणानमोभिः॥ अथा
राजानं वृत्रसं दस्युमस्या वृत्रहणं ददधु रर्द्धदेवं॥ रायावयं स सुवा सोम देम ह्वे
न देवाय वसेन गावः॥ तां धेनुभिर्द्रावरुणा युवं नो विश्वा हा धत्त मनपस्फुरती
॥१८॥ कऽऽश्रवत्क तमो यक्षित्यानां वंदारु देवः क तमो जुषाते॥ कस्येमा देवीम
मृतेषु प्रेषां हृदि श्रेषाम सुष्टुतिं सुहृत्वा॥ कोमला तिक तमऽआगमिषा दे
वानामु कतमः शंभविष्टः॥ रथं कमा ह्वे देवदश्व माशु यं सूर्यस्य दुहितारुणी
त॥ मुखरुद्रागच्छऽईव नो द्युनिंदो नरा किं परित कयायां॥ दिवऽआजा
ता दिव्या सुपर्णा कयाश चीनां भवथः शविष्ठा॥ कावां मूदुपमातिः कयान
ऽआश्विना गमथो ह्यमाना॥ कावां मरुत्विजसोऽअभी कऽउरुष्यत मा

म

धीदत्तान ऊत्ता॥ उरुवां रथः परि नक्षति धामायत्समुद्रा दनि वर्तते वां॥
मध्यामा ध्वी मधुवां प्रुषाय न्यत्सी वां पृक्षो भुरजं त पृक्षाः॥ सिंधुर्ह वां रस
यासि च दश्वान् दृणाव योरुषा सः परि गमन्॥ त ह पु वाम जि र्वै तिया न
ये न पती भवथः सूर्यायाः॥ इहे हय वां समुनाय पृक्ष सेय मस्मै सुमति
वीजरत्ना॥ उरुष्यतं जरितारं युवं ह श्रितः कामो ना सत्या युवद्विक॥
॥१९॥ तं वां रथं वयं मद्या ह्वे प्रुष्टु ऊय मश्विना संगतिं गोः॥ यः स
यीं वेहति वंधुरायुर्गिर्वीह संपुरु तमं वरुयुं॥ युवं श्रिय मश्विना दे
वता तां दिवा नपाता वनथः शचीभिः॥ युवोर्व पुरभि पृक्षः स यत्तेव

सं. ८.
८९

हंसिपत्ककुहासोरयेवां॥ कोवामद्याकरनेरुतहव्यकुतयेवासुतपेयायवा
कैः॥ अतस्यैवोवुनुषेपूर्वायनमोयेमानोअश्विनोववतल॥ हिरण्ययेनपु
रुभरयेनेमंयलेनासुत्योपयातं॥ पिबाथइन्माधुनःसोम्यस्यदधथो
रुत्तंविधुतेजनाप॥ आनोयातंदिवोअष्टाष्टधियाहिरण्ययेनसुवता
रथेन॥ मावातन्येनियमन्देवयंतःसंयद्वेनाभिःपूर्वावां॥ ननोरयिं
पुरुवीरंरुहंतंदस्वामिमाथामुभयेषस्मै॥ नरोयदामाश्विनोस्तोम
मावन्सुधस्ततिमाजमाब्दासोअगमन्॥ इहेहयदो॥ उरुष्यतं॥ २९॥
एषस्यमानुरुदियर्तियुज्यतेरथःपरिमादिवोअस्यसानवि॥ एसा

लोअस्मिन्मिथुनाअधित्रयोदृतिस्तुरीयोमधुनोविरश्नते॥ उदाएक्षासोम
धुमेतईरतेरथाअश्वासउषसोव्युष्टिषु॥ अपोर्णुवंतस्तमआपरीष्टतंस्व
१०० शुक्रंतुचंतुआरजः॥ मध्वःपिबतंमधुपेक्षिरासपिरुतत्रियंमधुनेयुं
जाथोरथं॥ आवर्त्तनिमधुनाजिन्वथस्यथोदृतिंवहेथेमधुमेतमश्विना॥
हंसासोयेवांमधुमेतोअश्विधोहिरण्यपर्णाउहवउषबुधः॥ उदुतोमं
दिनोमंदिनिस्यशोमध्वोनमक्षःसवनानिगच्छेयः॥ स्वध्वरासोमधुमेतो
अग्रयउस्वाजरंतेप्रतिवस्तोरश्विना॥ यन्निक्तहस्तस्तरणिर्विचक्षणः
सोमंषुषावमधुमेतमद्रिभिः॥ आवेनिपासोअहभिर्दिविध्वतस्व१०० शुक्रं

सं. ८

तुवंतु आरजः॥ स्वरश्चिदध्वोऽयुयुजान ई यते विश्वोः अनु स्वधया चेत
थ स्पृथः॥ प्रवा प्रवोचमश्चि नाधि यंधारथः स्वध्वो अजरो यो अस्ति॥ ये
न सद्यः परिरजो सियाथो हविर्भंतं तरणिं भोजनमद्य॥ २१॥ इत्यनुवाकः॥
अग्रं पिबामध्वनां सुतं वायो दिविष्टिषु॥ त्वंहि पर्वपाः असि॥ शतेनानो
असिष्टिभिर्नियुत्वा इन्द्र सारथिः॥ वायो सुतस्य तं पतं॥ आवांसह सं
हरयु इन्द्र वायु अग्निप्रयः॥ वहंतु सोमपीतये॥ रथं हिरण्यवंधुरमि
न्द्र वायु स्वध्वरं॥ आहिष्ठाथो दिविष्टि रथेन पथु पाजसा दाध्वो समु
पगच्छतं॥ इन्द्र वायु इहागतं॥ इन्द्र वायु अयं सुतस्तं देवेभिः सजोषसा॥

॥ ९० ॥

पिबतं दाध्वो गृहे॥ इह प्रयाणमस्तु वा मिन्द्र वायु विमोचनं॥ इह वांसोमपी
तये॥ २२॥ वायो शुक्रो अयामिते मध्वो अग्रं दिविष्टिषु॥ आयाहि सोमपीत
ये स्याहो देव नियुत्वा॥ इन्द्रश्च वायवेषां सोमानो पीतिमर्हथः॥ युवां हियं
तो देवो निम्नमापो न सुध्यकु॥ वायुविन्द्रश्च शुभिणा सरथं शवसस्पती॥ नि
युत्वा न कुतयः आवातं सोमपीतये॥ यावां संति पुरुष्टो नि युतो दाध्वो
नरा॥ अस्मेतायं जवाह संद्रवायु निष्ठेयं॥ २३॥ विहिहो ज्ञा अवीता विषो न
रायो अर्यः॥ वायुवाचं द्रेणुरथेन याहि सुतस्य पीतये॥ निर्युवाणो अशस्ती
नियुत्वा इन्द्र सारथिः॥ वायुवाचं॥ अनुवृष्णो वसुधितीये माते विश्वये

सं. ८

त्रासा॥ वायवाचं॥ बहंतुत्तामनोयुजोयुक्तासोनवतिर्नव॥ वायवा॥ वायोऽशतं
हरीणोयुवस्वपोष्याणो॥ उतवातेसहस्रिणोरथुआयातुपाजसा॥ २४॥ इदंवासास्य
हविःप्रियमिंद्राहस्यती॥ उक्थंमदंश्चशस्यते॥ अयंवापरिषिच्यतेसोमइंद्रा
हस्यती॥ चारुर्मदायपीतये॥ आनइंद्राहस्यतीगृहमिंद्रश्चगच्छतं॥ सोमपा
सोमपीतये॥ अस्मेइंद्राहस्यतीरयिंधत्तंशतग्विनं॥ अश्वावंतंसहस्रिणो॥
इंद्राहस्यतीवयंसुतेगीर्षिर्हवामहे॥ अस्यसोमस्यपीतये॥ सोममिंद्राहस्य
तीपिबतंदाशुषोगृहे॥ मादयेथांतदोकसा॥ २५॥ यस्तस्तेभ्यसहसाविज्मोअं
तान्हस्यतिस्त्रिषधस्त्रोरवेण॥ तंप्रत्नासृक्पयोदीध्यानाःपुरोवित्रादधि

॥ २५ ॥

रेषंद्रजिह्वं॥ धुनेनयः सुप्रकेतंमदंतोहस्यतेअक्षियेनस्ततस्त्रे॥ एषंतं
सृष्टमदंश्चमर्वंहस्यतेरक्षतादस्ययोनिं॥ हस्यतेयापरमापराव
दतआतंरुतसृष्टोनिषेदुः॥ तुभ्यंखाताअवताअद्रिदुग्धामध्व
श्रोतंयुषितोविरुद्धं॥ हस्यतिःप्रथमंजायमानोमहोऽयोतिषःप
परमेव्योमन॥ सप्तास्यस्तुविजातोरवेणविसृष्टरश्मिरधमुत्तमांसि
॥ ससुष्टुभासक्रकृतागुणेनवृत्तंरुजफलिगंरवेण॥ हस्यतिहसि
पाहव्यसृदःकनिक्कददावशतीरुदाजतर॥ २६॥ एवापित्रैविश्वदेवायु
हस्येयज्ञैर्विधेमनमसाहविर्निः॥ हस्यतेसुप्रजावीरवंतोवयस्या

सं. त.

मपतयोरयीणां॥ सः इद्राजा प्रतिजन्या निविश्वामुष्मेण तस्यावभिवार्येण॥ बृ
हस्पतिं यः सुभतं विभर्ति वल्लयति वंदते प्रवभाजं॥ सः इक्ष्वांति सुधितः ओ
कसिस्वेतस्माऽदृष्टा पिबते विश्वदानी॥ तस्मै विद्मः स्वयमेवा नमते यस्मि
न्ब्रह्माराज निपूर्वः एति॥ अप्रतीते जयति संधनानि प्रतिजन्या न्युतया स
जुन्या॥ शुवस्पवे यो वारिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तमवंति देवाः॥ इन्द्रश्च सो
मं पिबतं बृहस्पते स्मिन् यज्ञे मंदसाजा वेषण्वस्तु॥ आवां विद्मः त्वि देवः स्वा
भुवोऽस्मै राधं सर्ववीरं नियच्छतं॥ बृहस्पतऽइन्द्रवर्द्धतनः सचा सो वा सुमति
भूतस्मै॥ अविष्टंधियो जिगृतं पुरंधीर्जजस्तमयो वनुषामराती॥ २७॥ ॐ ३३॥

ए२

॥ ॐ ॥ इद्रमुत्पत्य रुतमं पुरस्ताज्ज्योतिस्तमसो वयुना ब्रह्म दस्थात्॥ नूनं दिवो दु
हितरो विभातो गतुं कृणवन्नुषसो जनाय॥ अस्थुरुचित्राऽउषसः पुरस्तान्नि
ताऽइव स्वरवो ध्वरेषु॥ अत्र जस्य तमसो हारो छंतार वन्नुचयः पावकाः॥ उछ
तीरद्य चितयंत भोजान्नाधो देया योषसो मघोनीः॥ अचित्रेऽअतः पणयः स
सं त्वबुध्यमानास्तमसो विमथे॥ कुवित्स देवीः सनयो न वा वा यामो बभूया
दुषसो वोऽअद्य॥ ये नानवन्वेऽअंगिरे दशग्वे सप्ता स्येरेवती रेवदुष॥ यूयं
हि देवीऽकृतयुग्मि रश्वेः परिप्रयाथ भुवतानि सद्यः॥ प्रबोधयती रुषसः
संसंसि हि वा चैतुष्या च रथा यजीवं॥ १॥ कस्विदासा कतमा पुराणी यया
विधाना विदधुऽकं भूणा॥ शुभं यच्छुभ्राऽउषसश्चरंति न विज्ञायंते सुद

सं. त. विचक्षणः प्रथयन्ता एण चूर्वजी जनस्तविता सुस्तमुक्यं ॥ आ प्रार जांसि दिव्यानि
 पार्थिवाश्लोकं देवः कृणुते स्या य धर्मणे ॥ प्रवाह आस्तास्तविता स वितामनि
 निवेशयन् सुवन्तु भिर्जगत् ॥ अराभ्यो भुवनानि प्रचाकश द्रुतानि देवः स
 विताभिरक्षते ॥ प्रास्ताग्वाह भुवनस्य प्रजाभ्यो धृतव्रतो महो अजस्य राज
 ति ॥ त्रिरंतरिक्षं सविता महित्वनात्रीरजांसि परिभूस्त्रीणि राचना ॥ तिस्रो दि
 वः पृथिवी स्तिस्र इत्यति त्रिभिर्व्रतैरभिनोरक्षति त्मना ॥ बृहत्सुस्तः प्रसवी
 तानिवेशनो जगत्स्थातुरुभयस्य यो वशी ॥ स नो देवः सविता शर्मयच्छत्व
 स्मेक्षया यत्रिवरुथमंहसः ॥ आर्गदेव चेतुभिर्वर्धतु क्षयं दधातु नः सविता

सुप्रजामिवं ॥ स नः क्षपाभिरह भिश्च जित्व तु प्रजा वं तं रयिमस्मे समित्व तु ॥ ४ ॥ अ
 भ्रदेवः सविता वंद्यो नुन इदानी मद्गुपवाच्यो न भिः ॥ वियोरत्ना भजति मानवे
 स्यः श्रेष्ठं नो अत्र द्विणं यथा दधत् ॥ देवेभ्यो हि प्रथमं यजियेभ्यो मतत्वं सुवसि
 भागमुत्तमं ॥ आदिहामानं सवितुर्व्यूष्णं षेनूचीना जीविता मानुषेभ्यः ॥ अवि
 तीयच्च ह मां देव्ये जने दीने रक्षेः प्रभुती पुरुषत्वता ॥ देवेषु च सवितुर्मानुषेषु
 च त्वं नो अत्र सुवता रनागसः ॥ न प्रमिये सवितुर्देव्यस्य तत्त्वं यथा विश्वं भुव
 नं धारयिष्यति ॥ यत्पृथिव्या वरिमन्ता स्वगुरिर्वर्धं दिवः सुवतिसत्यमस्य
 तत् ॥ इन्द्र ज्येष्ठा नृभ्यः पर्वतेभ्यः क्षया एभ्यः सुवसि परत्यावतः ॥ यथाय

सं. ८.

थापुनयंतो वि येमिरु एवैवतस्तुः सवितः सवायते ॥ येतेत्रिरहः सवितः
सवासो दिवे दिवे सो भगमा सुवेंति ॥ इंद्रोद्यावापृथिवीसिंधुरद्रिरोदित्ये
नो अदितिः शर्मयं सतः ॥ ५ ॥ कोवस्वातावसवः कोवरुताद्यावाभूमीः
अदितेजासीथानः ॥ सहीयसोवरुणमित्रमत्तो कोवो ध्वरेवरिवोधाति
देवाः ॥ प्रयेधामानिपूर्वाण्यर्चान्वियदुच्छान्वियोतारो अमराः ॥ विधा
तारो वितेदधुरजस्वाः ॥ तधीतयोरुरुचंतदस्माः ॥ प्रपस्यामदिति सिं
धुमर्कैः स्वस्तिमीके सख्याय देवी ॥ उभेयथानोऽहरनी निपात उपासान
ताकरतामदब्धे ॥ अर्यमावरुणश्चेति पंथा मिषस्यतिः सुवितं गातुम

॥ ९७ ॥

मिः ॥ इंद्रो विष्णुः रुद्रवदुषस्तवाना शर्मनोयंतममवदरुथं ॥ आपर्वतस्यम
रुतामवोसिदेवस्य जातुरत्रिभगस्य ॥ पासतिर्ज्यादंहसो नो मित्रो मित्रि
योदुतनः उरुथेत् ॥ ६ ॥ नरोदसीः अहिना बुध्येन सुवीत देवी अथेभि
रिष्टैः ॥ समुद्रं न संचरणे सविष्यवो धर्मस्वरसो नद्योऽपव्रन ॥ देव
नो देव्यदिति निर्पातु देवस्वाता जायतामप्रयुचन् ॥ नहि मित्रस्यवरु
णस्य धासिमर्हो मसि प्रमियं सान्वनेः ॥ अग्निरीशो वसव्यस्याग्नि
मर्हः सो भगस्य ॥ तान्यस्मभ्यं रासते ॥ उपोमद्यो न्यावहस्तं ते वायो
पुरु ॥ अस्मभ्यं वाजिनीवति ॥ तत्सुनः सविता भगोवरुणो मित्रो अर्यमा ॥

इन्द्रो नो राधुसागमत् ॥ ७ ॥ महीद्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवतां शुचयद्विरर्के ॥
 यत्सीवरिष्ठे वृद्धती विमिन्वन्नु वेदोक्षापप्रथाने भिरैवैः ॥ देवीदेवेभिर्यजते यजत्रे
 रमिनती तस्मत्तुरुक्षमाणे ॥ कृतावरी अद्रुहा देवपुत्रे यज्ञस्य नेत्री शुचयद्विर
 रर्के ॥ सरस्वपा भुवनेषा सयज्ञमेद्यावापृथिवी ज जान ॥ उर्वी गभीर रजसी मुम
 के श्रवणो धीरः शच्या समैरत् ॥ नूरो दसी वृद्धिर्नो यस्त्येः पत्नी यद्विरिषयंती स
 जोषाः ॥ उरुची विश्वे यजते निपातं धिया स्यामरथ्यः सदासाः ॥ प्रवामहि यवी अमु
 पस्तुतिं मेरा महे ॥ शुची उपप्रशस्तये ॥ पुनाने तन्वा मिथः स्वेन दक्षेण राजथः ॥ उवा
 धे सनादृतं ॥ मही मित्रस्य साधयस्तरंती पि प्रतीकृतं ॥ परियज्ञे निषेदथुः ॥ ८ ॥

॥ ८ ॥

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेने वजयामसि ॥ गामभ्यं प्रोषडत्वा स नो मळा
 तीदृशे ॥ क्षेत्रस्य पते मधुमंत मूर्तिधे नुरिवपयो अस्मा सुधुस्व ॥ मधु
 धृतं घृमिव सुपूत मृत ॥ स्यनः पतयो मळयंतु ॥ मधुमती रोषधी
 यो वः आपो मधुमन्नो भवत्वंतरिक्षं ॥ क्षेत्रस्य पतिर्मधुमानो अस्व
 रिष्यंतो अन्वेन चरेम ॥ भुनं बहाः भुनं नरः भुनं कृषतु लो गलं ॥ भु
 नं वरुजा बध्यंतो भुन मद्रा मुदिंगय ॥ भुना सीरा विमो वाचं जुषथां
 यद्विचि चक्रथुः पयः ॥ तेने मा मुपसिंचते ॥ अर्वाची सुभगे भवसी
 ते वेदामहेत्वा ॥ यथानः सुभगा ससि यथानः सुफला ससि ॥ इन्द्रः सी

सं-८

तां निगृह्य तां पुष्पानुयच्छतु ॥ सानः पयस्वती दुहामुत्तरा मुत्तरां समा ॥
शुनं नः कोला विहसंतु भूमिं शुनं कीनाशाः असि यंतु वारहेः ॥ शुनं पर्जन्यो
मधुना पयोनिः शुना सीरा शुनमस्वा सुधत्तं ॥ ९ ॥ समुद्रादूर्ध्वं
धुमाः उदारदुपां शुना सममृतत्वं मानद ॥ घृतस्य नामगुह्यं यदस्ति
जिह्वा देवानां मृतस्य नाभिः ॥ वयं नाम प्रब्रूवामा घृतस्य स्मिन् यज्ञ
धारया मानमोक्षिः ॥ उपब्रूया शृणवच्छस्यमानं चतुःशृंगो वमीहो
रः एतत् ॥ चत्वारि शृंगा त्रयोः अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्तहस्ता सोऽस्य
स्य ॥ त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्यैः आविवेश ॥ त्रिधा

॥ ९ ॥

हितं पुनि निर्गुह्य मानं गवि देवा सो घृतमन्वविंदन् ॥ इन्द्रः एकं सूर्यः
एकं ज जानवेना देकं स्वधया निष्टतक्षः ॥ एताः अर्धंति हृद्यात्समुद्रा
छत ब्रजारिपुणा नावचक्षे ॥ घृतस्य धाराः अक्षि च कशी मिहिरण्य
यो वेत सोमध्य आसां ॥ १० ॥ सम्यक् स्रवंति सरितो नद्येनाः अंतर्हृदा
मनसा पूयमानाः ॥ एतेऽर्धं सूर्यमयो घृतस्य मृगाः इव क्षिपणरीष
माणाः ॥ सिंधोरिव प्राध्वने श्रद्धना सो वातप्रमिय पतयंति यद्वाः ॥ घृत
स्य धाराः अरुणेन वाजीकाष्ठा सिंदूरमिभिः पिबमानाः ॥ अक्षि प्रव
त समने वयोषाः कल्याण्यः स्मयमाना सोऽग्निः ॥ घृतस्य धाराः स

सं. ८

मिधो न संतुता जुषाणो हर्यति जातवेदाः ॥ कन्याः इव वहतु मेतवा उ अंज
जाताः अक्षि चो कशीमि ॥ यत्र सोमः स्रुयते यत्र यज्ञो घृतस्य धाराः अक्षि
त संवन्ते ॥ अथर्व तसुष्टुतिं गव्यमाजि मस्मा सुभद्राद्विणानिधत्त ॥ इ
मं युजं नयत देव ता नो घृतस्य धारामधुमस्य वन्ते ॥ धामन्ते विश्वं भुव
नमधि श्रितमंतः समुद्रे हृद्यं तस्य युषि ॥ अपामनी के समिथे यः आ
श्वेतुस्तमश्याम मधुमंतं तः उर्मि ॥ ११ ॥ इति चतुर्थं मंडलं ॥ ॥ अबो
ध्यग्निः समिधा जनानां प्रतिधेनुमिवायती मुपासं ॥ युक्ताः इव प्रवया
मुजिहानाः प्रक्षानवः सि स्रते नाकमघ ॥ अबोधि होताय जथायदे

॥ १८ ॥

वानुध्वोः अग्निः सुमनाः प्रातरस्थात् ॥ समिद्धस्य रुशददर्शि पाजो म
हान्देवस्तमसो निरमोचि ॥ यदी गणस्य रशनामजीगः शुचिरदुः शुचि
क्षिर्गोक्षिरग्निः ॥ आहृक्षिणा युज्यते वाजयंत्युताना मध्वोः अधय
जुहोति ॥ अग्निमछादेव युतां मनोसि चक्षूंषी वसूर्ये संचरंति ॥ यदी
सुवातेः उपसा विरूपे श्वेतो वाजी जायतेः अग्रेः अङ्गा ॥ जनिष्टहि जे
न्योः अग्रेः अङ्गा हि तोहिते प्ररुषो वनेषु ॥ दमे दमे सप्त रत्ना दधानो
ग्निर्होता निषसाद्य जीयान् ॥ अग्निर्होता न्यसीदद्य जीयानुपस्थे मा
तुः सुरभाः उलोके ॥ युवाकविः पुरुनिष्ठः तावाधत्तां दक्षिणा मुतम

सं. त. ध्ये इहः ॥ १२ ॥ प्रणुत्ये विप्रमध्वरेषु साधु मग्निं होतारमीकते नमोऽभिः
 ॥ आयस्तुतानुरोदसीः कृतेन नित्यं मज्जति वाजिनं घृतेन ॥ मार्जोऽन्यो
 मज्जते स्वेदमनाः कविप्रशस्तोऽतिथिः शिवोनः ॥ सहस्रशृंगो
 वृषभस्तदो जाविर्ध्वोऽग्ने सहसा प्राप्य न्यान् ॥ प्रसद्योऽग्नेऽ
 असेष्य न्याना विर्यं स्मे चारुतमो बभूव ॥ ईळे न्यो वपुषो विभावा
 प्रियो विशा मतिथिर्मानुषीणां ॥ तुभ्यं भरति क्षितयो यविष्ठ बलिम
 ने अंतित ओत दूरात् ॥ आभं दिष्टस्य सुमतिं चिकिद्दिह तेऽ
 ग्रे महि शर्म भुद्रे ॥ आद्यरथं भानुमो भानुमंतमग्नेतिष्ठ यजते

॥ ९९ ॥

भिः समंतं ॥ विद्वान्यथीना मुर्वं तरिक्षमेह देवान् विरद्याय वक्षि ॥ अवी
 रामकुवये मेधायुवचो वंदारु वृषभाय वृष्ट ॥ गविष्ठिरो नमसास्तो मम
 ज्जो दिवी वरुक्षम मुरु व्यं च मश्नते ॥ १३ ॥ कुमारं माता युवतिः समुद्धं
 गुहा विभर्ति न ददाति पित्रे ॥ अनीकमस्य नमि न जनासः पुरः पश्य
 ति निहितमरुतो ॥ कमेतं त्वं युवते कुमारं पेषी विभर्षि महिषी जजान ॥
 पूवर्हि गर्भः शरदो ववर्धो पश्यं जातं यदस्तु माता ॥ हिरण्यदंतं शु
 चिवर्णं माराक्षेत्रादपश्य भायुधामिमानं ॥ ददानीऽस्माऽअम
 तं विष्टुस्तिं मामनिद्राः क्षणवन्ननुकथाः ॥ क्षत्रादपश्यं सनुतश्च

सं. ८

रंतं सुमधुयं न पुरु शोभमानं ॥ न ताऽ अगृह्यन्त जनिष्ठहिषः प
लि। क्रीरिद्युवतयो भवन्ति ॥ केमेमर्युके वियवन्त गोप्तिर्नयेषां गोपाऽ
अरणश्चिदा सः ॥ यऽ ईजगृधुरवते स्त जंतुवा जतिपश्वऽ उपनश्चि
कित्वान् ॥ वसां राजानं वसतिं जनानां मरातयो निदधुर्मर्त्येषु ॥ ब्र
ह्मण्यत्रैव तं स्त जंतुनि दिता रोनिं द्या सो भवन्तु ॥ १५ ॥ शुनश्चि
छेपं निदितं सहस्रा दूपादमु चो अश्मिष्ठहिषः ॥ एवास्मदग्ने विमु
मुन्धि पा शा होतश्चि कित्व इह तन्निषद्य ॥ हृणीयमानो अपहिम
दप्येः प्रमे देवानां व्रत पाउवाच ॥ ईशो विदाऽ अनुहित्वा च चक्षते ना

॥ १०० ॥

हमग्ने अनुशिष्टऽ आगो ॥ विज्योतिषा ब्रह्माभात्यग्नि रविर्विश्वानि द्रुण
ते महित्वा ॥ प्रादेवीर्मायाः सह ते दुरेवाः शिशिते शृंगे रक्षसे विनिक्षे ॥ उत
स्वना सो दिविषं तुग्ने स्तिग्मा युधो रक्षसे हंत वा उ ॥ मदं चिदस्य प्ररुजंति
भामान वरंते परिबाधोऽ अदेवीः ॥ एतं ते स्तोमं तु विजात विप्रो रथं न धी
रुः स्वपाऽ अतक्षं ॥ यदीदग्ने प्रति त्वं देव हार्याः स्ववै तीरपऽ एना जयेम ॥ तु
विग्रीवो रषभो वारुधानो शत्रु र्यः समजाति वेदः ॥ इती ममग्नि मुम
ता अवोच न्वहि ष्यते मन वे शर्म यं स दु विष्मते मन वे शर्म यं स त् ॥ १५ ॥
त्वमग्ने वरुणा जायसे यत्वं मित्रो भवसियत्स मिद्धः ॥ त्वे विश्वे सहस

सं. ८

सुत्रदेवास्त्वमिन्द्रोदाभवेनर्षायाः। वेनर्षमाभवसियत्कनीनांमस्वधावन्नु
मविमर्षिः। अजंतिमित्रैलुधितं न गोमिर्यदपती समनसा रुकोपि।
नवश्रियेप्रस्तोमर्जयुतहृदयत्तेजनिमचाहचित्रं। पदंयद्विस्तारपुमं
निधापितेनपासिगुप्तं नामगोनां। तवश्रियासुहृशोदेवदेवाः पुरुद
धानाः। अमर्तसपत्नः। होतारभुग्निमनुषोनिवेदुर्दशस्यतः। उशिजःश
समापीः। नचडोतापूर्वाः। अग्नेयजीपान्नकाव्यैः परो। अस्तिस्वधावः।
विशश्चयस्याः। अतिथिर्भवासिसयत्तेनवनवद्वमत्तनिः। वयमग्ने
वनुषामलोतावस्त्वयवाहविष्वाबुध्यमानाः। वयसमर्प्येविदधेवज्ञा
वयंरापासहसस्युत्रमर्तनिष्पद्यः। यानु। आगो। अभ्येनाभरस्यधी

॥१०९॥

दधमघशंसेदधात॥ तहीचि किलोअस्तिशस्तिमेतामग्नेयानोमर्चयति
द्वयेन॥ त्वामस्याबुषिदेवपूर्वेदूतंरुण्वानाः। अयजंतहव्यैः॥ संस्थेयदग्ने
इयसेरयीणां देवोमर्तैर्वसुभिरिध्यमानः॥ अवस्थधिपितरं योचिविद्वा
मुत्रोयस्तेसहसः स्तनः। रुहे॥ कदाचिकिलोअस्तिचक्षसेनोग्रेकदोः
ऋतचिद्यातयासे॥ भरिनामवंदमानो यधातिपितावसोयदितज्जो र
षयासे॥ कुविदेवस्यसहसाचकानः। सुम्नमग्निर्वनतेवारुधानः॥ त्वमं
गतरितारं यविष्ठविश्वान्यग्नेदुरितातिपर्विः। स्तेनाः। अदृश्रन्निपवो
जनासोज्ञातकेतारजिनाः। अश्ववन्॥ इमेयामासस्त्वाद्रिगश्ववन्वस

सं. ८.

वेवा तदिदा गोऽ अवाचि नाहाय मग्निरसि शस्त येनो नरीषते वारध्या
नः पदौरीत ॥१७॥ त्वामग्ने वसुपतिं वसूनामभिप्रमं देऽ अध्वरेषु राज
न ॥ त्वया वाजं वाजयंतो जयं मा सिव्याम ए सुतीर्मर्त्यानां ॥ हव्यवाकानि
रुजरः पिता नो विशुर्विभा वासुदशी को अस्मै ॥ सुगाहं पत्याः समिषादि
दी ह्यस्मद्य ॥ संमिमीहि श्रवांसि ॥ विशाक विंविशतिं मानुषीणां भुवि
पावकं घृतं पृथ मग्निं ॥ निहोतारं विश्वविदं दधि ॥ ध्वे स देवेषु वनतु वा
वार्धणि ॥ जुष स्वाग्नः इळया सुतोषाय तमानो रश्मिभिः सूर्यस्य ॥ जुष
स्वनः समिधं जातवेदः आच देवान् रुविरघाय वक्षि ॥ जुष्टो दमनाऽ अ

॥१७॥

तिष्ठिर्दुरो गडमन्नो यज्ञमुपयाहि विद्वान् ॥ विश्वाऽ अग्नेऽ असि युजो
विहत्या शत्रूयता मा भय भोजनानि ॥१८॥ वधेन दस्युं ब्रह्म चातयस्व वयः
रुण्वानस्तन्वेऽ स्वाये ॥ पिपाष्यसहसस्युत्र देवाः सोऽ अग्ने पाहि न तम
वाजैऽ अस्मान् ॥ वयं तेऽ अग्न इक्ष्ये विधेम वयं हव्यैः पावकं भद्रं शोचै ॥
अस्मे रयिं विश्ववारं समिन्वास्मे विश्वानि द्रविणानि धोहि ॥ अस्माकम
ग्नेऽ अध्वरं जुषस्व सहसः स्वनो त्रिषधस्थ हव्यं ॥ वयं देवेषु सुष्ठतः स्या
मशर्मणान् निव रूयेन पाहि ॥ विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिधुं न
नावादुरिताति पार्ष्णि ॥ अग्ने अत्रि वन्नम सा गृणानोऽ स्माकं बोध्य वि

स. त.

तातन्नां॥यस्याह दाकीरिणामयमानोमर्त्यमर्त्यो जोहवीमि॥तातवदोय
शोऽस्मासुधेहिप्रजाभिरग्नेऽमृतत्वमय्या॥यस्मै त्वंसुहृते जातवेदः
उलोकमग्ने ह्यणवस्योनं॥अश्विनंसपुत्रिणंवीरवंतगामंतरायन्नराते
स्वस्ति॥१९॥सुसमिद्धायशोचिषेद्यतंतीव्रं जुहोतन॥अग्नये जातवेदसे॥
नराशंसः सुश्रुदतीमंयुजमदाभ्यः॥कविर्हि मधुहस्यः॥ईकितोऽअग्नः आ
बुहं द्रं चित्रमिह प्रियं॥सुखैरथेन्निरुतये॥ऊर्णं मदा विप्रय स्वाभ्यर्क
अन्वपत॥भवानः शुभ्रं सातये॥देवीर्दारा विश्रयध्वंसु प्रायणानः कृत
ये॥प्रप्रयज्ञं दृणीतन॥२०॥सुप्रतीकवपोरुधायुक्तीकृतस्य मातरा॥दो

॥१०३॥

षामुषासमीमहे॥वातस्य पत्न्यं नीकृता देव्या होतारा मनुषः॥इमं नो यज्ञ
मगतं॥इका सरस्वती महीति स्वा देवीर्मयो भुवः॥बर्हिः सीदं त्वं सिधः॥
शिवस्वष्टुरिहा गहिविभुः पोषः उत त्मना॥यज्ञे यज्ञेन उदव॥यत्र वेष्ट
वनस्य ते देवानां गुह्या नामानि॥तत्र हव्यानि गामय॥स्वाहा ग्नये वरुणा
य स्वाहे द्राय मरुद्भ्यः॥स्वाहा देवेभ्यो हविः॥२१॥अग्निं तं मन्ये यो वसु
रस्तं यं यं ति धेनवः॥अस्तमवैत आशवोस्तं नित्या सो वाजिन इषंस्तो
तभ्यः आभर॥सोऽअग्नियो वसु र्गणे संयमायं ति धेनवः॥समवैतो
रघुदुवः संसृजाता संः सुरयः इषं॥अग्निर्हि वाजिनं विशे ददाति वि

तं.त.

अचर्षणिः॥ अग्नीराये स्वाभुवं सप्रीतो याति वार्यमिषं॥ आतेऽअ
ग्नइधीमहिद्युमंतं देवाजरं॥ यदुस्याते पनीयसीसमिद्दीदयतिद्यवी
षंस्तोत॥ आतेऽअग्नऋचाहविः शुक्रस्य शोचिषस्यते॥ सुश्वंद्रद
स्मविश्यते हव्यं वा दतुभ्यं दूयत इषं॥ २२॥ आत्योऽअग्नये ग्निषु
विश्वं पुष्यंति वार्यं॥ तैहि निरित इन्विरेत इषण्यं त्यानुषगिषं॥ त
वत्योऽअग्ने अर्चयो महिवाधंत वाजिनः॥ येष त्वस्त्रिः शफानां व्रजा
भुरंत गोनामिषं॥ नवानोऽअग्नः आभरस्तोतभ्यः सुक्षितीरिषः
॥ तस्यामयऽआनृचुः स्वादूता सोदमेदम इषं॥ उभे सुश्वंद्रसर्वे

॥१०४॥

षोदवीश्रीणीषऽआसनि॥ उत्तोनऽउत्तुपूर्योऽउक्थे पुरावसस्पतऽइ
षंस्तोतभ्यऽआभर॥ एवोऽअग्निमजर्यमुगर्भिर्यज्ञेभिरानुषक॥
दधदस्मे सुवीर्यमुतत्यदाश्वश्वमिषंस्तोतभ्यऽआभर॥ २३॥
सखायुः संवः सम्पंचमिषंस्तोमं चाग्नये॥ वर्षिषाय क्षितीनामू
जोनप्रे सदस्वते॥ कुत्राचिद्यस्य समेतोरण्वानरो नृषदने॥ अ
हंतश्चिद्यमिधते संजनयंति जंतवः॥ संयदिषोवनामहे संदुव्या
मानुषाणां॥ उत्तद्युम्नस्य रावसऽऋतस्य रश्मिमाददे॥ संःस्मा

सं. त.

लणोति केतुमानकं चिदूरः आसते ॥ पावको यद्वनस्यती न्रस्मा
मिनात्यजरः ॥ अवस्मयस्य वेषणे स्वेदपथिषु नु कति ॥ शुभी
महस्वते न्यभस्मा एषेवरु रुदुः ॥ २४ ॥ यमत्यः पुरुस्य हं विदीहि
श्वस्य धायसे ॥ प्रस्वादनं पितृनामस्ततातिं चिदायवे ॥ सहि
ष्माधन्वा क्षितुं दातान दास्या पशुः ॥ हिरि नमश्रुः शुचिदनुभु
रनिभ हतविषिः ॥ शुचिष्मयस्माऽ अत्रिवत्प्र स्वधित्वी वरी
यते ॥ सुधूरस्तमाता काणा यदानुशोभगं ॥ आयस्ते स

१५

पिरासुते गे नमस्ति धायसे ॥ ऐषुद्युम्नमुतश्रवऽ आचित्तं म
त्येषु धाः ॥ इति चिन्मन्यु मभिज स्वादातमा पशुं देदे ॥ आद
मेऽ अ एणतोत्रिः सा सत्या दस्यु निषः सा सत्या नृन ॥ २५ ॥
त्वामग्नः कृतायवः समीधिर प्रतं प्रलासऽ कृतये सहस्कृत
॥ पुरुश्वं दं यजुतं विश्वधाय सं दमून संगृहपतिं वरेण्यं ॥
त्वामग्नेऽ अतिथिं पूर्य विशः शोचिष्के रांगृहपतिं निषेदि
रे ॥ बृहत्केतुं पुरु रूपं धनस्य तं सुशर्माणं स्ववसं जरदिषं ॥

सं. त.

त्वामग्नेमानुषीरीळतेविशो होत्राविदं विविचिरत्नरत्नधात
मं॥ गुहासंतं सुभग विश्वदर्शितं तु विष्णुण संसुयजं च तश्चि
यं॥ त्वामग्नेधर्णासि विश्वधावयंगीभिर्गुणं तो नमसो पसेदि
म॥ सनो जुषस्व समिधानोऽङ्गिरो देवो मर्तस्य यशसा सु
दीप्तिभिः॥ त्वमग्ने पुरु रूपो विशो विशो वयो दधासि प्रलथा
पुरुष्टुत॥ पुरुण्यन्ना सहसा विराजसि त्विषिः सा ते तिलि
षाणस्य नाध्वे॥ त्वामग्ने समिधानं य विष्णु देवा दूतं चक्रि

१६

त. सं.

रेह्युवाहनं॥ उरु जयसंघृतयोनिमाहुतं त्वेषं चक्षुर्दधिरे चोदयन्मति॥ त्वा
मग्ने प्रदिव आहुतं घृतैः सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे॥ स वा रधान ओष
धीभिरुक्षितोऽभिजयां सिपार्थिवा विनिष्ठसे॥ २६॥ ॥ इति तृतीयाष्टकं
हिता अष्टमोऽध्यायः समाप्तः॥ ॥ शके १११३ विरोधिरुतनाम संवत्सरे कर्ति
कमासेरुस्य पक्षे सौम्य वासरे तदिने ३२ पुस्तकं समाप्तम्॥ कळंकर इत्युपनाम
कचिंतामण भट्टात्मजकोऽभेदेन लिखितं॥ ॥ श्रीरक्त॥ ॥ अदृष्टाधानम्
तिविन्नमाद्यात्किंचिन्यूनं लिखितं मया च॥ तत्सर्वमायैः परिशोधनीयं को
पंनकुर्युः खलु लेखकस्य॥ ॥ कश्चेन लिखितं ग्रंथं यत्नेन प्रतिपालयेत्॥

१७

सं. ल. ८

॥ इति तृतीयाष्टकसंहिता समाप्तः ॥

३०८